SV. ČECH

VZPOMÍNKY Z ČESTI A ŽIVOTA

III.

SVATOPLUK ČECH:

VZPOMÍNKY Z CEST A ŽIVOTA

III.

NÁKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
V PRAZE.

SEBRANÉ SPISY

SVATOPLUKA ČECHA.

Pokračování posmrtné. - Pořádá Vlad. S. Čech.

DÍL XXIII.

VZPOMÍNKY Z CEST A ZIVOTA.

III.

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1909.

VZPOMÍNKY Z CEST A ŽIVOTA.

III.

Napsal

SVATOPLUK ČECH.

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1909.

Třetí kniha „Vzpomínek z cest a života“ obsahuje vedle článků v časopisech uveřejněných sedm dosud netištěných prací z rukopisné pozůstalosti, nanmoze pouných tors, z nichž dvě poslední v rukopise nemají názvu.

V. S. Č.

PG
5038
C45
1899
LIBRARY
NOV 30 1965
UNIVERSITY OF TORONTO
1144350

Tiskem „Unie“ v Praze.

Německá vesnice v Gruzii.

Cestopisný úryvek od *ABCD.*

(Národní Listy 1881, č. 88.)

Vracel jsem se v průvodu dvou vojenských kapelníků, rodilých Čechů, a jednoho ruského důstojníka z vojenské stanice Běloključe do Tiflisu.

Jeli jsme krajinou čistě gruzínskou. Na polích, mezi nimiž rostly stromy meruňkové, obtočeny guirlandami révy, panoval tu a tam čilý život: dvanácte zamračených huňatých buvolů s mohutnými rohy táhlo tu líně jediný primitivní pluh a pět nebo šest pestře oděných lidí tropilo kolem nich pekelný povyk. Oháněli se dlouhými holemi a křičeli, jakoby konali s buvoly těmi nějakou práci Herkulovu. A na dřevěném vodorovném jařmu, které leželo na šíjích každého páru buvolů, seděl ještě často polonahý klučina, který bušil s ohlušujícím výskotem do hlav nemotorných zvířat. Tento způsob orby, přidržující se bezpochyby věrně hospodářských podání předpotopních, upomínal mne živě na legendu o sv. Prokopovi, jak čerty do pluhu zapřáhl a ve skále brázdu vyoral.

Místy objevila se ve stínu stromoví nebo v čirém úpalu slunečním gruzínská vesnice — bídné to skupení nizounkých kamenných domků s plochými, zemí pokrytými střechami, na nichž se mnohdy prohánëly kozy a skotačily úplně nahé děti. Ze dveří vyhlédaly kradmo zakuklené ženy a ze všech koutů hrnuli se proti nám zuřiví hafani, jejichž zběsilý štěkot jsme hvízdotem svých „nahajek" (bičíků) doprovázeti museli. V některém domku zaslechli jsme chřestění a zvonění cimbálů, s nímž snoubila gruzínská děva svůj podivný pronikavý zpěv, jenž působí na ucho nezvyklé podobně jako hýkání velbloudí.

V dálce vypínaly se nad krajinou kostrbaté fantastické skály a s jedné shlížela posupně chmurná zřícenina. Okolní lid říká jí Keroglu nebo Kerogli a vypravuje, že tam kdysi hnízdil slavný loupežník téhož jména. Keroglu je nejskvělejší postavou středoasijské romantiky. Byl ovšem loupežníkem z řemesla — ale loupežnictví nekalí u divokých mohamedánských národů střední Asie nikterak nimbus hrdiny, nýbrž bývá s ním naopak nerozlučně spojeno a zvyšuje spíše jeho lesk. Má se to jako s rytíři středověku — ti olupovali bez hany kupčíky a unášeli krásné děvy. Keroglu pak přepadal karavany a snesl si do skalního svého hradu celý věnec spanilých východních princezen. Tyto byly hlavním cílem odvážných jeho nájezdů. V jeho postavě vykrystalisoval se básnický ideál turkmenského bohatýra — pocházelť Keroglu z kmene Teke-Turkmenů, jejichž udatný odpor nedávno Rusové teprv po tuhém a krvavém boji zlomili — s jeho chrabrostí i ukrutností, s jeho smělostí i lstivostí, s jeho náboženskou

horlivostí i žárnou smyslností. Zvláštní kouzlo pak dodává jeho zjevu okolnost, že byl zároveň slavným básníkem. Kočující zpěváci střední Asie, „aušikové", vypravují nejraději hrdinské jeho činy a protkávají své vlastními jeho písněmi, které vynikají svou originální barvitostí a silou, majíce skutečnou cenu basnickou. K několika zříceninám na Kavkaze pojí se jméno tohoto básníka-loupežníka ; ale Chodžko tvrdí, že se nalézal hrad Kerogluv Chamly-Bil jižněji v provincii Aderbejdžanu, kdež prý dosud spatřiti lze v krásném údolí Salmasském jeho rozvaliny.

Před námi stoupala skalnatá, sluncem rozpálená půda zvolna do výše. Nebe nad námi bylo jeden plamen. Žádný strom nevrhal svůj stín na jemný, bílý prach silnice, na níž jsme potkávali jen malebně oděné jízdné Gruzíny nebo Tatary a časem řadu velbloudů nebo skřípavých, buvoly tažených vozíků s rozličným zbožím.

Doklusali jsme tak, stírajíce si mlčky s čela bohaté krůpěje potu, ku hřebenu této pusté stráně a tam — zadržel jsem koně v mocném překvapení. Jakoby byla náhle vykouzlila fata morgana před mým zrakem uprostřed cizí pustiny útulný obraz domova, zdvihala se nedaleko přede mnou štíhlá věž vesnického kostela z objemné skupiny přívětivých evropských domků, zastíněných košatým stromovím. Nebyl to přelud — byl to skutečně kousek Západu, zabloudivší předaleko na Východ. Byl to německý ostrůvek uprostřed moře gruzínského. Osada tato nazývá se Elisabeththal.

Pohled na blízkou vesnici rozvázal ihned naše vedrem a prachem sklíčené jazyky. Rozmlouvali jsme o německých osadách za Kavkazem a ruský

důstojník vypravoval nám o vzniku jejich toto: As okolo r. 1817 objevili se ve Virtembersku náboženští fanatikové, kteří hlásali venkovskému lidu, že prý r. 1836 nastane veliké pronásledování pravověřících křesťanů a že velí bůh, aby se tito spasili již napřed vystěhováním do dalekých končin, jako kdysi křesťané před zkázou Jerusaléma. A za bezpečný, bohem samým jim zjevený útulek prohlašovali zemi pod Kavkazem, v sousedství Kaspického moře. Fanatikové tito způsobili skutečně, že se asi 1500 rodin vydalo z Virtemberska na dalekou cestu do Zakavkazí. Dvě třetiny vystěhovalců zahynuly trampotami dlouhé obtížné cesty. Zbytek dorazil do Gruzie a založil tam několik osad, zejména (mimo Elisabeththal): Marienfeld, Peterdorf, Nový Tiflis, Alexanderdorf, Elisabethpol, Katharinenfeld, Annenfeld a Helenendorf. Nevím, zakládá-li se vypravování důstojníkovo na pravdě. Jisto jest, že car Alexandr I. vystěhovalce tyto pozemky a výsadami hojně obdařil a vůbec rozkvětu německých osad za Kavkazem velice přál.

Byl jsem zvědav na obraz, jaký mi poskytne vnitřek německé vesnice. Nedaleko před ní potkali jsme člověka na koni, v širokém slaměném klobouku, s šedivou kazajkou a s šedivými, do vysokých bot zastrčenými kalhotami. Byl to zjev nápadně se odrážející od malebných a pestrých postav gruzínských a tatarských, které jsme před tím cestou potkávali. Když k nám dojel, sňal na pozdrav klobouk a pod zrzavým vlasem objevil se zarudlý pihovatý obličej, jehož tahy nám dokazovaly již o sobě, že máme před sebou nezfalšovaného německého osadníka.

Vjeli jsme do Elisabeththalu. Bylo by skutečně lží, kdybych zapíral, že na mne učinil vnitřek vesnice dojem velmi příznivý. Po obou stranách silnice táhla se řada pěkných domků, namnoze jednopatrových, oddělených od sebe ohraženými dvorky. Všechny téměř byly urobeny dle jednoho vzoru. V pručelí k silnici obráceném křižovalo se pěkné trámoví mezi čistě obíleným neb jinak natřeným zdivem, s obou stran třpytivých oken pestřily se omalované okenice a špičatá střecha pokryta byla šindelem nebo taškami. Všechno čisto jako na sloupku. Mnohé pručelí bylo bujně obrostlé révou a před každým vybíhala k silnici malá zahrádka, obklopená rozličně obarvenou latovou ohradou a bohatě naplněná pestrým kvítím. Uprostřed vesnice stál pěkný nový kostelík z pískovcových kvádru.

Zajeli jsme do dvoru jednoho většího stavení. Byla to hospoda. Na prahu objevila se statná paní máma v prostém domácím obleku, s černým šátkem na hlavě. Byla to „Frau Wirthin“, jak ji ruský důstojník tvrdou svou němčinou s důvěrným úsměvem oslovil. Odevzdavši koně naše péči německého čeledína, uvedla nás přívětivě se usmívajíc a stále — tu německy, tu rusky — švitoříc prostou, ale čistou hostinskou jizbou do druhé světnice, vyhražené snad pro honoraci. Rozestřela na stole bílý ubrus a odkvapila do kuchyně, aby nám na rychlo připravila objednaný oběd. Před tím ale přinesla nám ošatku třešní a víno. Třešně byly sice drobné a málo šťavnaté, ale lahodily přece našim vyprahlým dásním tou měrou, že byla ošatka brzy prázdná. Víno německých osadníku bývá slabší než ohnivé

kachetinské, ale za to nemá jako toto nepříjemnou pro cizince příchuť po „burducích", kožených tovacích, v nichž Gruzíni víno přechovávají. Milo odpočívalo se po trampotách jízdy v nově obílené světnici s vydrhnutou podlahou, s obrazy ruských carů na stěnách, s postelí zastřenou od stropu až k podlaze kvítkovanou záclonou. Jaký to rozdíl u porovnání s temnými, špinavými „duchany" (krčmami) gruzínskými, pošmournými to brlohy, plnými plísně a nelibých zápachů!

Zapomněl jsem rázem, že sedím uprostřed Gruzie, a soudil u sebe, že tak a nejinak zajisté vypadá vesnická jizba hostinská v srdci Virtemberska. Ročník nějakého obrázkového časopisu německého, ležící na okně, posilňoval tuto illusi. Je skutečně podivuhodno, jak houževnatě se uprostřed ciziny i v malých ostrůvcích udržuje živel německý! Celá století zachovává jazyk svůj, své mravy a obyčeje a brání se nivellujícímu vlivu okolí. Této houževnatosti měli by se věru čeští osadníci od nepřátel přiučiti!

Hostinská přinesla nám polévku, pečenou beraninu se zapraženými mladými lusky a vejce na špeku. Zatím co jsme kuchyni její náležitou čest vzdávali, vypravovala nám k našim otázkám, že se vede zdejším osadníkum dobře a že jsou vesměs více méně zámožní. Do Německa nazpět že by nechtěla, ačkoli zde zakusila dosti trampot a svízelů — ovšem ne tolik jako její rodiče, kteří se sem do daleké ciziny mezi divoký lid přistěhovali.

Ruský plukovník musel nás důrazně pobádati, než jsme se odloučili od posledního kalíšku vína i příjemné světnice a nastoupili na další cestu. Ho-

stinská volala za námi ještě s prahu „s bohem“. Bylo již k večeru a do vesnice vraceli se osadníci z polí, luk a vinic, rozkládajících se za osadou: na koních jeli tu muži, ženy i dívky, tyto v temných oblecích a s okrouhlými slaměnými klobouky, jejichž neobyčejně široké střechy stínily zdravé, dosti pěkné obličeje. Některé kráčely pěšky, nesouce na hlavách vály zelené trávy. Opálení výrostkové poháněli s veselým křikem bečící a mečící stáda — byl to obrázek v pravdě idyllický.

Když jsme z osady vyjeli, přikvačila tma náhle jako vždy v těchto končinách. Nebem zaleskly se myriady hvězd a jedna neobyčejně skvoucí zaplála právě nad kostrbatým černým obrysem skály, jejíž vrchol nesl rozkotaný hrad básníka-loupežníka...

▽

Obrázky z Kolchidy.

Napsal *J. Rys.*

(Květy 1885, roč. VII. kniha XV.)

Hranice báječné Kolchidy, kam vypravil se Jason s Argonauty pro zlaté rouno, tratí se ovšem v tajemné mlze. Ale vzhledem k tomu, že byl Fasis, nynější Rion, hlavní řekou té báječné země, mohu jménem jejím po příkladu jiných cestopisců zahrnouti celou oblasť Rionu, tedy nynější Mingrelii, Gurii a Imeretii čili celou východní část Zákavkazí od Černého moře až k horám Suramským. Některý učený čtenář mohl by arci namítnouti, že jméno Imeretie čili Imerie poukazuje k Iberii, kterou později geografové řečtí kladli na východ od Kolchidy do poříčí Cyru (Kury), tedy asi do mezí nynější Gruzie; Imeretii že sluší tedy pokládati za část dávné Iberie a jméno Kolchis že přísluší leda Mingrelii a Gurii.

Proti tomu namítám zase já: Rozkošná, vláhou kypící a zeleným pralesem nevázaně bující oblasť rionská má tak osobitý, jednotný ráz, lišící ji tak ostře od kraje za horami Suramskými, že bezděky

pro ni hledáme jeden společný název a že bez rozpaků i krásnou Imeretii zahrnujeme pod ono proslulé, kouzlem báje ozářené jméno, třeba snad rozsah Kolchidy za dob Strabonových — —

Pryč se Strabonem! Kdybych měl i chuti a způsobilosti k podobným zeměpisným a historickým rozborům, byla by mi za ně většina čtenářův as málo vděčna. Nechci psáti přísně poučný článek, ani důkladný cestopis. Chci jen lehce načrtnouti některé obrázky kraje a lidu, jak jsem je za kratičkého pobytu zběžným pohledem zachytil a jak se po jedenácti letech míhají v mé paměti — a tím buďte také omluveny věcné vady a nedostatky těchto náčrtků.

I. Kutais.

Před jedenácti tedy lety připlul jsem, smutný moderní Jason, k čarovné Kolchidě pro zlaté rouno poetických dojmů; moje Argo jmenovala se ovšem jen „Golubčik“ a báječnou byla při parníčku tom leda jeho špinavost, kterou se nemile lišil od ostatních, krásných a čistých lodí ruské černomořské paroplavební společnosti. Zlaté rouno pak získal jsem skutečně, ale nedovedl jsem a nedovedu z něho vytěžiti nic kloudného.

Neplul jsem také jako Jason báječnou řekou, nýbrž proletěl jsem Kolchidu ve střízlivém voze železničním, který mne za den donesl z Poti při Černém moři až do Tiflisu a později z Tiflisu nazpět do Kutaisu, kde jsem se teprve trochu bystřeji porozhlédnul Imeretií.

Byl krásný večer na začátku července, když jsem na stanici kutaisské vstoupil do chatrného dostavníku, který prostředkuje spojení s městem dobrou hodinu cesty od nádraží vzdáleným. Společnost v dostavníku nebyla valně příjemná. Seděla tu sice jedna Imeretínka v pestrém a třpytném kroji národním, s tamburinou na klíně a s lesklým „tasvakravi" (bohatě ozdobenou čelenkou) na hlavě, s něhož splýval po obou stranách a vzadu lehounký bílý závoj; ale měl splývati také v předu, neboť vyzáblý obličej s pletí starého scvrklého citronu rušil příliš nemilosrdně všechny illuse, jež malebná úprava z dálky vzbuzovala. Naproti této matroně roztahoval se baňatý Armén s tlustým, ohnivě rumělnným obličejem a jeho sousedy byli dva židé: jeden ve špinavém kavkazském kroji a druhý, obchodní cestující z Oděssy, v nějaké křiklavé parodii šviháckého oděvu evropského, společník neúmorně a neodolatelně roztomilý. Perpetuum mobile v podobě čiperného arménského nebo imeretínského klučiny, bohužel sedícího — lze-li vůbec seděním nazvati ustavičné veverčí rejdění z místa na místo — po mém boku, doplňovalo naše mezinárodní sextetto, po způsobu slanečků stlačené v dusném nitru dostavníku. Gruzínština, arménština, ruština mísily se tu s řinčivým smíchem staré Imeretínky, která chvilkami zkoušela i zvuk své z brusu nové, bezpochyby v Tiflise koupené tamburiny; oděsský švihák, oslniv mne svou znalostí francíny, němčiny a bůh ví jakých jiných jazyků, hvízdal operní nápěvy a dával si k tomu rázně takt filigránskou hůlkou, tančící kolem mého nosu; hoch, sedící či vlastně nesedící vedle mne, přizvukoval někdy gruzínským popěv-

kem, jehož líbeznost bych vylíčil nejlépe tomu, kdo zná řičení mladého velblouda; kavkazský žid čistil si vytrvale a bezohledně nos — ale to vše nezkazilo mi požitek z onoho večera, k němuž jsem v deníku důrazně připsal epitheton „krásný".

Hleděl jsem neodvratně do neznámé krajiny, kterou jižní západ slunce čarovnou svojí hrou nevídaných barev a světel měnil v pohádkový kraj. Z té rozkošné záplavy uvízlo v mém deníku jen cosi o „fialových horách" a „purpurových oblacích nad ružovými chlumy"; ale paměť doplňuje tu chudou trosku posud celou stupnicí skvostných barvitých září.

Tma sklonila se náhle k zemi. V teplém vzduchu kmitala se však temnem spousta světlušek, zářících ku podivu jasně a krásně; kolem křovin podle silnice poletovaly tak hustě, že leckterý ten keř vypadal jako svatojanské chvoště, sršící deštěm jisker. Mnohdy mihlo se nám takové živé světélko přes cestu jako letící karbunkul.

Takto vjel jsem do města, obestřeného již hlubokým nočním tajem. První přijetí nebylo valně pohostinné: marně putoval jsem od „Grivňáka" ke „Kavkazu", odtud zase do „Kolchidy", a teprve hôtel „Tiflis" smiloval se nade mnou, přenechav mi prázdný pokoj za cenu dosti mírnou — totiž za 60 kopejek denně.

Hôtelier byl přívětivý, po evropsku oděný a obroušený Imeretín a veškerou obsluhu hostí měl na starosti štíhlý, mladičký Abcház (Abcházie leží nad Mingrelií při Černém moři) havraních kučer, jiskrných černých očí, s věčným slunným smíchem v čilém, hladkém obličeji, jehož pěknosti nebyl ni-

kterak na újmu přisnědlý, k olivovému odstínu se blížící zákal. Kuchyně byla obstojná, kachetinské v číši samý granát a oheň, a také s ložnicí byl jsem jakž takž spokojen.

Měl jsem se tedy rozhodně lépe než Max Thielmann, který dva roky před tím v Kutaisu meškal a s dvěma soudruhy za jeden pokoj v hôtelu „France" sedm rublů denně platil, a to za pokoj, o němž vypravuje ve svém cestopise hrozné věci a kde zůstávala špinavá voda v jeho umývadle tak dlouho, dokud ji sám z okna na ulici nevylil a pro čistou ke studni si nedošel.

Když jsem z rána k oknu přistoupil, překvapila mne bujnost i krása rostlinstva, jež naplňovalo dvorek a sousední zahradu. V čistém svěžím vzduchu jitřním zářila tu spousta ohnivých růží, plazivá a povíjivá zeleň oplétala všechno hustě malebnými guirlandami a množství smokvoňů koupalo ve zlatých paprscích slunečních své veliké, lalochaté listy. —

Nežli čtenáře provedu městem, podám stručně z knih, které mám po ruce, některé povšechné zprávy o končině, do níž jsme zavítali, a jejím obyvatelstvu.

Větší část Zákavkazí obydlena je národem gruzínským či snad lépe karthvelským, jak Gruzíni sami sebe nazývají. (Název ten zněl mi z jejich úst jako „karth-c h r-eli", při čemž oním c h r naznačuju jen přibližně zvláštní chrčivý zvuk.) Tento národ rozstupuje se v několik větví, mluvících rozličnými nářečími a podřečími; hlavní jsou — řadím je dle sídel jejich od Černého moře na východ —: Lazové, Gurijci, Mingrelci, Imeretíni a vlastní Gruzíni, za-

ujímající širou oblasť východně od Suramských hor, Gruzii v užším slova smyslu, která se dělí zase v Kartalinii (Karthii), Kachetii a Somchetii. Ostatně slušelo by snad také Imeretíny k těmto vlastním Gruzínům přiděliti; neboť jazyk jejich liší se jen málo od gruzínského. Dále počítají vážné hlasy ku plemeni karthvelskému ještě Svanety a některé jiné horské národky.

Karthvelové přijali víru křesťanskou již ve IV. století a uhájili ji proti všem útokům mohamedánských sousedu, hlásíce se vždy věrně k církvi východní.

Z dějin Gruzie, sužované stále nájezdy cizích národů a vnitřními rozbroji, vyniká jasně jen několik jmen: Vachtang-Gurgaslan (446 až 476), zakladatel Tiflisu, jenž spojil pod svým žezlem rozdrobené kmeny karthvelské, David (1089—1130), obnovitel jednoty a moci gruzínského národa, a — Thamara (1180—1212), nejskvělejší postava Kavkazu. Každému Karthvelovi, ať nejprostšímu, jasněji zasvitne oko při zvuku toho jména — vzejdouť před ním obrazy dávné velikosti a slávy. Vše, co krásného a vznešeného žije v duši jeho, shrnuje v národní této hrdince a moudré panovnici. Jako lid náš s každou zříceninou spojuje jméno Žižky — bořitele, tak na Kavkaze před každým starým chrámem křesťanským uslyšíš jméno Thamary — zbožné zakladatelky. V pověstech velebí se její štědrost a dobrota. Její krása vábila ze všech končin žádostivé nápadníky. Když byl první její sňatek s nehodným Jiřím rozvázán, hlásili se o její ruku: syn řeckého císaře Emanuela, kníže antiošský Bohemund, dva kněžici osetínští, z nichž jeden, byv

odmrštěn, zemřel žalem, ba i knížata mohamedánští: panovník širvanský a syn sultána ispahanského, jenž z lásky k ní odřekl se víry předků a skonal za to v žaláři. Ale Thamara vyvolila si knížete z rodu domácího, Davida Soslana.

Ona spojila všechny národy gruzínské a podrobila svému žezlu též divoké kmeny hor; pod ní dosáhla Gruzie svého objemu největšího a všichni nepřátelé třásli se před vítěznou její zbraní. Ale i jinak bylo panování Thamary zlatou dobou gruzínského národa. Kvetlo umění stavitelské, kvetlo písemnictví; nejslavnější básník gruzínský, Šot Rustaveli, byl jejím současníkem a dle pověsti jejím dvořanem.

Smrtí královny Thamary začíná však úpadek Gruzie. Říše rozpadla se v části, jejichž slabí panovníci válčili stále mezi sebou a nemohli odolati moci nepřátel, Peršanů a Turků, kteří po zvůli plenili tyto kraje, až konečně na začátku nynějšího století přivtěleny všechny země karthvelské v Zákavkazí k Rusku, většinou bez boje, úmluvami s dřívějšími vládci.

Imeretie odloučila se od vlastní Gruzie r. 1424, kdy gruzínský král Alexandr rozdělil říši mezi své tři syny; z nich dostal Vachtang západní část, obsahující mimo Imeretii ještě Svanetii, Abchazii, Gurii a jiné země, které však poznenáhlu všechny odpadly. V následujících stoletích trpěla Imeretie stálými útoky Turků, kteří tu řádili strašně, pleníce kraj, hubíce a utiskujíce národ, odvlékajíce do otroctví jinochy a děvy. Kníže Šalomoun I. (1745—1782) povolal proti nim na pomoc Rusy a mírem

v Kučuk Kajnardži postavena Imeretie pod ochranu Ruska.

Po odražení nepřátel dal Šalomoun vyhoditi do povětří pevný hrad Kutaisský na pravém břehu Rionu, aby se tu nadále Turci usaditi nemohli.

Roku 1804 byla úmluvou s Šalomounem II. Imeretie přivtělena k Rusku a později s Gurií, Mingrelií, Svanetií, Abchazií a jinými zemičkami východně od Suramských hor spojena v gubernii Kutaisskou.

Na jakém stupni byla vzdělanost v Imeretii za posledních dob samostatnosti, okazuje nejlépe tento případ: Poslední vládce imeretínský omluvil se jednou ruskému náměstníku v Tiflise, Cicianovu, rodilému Gruzínu, že neodpověděl na jistý dopis proto, poněvadž meškal jeho písař v Tiflise návštěvou u známých a při dvoře nebylo nikoho, kdo by byl uměl čísti a psáti.

Avšak projděme se již městem. Skládá se většinou ze skromných domku, kamenných i dřevěných, s pavlačemi a verandami, kteréž jsou namnoze utvořeny jen výběžkem střechy, spočívajícím na dřevěných sloupech, z nepatrných krámu, ze špinavých „duchanů“, našich krčem — jen že místo sudu válejí se v nich veliké i malé měchy, sešité z celých zvířecích koží a nabubřelé vínem, kteréž se místo z kohoutku vypouští do číšek otvorem některé nožky. Ale je zde také dosti čistých domku i vill a zvláštní půvab dodává celému Kutaisu úžasně bujné a krásné rostlinstvo, v němž tone jako v zeleném moři. Každý prostor mezi domky, mimo ulice, vyplněn je tou kyprou zelení — fíky, platany, cypřiše, sladké kaštany bují tu s množstvím jiného krás-

ného stromoví, nad keři červených i bílých růží a žhavorudých granátů, nad houštinami azalek, nad zářící florou, také na domky samy doráží vítězně ta smaragdová záplava, oplétajíc je hustě sličným věncovím révy, ověšujíc je mnohdy od temene k patě rozkošnými květy t. zv. čínského bezu a jiných úponkových rostlin. I bídné, dřevěné domky ulice židovské vypadají svůdně v tom nádherném ověnčení.

Vedle rozkošné vegetace zajímá v Kutaisu hlavně lid, oživující ulice. Při každém kroku spatřuješ nějaký poutavý výjev, nějaký nový malebný kroj. Tu stojí tlupa zámožnějších Imeretínů ve známém kroji kavkazském: v huňatých čapkách a v různobarvých, až po lýtka dosahujících kabátech s řadami patronových pouzder na prsou a s dlouhým „kinžalem“ (dýkou) za pasem. Hrdě nesou ztepilá těla a v každém pohybu spočívá samorostlá elegance; jsou to rození kavalíři. Dále potkáváš řadu chuďasů nějakých: Mají rozedrané šedivé haleny, šedé volné spodky, na hlavách špičaté hnědé klobouky a v rukou vysoké hole. Onde uvelebil se pohodlně před svým krámkem obtylý Armén s vysokou, kuželovitou beranicí a s volně rozepjatým svrchním kabátem, že se můžeš obdivovati pestře květovanému „archaluchu“ (spodnímu kabátu z lehčí látky), jejž spíná stěží ozdobný pás nad objemným břichem.

Dále poutají tě dvě zvláštní mužské postavy. Jedna má těsně přilehavé černé spodky, černou kazajku, rovněž těsně přilehající a v bocích spjatou pasem, za tímto kinžal s kabelkou a na hlavě jakýs hnědý turban — je to vlastně bašlík, jejž nosí

zde zadrhnutý a malebně ovinutý kolem kadeří. Přilehavý ten oděv upomíná na středověký kroj italský a jeví v plné ztepilosti pružnou, anticky souměrnou postavu. Druhý muž má spodky a kazajku stejného střihu, jenže žluté, a kolem ramenou visí mu ještě „burka", těžký plášť z huňaté srsti; ale nejzvláštnější je pokrývka jeho hlavy; jest to malá, tuhá deštička z černé látky se zlatým vyšíváním, upevněná vodorovně na temenu hlavy pomocí dvou šňůrek, které jsou svázány pod bradou. Přepodivně vypadá tato koketní, miniaturní pokrývka na hrdé hlavě mužské, na spoustě hustých, nad uhel černějších kadeří, jež pod onou tretkou bujně kypí na všechny strany. Oba ti muži jsou prý Gurijci. Zmíněnou deštičku, jež má formu čtyrhrannou neb okrouhlou a kterou mi jmenovali „papanaki", nosí často také Imeretíni.

Onde, uprostřed jiné skupiny, podivuješ se zase primitivnosti kavkazského vozíku, „arby". Tahle je ostatně ještě panská: mát zcela slušná kola s loukotěmi a špicemi. Obyčejným arbám stačí místo takových kol celistvé, okrouhlé dřevěné desky, bez obručí a podobných tretek; nic nevadí, že rozrývají uši svým strašlivým skřipotem a že se časem ošoupají z kulata do čtyrhranna.

Zhusta můžeš také spatřiti Amazonku na koni. Jezdkyně taková ve svém malebném, pestrém oděvu, se třpytnou čelenkou a vlajícím bílým závojem, sedící — nejčastěji jako muž obkročmo — hrdě a lehce na bujném oři, skytá obraz velice originální a půvabný.

Takovými a podobnými zjevy pestří se pouliční ruch v Kutaisu.

Z budov zasluhují zmínky jen dva chrámy: gruzínský a arménský. Uprostřed města nalézá se krásný veřejný sad, plný vzácných starých stromů, v jejichž stínu milo se procházeti uprostřed rozkošné květeny, dýšící opojnou vůní.

Ale největší znamenitostí Kutaisu jsou rozvaliny staré pevnosti a chrámu na pravém břehu Rionu. Ubíral jsem se tam přes kamenný most; druhý, železný, byl rozbořen — řetězy visely do řeky.

Viděl jsem před tím již některé rozvalené chrámy gruzínské, ale pohled, jaký se mi naskytl ve zříceninách kutaisských, byl netušený. Uchvátil mne svou pochmurnou velebností, svou ohromností, svou tajemnou romantikou divného, nevídaného rázu. Představte si divokou, po zemi navalenou spoustu zbořených zdí, rozmetaných zlomků a hlavic sloupových, rozbitých kamenných okras a náhrobních kamenů; představte si ohromné temné stěny, jež nad touto spoustou zevšad strmí k nebesům, tu ještě s plné výše hrozíce zbytkem hrdého klenutí, tam již dopola zřícené, zející sterými průlomy a spárami, někde shora dolů rozpoltěné jako ranou obrovského meče, a doplňte si ten obraz chaotickou houští trávy, azaleí, malin, granátových a jiných keřů, jež obrůstají hromady trosek na zemi, dotěrnými fíky, které se zahnízdily dole i nahoře ve štěrbinách stěn a rozdírají svými kořeny mohutné zdivo, spoustami bujného břečtanu, jenž ovíjí kusé sloupy, pokrývá všude stěny a plazí se leckde až k jejich vrcholu, větrnou zelenou chasou, která provádí bujné reje na mrtvole kleslého velikána.

A k tomu všemu druží se ještě nezvyklý Evropanu stavební sloh, jenž z těchto dosud velkolepých

zbytků vyzírá, pro nás neobyčejné, fantastické tvary zachovaných kamenných okras a jiných podrobností i tajemná minulost chrámu, která vyzývá obraznost ku hrám nejsmělejším. Národ, který svatyni tu zbudoval, jeho umění, dějiny chrámu a celého kraje, i řeč hymnů, které kdys prostorem tím hlaholily — všechno je nám tak daleké, tak cizí, tak málo známé neb úplně neznámé; ba, i křesťanství, jemuž chrám ten sloužil, odívalo se tu svým zvláštním rouchem gruzínským.

Stojíme v zamyšlení uprostřed pošmourné, truchlivě mlčící svatyně, velebné ještě ve svých troskách. Kdo byl jejím původcem, kdo stavitelem? Nedočkáme se odpovědi... A přece! Zříceniny tyto mají odpověď pro toho, kdo bedlivěji pátrá ve zvětralých jejich rysech.

Na stěnách zachovaly se ještě tu a tam gruzínské nápisy; tři z nich uvádí ve svém cestopise Clara Serena. První hlásá: „Ó králi, který panuješ všem králům, povznášej výše a výše Bagrata Kuroplata, krále Abcházů a Kartvelů, jakož i jeho otce, jeho matku, královnu jeho choť a jeho syna. Amen.“ Druhý nápis zní: „S pomocí boží Bagrat, z milosti boží král Abcházů a Gruzínů, zřídil toto svaté místo modliteb pro svou matku, královnu Guranduk.“ Třetí nápis konečně praví: „Bůh buď také milostiv Adgurbu Maisovi, staviteli tohoto chrámu!“

Adgurba Maisa! Jméno to doznělo as dávno na rtech lidských a setlelo s vetchými pergameny — ale mrtvý, zvětralý kámen jeho veledíla donesl je vděčně potomstvu, chrám zachoval je věrně i ve svém pádu, uprostřed svých trosek, v úkrytu břečtanových úponek. Uchránil i zbožné věnování svého

*

královského původce, jehož jméno ovšem zachovaly i letopisy, hlásajíce, že svatyně kutaisská vystavěna byla r. 1032 Bagratem IV.

Obcházel jsem dlouho velebnou zříceninou, jež poutala mne všude množstvím zajímavých podrobností. Veliké, hladce tesané čtverce kamenné, z nichž skládaly se vnitřní stěny chrámu a jež na místech, kde zůstaly stěny neporušeny, dosud tě překvapují pečlivostí a přesností, s jakou byly spracovány a sestaveny; rozmanité tvary oken, velikých i malých, okrouhlých i podlouhlých, pěkně tesanými kameny vyložených; zbytky krásných klenutí, oblouků a výklenků; trosky sloupů a kamenných ozdob — vše zajímá tě zvláštním rázem i pěknosti svou. A také samorostlé okrasy, jimiž bujné jižní rostlinstvo kamennou tu spoustu zevšad obetkává, baví oko rozmanitostí a malebností svých zelených koberců a čalounů, věnců a guirland, záclon a třásní.

Gruzínsko-byzantinské umění stavitelské libuje si v bohaté ozdobě skulpturální. Zvláště zevnější stěny chrámů bývají pokryty množstvím ornamentů a figur v polovypouklé práci z kamene vytesaných. Způsob těchto ozdob bývá ovšem pro náš vkus mnohdy podivný, což platí zejména o pracích figurálních. Na zevnější stěně starého chrámu v Ananúru (v Gruzii) viděl jsem na příklad podoby lvů s kníry marciálně zakroucenými a postavy andělů, jejichž vypoulené oči vyplňovaly celý prostor mezi nosem a očima a jejichž nohy byly obuty v nemotorné, zcela obyčejné boty, nelišící se ničím od jarmarečních výrobků našich venkovských ševců. A k mohutnému dojmu, jaký na mne učinila velkolepá svatyně Mcchetská, nejslavnější chrám Gru-

zie, přimísily rovněž komický živel ohromné figury andělů, vytesané na zevnější stěně: bylyť obráceny hlavou kolmo dolu a nohy v důkladných botách strměly rozkročeny do výše; umělec chtěl tu patrně rajské hosty představiti, jak slétají střemhlav s výsostí nebeských k zemi. Málo vážný byl také dojem lva s lidským, dlouhými kníry okrášleným obličejem a s — ploutvemi, jakož i šupinatého orla s podivným hřebínkem a šroubovitě zakrouceným zobákem. Ale za to bývá provedení takových okras neobyčejně čisté a většina jich dokazuje nejen bujnou obraznost gruzínských sochařů, nýbrž i nevšední jejich umělost a pečlivost. Zvláště arabesky a rostlinné ornamenty jsou často velmi úhledné a vkusné.

Také chrám Kutaisský honosil se zajisté hojností takových kamenných okras. Posud zachovalo se jich dosti, zvláště na zevnějších stěnách. Viděti tu vytesané krásné kříže, útlé sloupky, kruhy a polokruhy, výtečné pletivo arabesek, listy a květy (na př. slunečnice), podoby lidí a zvířat. Ale většina těchto ozdob podlehla zkáze a trosky jejich kupí se v pusté směsi na zemi uvnitř chrámu. Zvláště sloupům zle se vedlo. Dvojice největších sloupů uvnitř zanechala tu jen oba mohutné podstavce a kus hustě rýhovaného dříku; také z ostatních sloupů a sloupců zbyly na svém místě většinou jen skrovné části — zlomky štíhlých dříku jejich a bohatě ozdobené hlavice mísí se s rumem na podlaze nebo octly se až venku před chrámem. Zejména jedna veliká hlavice, ležící před vchodem, upoutala moji pozornost. Byla čtyrhranná a v rozích ozdobena podobami ptáku s rozestřenýma křídloma; ve dvou ro-

zích měly hlavy ptačí, v jednom hlavu lidskou — na čtvrtém rohu byla hlava uražena. V jedné, patrně čelné ploše postranní znázorňoval krásný relief zápolení tří zvířat: dva dravci, na jejichž těle četná vypouklá kolečka značila asi okrouhlé skvrny levhartí kůže, doráželi na nějaké záhadné zvíře s kopyty a dlouhým ocasem, které snad představovalo koně. Ostatní vyzdobení hlavice skládalo se z arabesek, listů a fíků.

Také okolní chatrče těží jako cizopasníci ze zbytků padlého velikána. Krásná jedna hlavice sloupová slouží za práh blízké chaty a kusy sloupů i kamenných ozdob snešeny jsou za přehrady vůkolních zahrad.

Kolem sbořeného chrámu jest novější pohřebiště a také v chrámě samém vidíš na jednom místě, uprostřed trosek, vedle omšených starých náhrobků novější náhrobní kameny s nápisy gruzínskými a ruskými.

Po levé straně chrámu spatřuješ zbytky klenuté kaple s otřenou malbou, jejíž krása dosud jest patrna; po pravé straně přistavena jest ku zříceninám kaple novější.

Nedaleko chrámu nalézají se rozvaliny staré pevnosti se stopami branek a kulatých nárožních věží; i zde je zbořené zdivo hustě zarostlé a porostlé smokvoni, břečtanem, azaleami, malinami a rozmanitým jiným křovím. Uprostřed stojí nějaký starý kostelík s částečně zachovanými malbami a pěknou prací kamenickou, nyní upravený za skladiště vojenské nebo k nějakým podobným účelům.

S rozvalin pevnosti otvírá se rozkošná vyhlídka do kraje Rionského. Dole v zeleném moři stromoví,

z něhož vynikají výškou štíhlé topoly a temnější barvitostí obelisky cypřišů, tone Kutais se svými věžemi a báněmi, ruznobarvými střechami, četnými sloupci verand a pavlačí, bílými nebo barevně natřenými stěnami. Hlavní část města leží na protějším břehu řeky, ale některé domky a chaty přeběhly až sem na pravý břeh, pod rozvaliny starého Kutaisu. Se tří stran obklopeno jest město výběžky hor; stráně jejich září bujnou zelení, z níž tu a tam vyhlédají idyllické domky, nesoucí místy na střechách řady kamenu jako ve Švýcarsku. Za nimi pak vidíš lehce zamodralé vrchy vzdálenější.

Na třetí straně otvírá se za městem výhled na širou rovinu Rionskou. Plochá jako stůl prostírá se do dálky; v popředí vidíme na ní políčka a lučiny, obstoupené hustými skupinami stromu; čím dále tím více houstnou nesčetné ty skupiny a slévají se na konec v jedinou zelenou spoustu, vlnící se jako moře až k dalekým horám, jejichž modravé silhuety s posněženými částečně vrcholky uzavírají tento rozkošný obraz, jehož půvab ještě zvyšuje Rion, vinoucí se malebně třpytnými oklikami tou báječnou plání. Smaragdový její koberec, utkaný z věncoví révy, z platanu, fíků a cypřišu, z vavřínu a zimostrázu a nesčetných jiných druhu vzácného stromoví a křoví, usmívá se v paprscích jižního slunce kouzlem u nás netušeným.

Ještě jednou vrátil jsem se do zřícenin chrámu, abych se naposled opojil zvláštním půvabem té divné romantiky. Stoje na zvětralých náhrobcích, obhlížel jsem ohromné pošmourné zdi se zbytky divných okras dokola. V tu chvíli nevnikal sem žádný paprsek sluneční. I svěží porost keřu a břečtano-

vých úponek ztemněl, jakoby také byl zachvácen tajemnou, chmurnou náladou rozvalin. Vše snilo vážný sen minulosti. Hrobové ticho vládne vůkol; ni hlásek nezalétá zvenčí do mlčících trosek, ni větřík neševelí nad nimi v zelených úponkách. Stesk pojal mne v tom hlubokém klidu i zdálo se mi, jakoby tajemné stíny vznášely se zbořeným chrámem, plníce jej tichými vzdechy a šeptem duchů...

Z šerých a zádumčivých pozůstatků bývalé slávy sestoupil jsem nazpět do pestrého víru přítomnosti, v čilý pouliční život nového Kutaisu.

Karthvel je mysli živé a bujaré, miluje společnost, veselou zábavu, víno, zpěv a tanec. Tyto jeho vlastnosti můžeš dobře pozorovati na procházkách Kutaisem. Všude vidíš skupiny lidí smějících se a družně hovořících za živých posunků. Onde shromáždil se veselý zástup kolem tlupy hudebníků, kteří provozují na svých tamburinách, dudech, tříhranných, dlouhohrdlých kytarách a jiných podivných nástrojích hřmotnou hudbu, jež arci pro naše nezvyklé ucho zní jako kočičina; před nimi poskakuje, otáčí se, kroutí hlavou a rukama, křepčí celým tělem ohnivý tanečník a diváci kolem tleskají do taktu rukama, provázejíce tanec jeho smíchem a veselým křikem. Na zápraží „duchanů" spatříš rozjařené piják; ale nemysli si, že jsou opilí — v tomto požehnaném kraji, jenž místo mléka a strdi oplývá vínem a pokryt jest všecek bujným věncovím révy, přechází člověk dle gruzínského přísloví „od mateřského prsu hned k otvoru burďuku (koženého měchu na víno)" a přivyklý jsa z dětství na ohnivý nápoj, stěží jen podléhá opojným jeho účinkům.

Ovšem, chceš-li poznati kavkazské pitky a

tance v plné slávě, musíš si zjednati pozvání k hostině v některém zámožnějším domě. Stane-li se ti pak čest, že tě společnost zvolí za „tolumbaše", t. j. ředitele pitky, můžeš ji snadno draze zaplatiti: tato čest spojena je totiž s povinností vyprázdniti s každým besedníkem plnou nádobu vína a gruzínské poháry mívají mnohdy rozměry považlivé. Obyčejné nádoby jsou: „kula", lakovaná dřevěná nádoba s úzkým hrdlem, „azarpeši", nádoba s dlouhým držátkem, podobná naší sběračce, a tuří roh, často stříbrem okrášlený a někdy až pět lahví vína jímající. Přípitky vynášejí se obyčejně průpovědí od mohamedánů vypůjčenou „ala verdi" (bůh dal) a odpovědí „jachši jol" (šťastnou cestu)! Ostatní společnost provází každý přípitek gruzínským popěvkem: „Mrava šaemie" (mnoho let).

Pak se můžeš také dívati na krásný ohnivý tanec kavkazský, „lezginku", v němž tanečníci a tanečnice plně okazují pružnost svých leporostlých těl a zvláštní, vrozenou graciosnost svých pohybů.

Nasytiv se procházek po městě, zašel jsem pod večer ještě do veřejného sadu. Seznámil jsem se tam s krajanem, p. Bartoněm, který je městským zahradníkem v Kutaisu. Byl mi ochotným cicerone m a na druhý den umluvili jsme společnou vyjížďku do dvou proslulých klášterů v okolí.

II. Výlet do Gelathi a Mocamethi.

Za jitra odebral jsem se s p. Bartoněm do Gelatské ulice, kdež nachází se ghetto Kutaisské. Můj soudruh vstoupil do přízemí jednopatrového dřevě-

ného domku, malebně obrostlého povíjivou zelení. Mne zadržel na prahu pohled, jakého jsem se nenadál v tom zvenčí dosti přívětivém stavení. Hleděl jsem do těsného, špinavého brlohu, naplněného dýmem a směsí odporných zápachů. Jako v mlze bylo tam viděti ve směsi hadrů a bídného hamparátí několik polonahých lidských tvorů s neduživou pletí a chorobně zarudlýma očima. Byl to hrozný obraz nečistoty a bídy. Divadlo toto a horký, smrdutý výpar, z brlohu se valící, odehnaly mne brzy od prahu nazpět do ulice. Také soudruh po chvilce vystoupil a za ním objevila se vyčouhlá postava v otrhaném kavkazském oděvu, s vysokou zašpičatělou beranicí na hlavě. Byl to patriarcha ubohé židovské rodiny, kterou jsem nejasně uvnitř zahlédl. Navzdor chorobné pleti a zaníceným očím činil se svým bílým vlasem a vousem, ve své dlouhé, až po kotníky splývající „čoše" téměř biblicky velebný dojem.

Můj soudruh dal se s ním do smlouvání, zatím co umouněný a otrhaný výrostek vyvedl ze stáje dva zubožené koně, kteří vhodně doplňovali obraz té bídné domácnosti. Konečně byla smluvena cena za půjčení obou rozinant: 2 ruble 40 kopejek. Dostal jsem se jakž takž do chatrného sedla, a provázeni přáním šťastné cesty jeli jsme mírným klusem Gelatskou ulicí, kde z rozbitých oken a červotočivých pavlačí vyhlédali za námi židé s „pejsy" a židovky s velikýma, černýma očima, některé opravdu krásné. Za městem zabočili jsme mezi vrchy a za hodinu asi dojeli jsme do údolí říčky Čchali-Citheli, což znamená: červená řeka. Jízda byla vskutku rozkošná: oko neustávalo se kochati pohledem na úžasně bujné a zářivě zelené rostlin-

stvo. Sladký kaštan tvořil podél cesty celé háje, úponky révy a chmele ovíjely větve ohromných platanů, neproniknutelné houštiny azaleí a granátových keřů pokrývaly půdu.

Jakkoli bujará a bohatá jest příroda Kolchidy, poskytuje přece člověku jen skrovnou výživu. Jen málo půdy urval posud divokému pralesu a na těchto mýtinách pěstuje toliko kukuřici a „gomi", druh prosa, způsobem velmi primitivním. Vizte jen zdejší pluh! Hlavní jeho částí jest kus dřeva, na jednom konci ostře zahnutý a nesoucí na konci tom kus železa zšíří ruky; za kleče slouží dvě hůlky, upevněné k záhybu, a v předu přiděláno jest šikmo jiné dřevo, k němuž připřahuje se potah — pár buvolu nebo volů, někdy i několik páru. A předpotopním tímto pluhem vládne oráč velmi nedbale — rozumí se, že ani výsledek takové práce není valný.

Ostatně, špatné zemědělství v Rionském kraji omlouvá právě nevázaná bujnost tamější vegetace. Vysekání hustého, obrovského stromoví s chaotickou spoustou popínavých rostlin a neproniknutelným podrostem, očištění pudy od spleti nesčetných kořenů není prací snadnou a mýtinu třeba ustavičně brániti proti nové invasi svěřepého okolního rostlinstva. A takovému namáhání, zdá se, nehoví povaha tuzemců. K tomu třeba uvážiti mnohověký útisk zdejšího lidu, jenž trpěl nejen ustavičnými nájezdy nepřátel, nýbrž i zlovládou svých vlastních panovníků a zpupné šlechty, která jej obírala a tyla z jeho práce dle libosti. —

Za červenou říčkou zdvihaly se krásné zelené hory a na boku nejvyšší z nich, pod srázným vrcholem bělal se malebný klášter Gelathský.

Koně naši probředli říčku a další cesta vedla nás do vrchu kolem roztroušených chatrčí imeretínských, napolo ukrytých ve stínu sadů, jež byly ohraženy živými ploty z azaleí. Litovali jsme, že již odkvetly; krásné, ohnivé květy azalek přidávají zdejším krajinám půvab v pravdě čarovný.

V nádvoří kláštera podržel nám nějaký hošík koně a brzy objevili se dva mniši v černých talárech a v černých pokrývkách hlavy, podobných cylindrům bez střechy, aby nám ukázali znamenitosti svatyně.

Křesťanské chrámy v Zákavkazí stavěny jsou snad vesměs dle jednoho vzoru: půdorys hlavní budovy má podobu kříže a ze středu jeho tam, kde se ramena sbíhají, trčí věž s kuželovitou střechou. Tento typ chrámový jest význačným rysem všech krajin, kde obývá plémě karthvelské. I hlavní svatyně Gelathská vystavěna jest dle téhož vzoru a také dva poboční kostelíky nebo kaple, k ní se družící, jsou jí stavbou tak podobny, že vypadají téměř jako drobné její modelky. Tuto trojici kostelů obklopují chatrné dřevěné chaloupky, počtem prý čtrnácte, svědčící o prvomnišské prostotě kláštorníků, jimž za příbytky slouží.

Gelathi náleží k nejpamátnějším svatyním Zákavkazí. Založení její sahá v dobu, kdy sjednocené plémě karthvelské dosáhlo největší své moci, a zde ulehla i do hrobu jeho sláva. Dvě nejskvělejší jména Gruzie, k níž Imeretie tehdáž ještě náležela, jsou s klášterem tím těsně spojena: David III. Obnovitel a Thamara. Bojovný David založil jej na konci jedenáctého nebo na začátku dvanáctého století a zvolil si zde místo věčného odpočinku, přikázav zá-

roveň, aby nad hrobem byla uložena jedna z vítězných jeho trofejí: železná vrata dobytého města Ganže, nynějšího Jelizavetpolu. Jedno křídlo těchto mohutných vrat, dřevěných a železem pobitých, leží posud vedle náhrobku Davidova v jednom z pobočních kostelíku, úplně zpustlém, s vybledlými malbami na vnitřních stěnách, z nichž jednu vítězná příroda po svém vkusu ozdobila, obetkavši ji celou od země až do stropu hustým zeleným kobercem břečtanovým. Druhé křídlo vrat odnesli dle jedněch Turci; jiní praví, že bylo železa jeho užito při nějaké opravě chrámu. Na kamenné desce nad hrobem Davidovým vytesán je starogruzínský nápis, prý od samého krále složený a dle Clary Sereny obsahující tato slova: „Zde jest místo mého odpočinku; vyvolil jsem si je a chci zde zustati.“

I veliká Thamara byla prý v tomto klášteře pohřbena. K němu víže se také jedna pověst z jejího života. Když královna jednou, chtíc jíti na mši do Gelathského chrámu, ozdobu z drahých kamenů na diadém svuj upevňovala, ohlásili jí, že venku stojí žebračka, prosící o milodar. Thamara vzkázala, aby prosebnice posečkala, ale když později vyšla z paláce, nebylo po žebračce ani stopy. Královna vyčítala si, že marnivostí její ubohá o almužnu byla oloupena, a sňavši za pokutu příčinu svého prodlení, pásku s drahými kameny, ověnčila jí v kostele čelo Bohorodičky.

Hlavní chrám vystavěn je z ohromných tesaných kamenu a z venčí ozdoben polovypuklými, plochými ornamenty. Uvnitř pestří se stěny četnými malbami na omítce, mezi nimiž nám ukazovali mniši obraz Davida Obnovitele, vážného starce s bě-

lavým plnovousem a s okrouhlou, drahokamy posázenou mitrou. Z ostatních upoutala mou pozornost podobizna nějaké mladičké princezny s líbeznou, polodětskou tváří pod knížecím, perlami ovroubeným kloboučkem zvláštního (do deníku zapsal jsem „čínského") tvaru. S vysoké kupole s úzkými, dlouhými okny dokola shlíží veliký byzantinský obraz Krista s výrazem téměř hrozivým.

Skvostný ikonostas jest pokryt krásnými, starožitnými obrazy. Jsou zde také kameny s nápisy, o nichž klášterníci vypravují, že je dosud nikdo přečísti nedovedl; dle Thielmanna obsahují písmem kufickým psané arabské průpovědi a — zvláštní to ozdoba křesťanské svatyně — jméno proroka Mohameda s dvanácti imamy.

Jinou drahocenností jest zlatý zavírací obraz, posetý drahým kamením a miniaturními obrázky svatých, uvnitř pak chovající madonnu krásné, starožitné práce.

Z chrámu uvedli nás mniši do bývalého refektáře; jest již napolo zřícen a zarostlý jeho vnitřek podobá se spíše sadu fíků, azaleí a granátových keřů.

Na rozloučenou zaplatili jsme ctihodným průvodcům obvyklou odměnu a uhasili ještě žízeň křišťálovou vodou ze studánky, která se prýští pod starou zvonicí. Ze slov mnichů jsem vyrozuměl, že jí lid přičítá účinky zázračné, a jisto jest, že nás jak náleží osvěžila.

Z Gelathského kláštera otvírá se velkolepá vyhlídka. Vidíme mnohotvárné hory Imeretie kolem Kutaisu, mezi nimi mohutný Chomli, na jehož skalním boku dle pověsti přikován byl Prometheus, a

v pozadí horstvo vzdálenější, bělající se věčným sněhem; spatřujeme lesnatou rovinu mingrelskou, jíž vine se malebně Rion, a za povětrnosti zvláště jasné postřehneme v dálce i Poti a vlny Černého moře. Rozmanité odstíny zářivé zeleni, sivých a modravých vrchů, stříbrné žíly řek, čistá běl věčného sněhu v pozadí dodávají tomu obrazu okouzlující vnady.

Příkrou strání vedli jsme koně do údolí kolem obydlí Imeretínů. Byly z prken sbity a zastíněny hustým stromovím ovocným i jiným. U některých stála malá dřevěná špižírna na kolech nebo i prostá besídka z tyčí, ovitých bujnou révou. Ohraženy byly plotem, obyčejně živým, a mezi nimi pyšnila se pole kukuřicová vysokou, šťavnatou úrodou. Na dvorku zahlédli jsme leckde ženské ztepilého vzrůstu a namnoze také hezkých tváří; jsouce patrně v domácích nedbalkách, měly na sobě jen spodky jako mužští a skrovné jiné části chatrného oděvu. Zahlédli jsme arci tváře jejich pouze na chvilku; neboť po zdejším obyčeji uchýlily se před pohledem cizinců rychle do chaty, nebo si aspoň zastřely tvář, ponechávajíce za to volně na odiv půvab pružných, bílých ňader, vyhlédajících bez ostychu z rozhalené nebo roztržené košile.

Dole učinili jsme zastávku v chudobné, dřevěné krčmě. „Duchanči“ (majitel „duchanu“) pohostil nás okurkami, ostrým sýrem a kyselým vínem. Koníci pochutnávali si zatím na kukuřici.

Nato jeli jsme starou, z pola zarostlou cestou do vrchu ke klášteru Mocamethi (c ve slově tom čti jako v češtině, nikoli k). Teplý, zářivý vzduch byl prosycen opojnými vůněmi, jež vydychovaly kvetoucí stromy a křoviny okolního lesa. Po srázné

skále nad údolím Cchali-Citheli přijeli jsme na nádvoří kláštera před nízkou chatrč, z níž se ozývalo hlasité modlení. Přivázavše koně, prošli jsme dlouhou, prázdnou světnicí ke kostelu. Byl zavřen a kromě oné modlitby nepozorovali jsme nikde známky života; vše bylo jako zakleto.

Rozhlížíme se okolím kláštera. Obzor jest omezen lesnatými stráněmi, jimiž toliko na jednom místě prohlédá míhavý úryvek vzdálených hor. Hluboko v údolí proudí se Červená říčka, s vodou skutečně začervenalou, a za ní vypíná se naproti klášteru skalní stěna, po níž splývá shora až k říčce bujná houšť břečtanu jako valný zelený vodopád. Mezi úponkami jeho černá se uprostřed skalní stěny otvor nějaké jeskyně. Klášter sám shlíží do údolí se skalnatého ostrohu, skládaje se z polozřícených zbytků starého kláštera a z nového chrámu, vystavěného v obyčejném slohu gruzínském a obklopeného několika chatrnými dřevěnými domky, které slouží jako v Gelathi za příbytky mnichům. Obmezený jest obzor kláštera — jakož sluší na hnízdo těch, kdož mají obraceti všechnu mysl od marností pozemských k nebeské výsosti — ale je to zátiší rozkošné. Bujnost rostlinstva je zde věru báječná. Spousta vzácného křoví a stromoví lupenatého mísí tu své lepé tvary a rozmanité odstíny zářivé svojí zeleni. Zimostráz vyrůstá zde v mohutné, vysoké stromy; vavřín bují všude hustým podrostem; houštiny granátů, azaleí a rhododendronů proměňují v době svého květu celé okolí v čarovný sad; divoká réva a břečtan závodí spolu, aby otkaly a protkaly všecku tu spoustu rostlinstva nejmalebnějším věncovím.

Když jsme se na tu nádheru přírody dosyta vynadívali, objevil se konečně před námi mnich a chřestě klíči, mluvil k nám směsí gruzínštiny a ruštiny. Uvedl nás do kostela, který neposkytuje mnoho znamenitostí; jako největší z nich ukázal nám pruvodce kovovou rakev na nohách v podobě lvích pazoury, v níž odpočívají prý těla obou světců, jimž kostel jest zasvěcen, Davida a Konstantina. Legenda vypravuje, že byli v osmém století od Peršanu v Kutaisu umučeni, a když křesťané mrtvoly jejich odváželi, že zastavila se „arba" sama od sebe na tomto místě, kdež pak svatá těla uložena a později klášter vystavěn. Krev mučenníku, prýštící se z arby, zbarvila prý cestou také vlny zdejší říčky, která barvu tu podnes zachovala.

Rozloučili jsme se s mnichem obsažným stisknutím ruky a klusali jinou cestou nazpět ke Kutaisu. Tato jízda jest ve věnci mých upomínek kavkazských jedním z květu nejvábnějších. Vzduch, který jsme dýchali, záře a zeleň, z nichž bylo všechno vůkol utkáno, celá tvářnost a nálada krajiny chovaly v sobě zvláštní, lahodně opojné kouzlo. Překrásný tento kraj nepodobal se pro mne skutečnosti; takové krajiny jevila mi dosud jen říše snu neb obraznost básnicky rozechvěná.

Po obou stranách cesty táhlo se téměř nepřetržité pásmo imeretínských statečku. Každý skládá se z prostičké, dřevěné chatrče, obklopené sadem a polem; chaty stojí tedy dosti daleko od sebe a dědina trousí se někdy na míli cesty. Celý pozemek bývá mnohdy ohražen živým neb alespoň hustě porostlým plotem. Chudé jsou tyto imeretínské usedlosti; kromě ovocných stromu a někde vinic náleží

k nim jen kousek kukuřičného nebo prosového pole a jejich obyvatelé vedou život velmi nuzný. Ale nouze a bída ani z daleka nepřipadá ti na mysl při pohledu na bujnou houšť větví broskvových, kaštanových, fíkových, morušových, k níž se zdola vypíná a kterou bohatě věnčí přítulná réva; na kypící, lesklou zeleň kukuřice; na sivé chaty dřevěné, které z hlubokého stínu toho rostlinstva, se všech stran jím zacloněny a opleteny, tak prostomile vyhlédají jako v nejkrásnější selance. Sníš o šťastné Arkadii. Illusi tu neruší ani hadry, jež zhusta spatřuješ na ztepilých postavách obyvatelů; polonahost jejich jeví se ti spíše rajskou prostotou. Pravíš sobě, že ani nikdo nemůže býti nešťasten v tom čarokrásném kraji. Lidé zdejší vypadají tak mírní, měkcí, spokojení. Klidným blahem září vrásky sivého starce, ověšeného bídnými cáry. Půvabná dívčí tvář, jež vyhlédla onde z chaty, schovala se v příští chvíli zase; ale před tím okázala cizincům v laškovném úsměvu krásné, sněhobílé zoubky. Všechno zdá se blaženě usmívati, snad účinkem skvostného osvětlení jižního, jež prosycuje všechnu tu zeleň zářivým zlatem a klade lahodné svoje lesky na každý obličej.

Tímto rajským sadem, v němž se místy otvírala vyhlídka na vzdálené, z části věčným sněhem zářící horstvo, dojeli jsme nazpět do Kutaisu.

III. Zběžný pohled na Mingrelii.

Mingrelii zahlédl jsem pouze okny železničního vozu, jednou za dne jízdou z Poti, hlavního přístaviště kavkazského na Černém moři, k Tiflisu a

podruhé za noci touž cestou nazpět. Za druhé jízdy viděl jsem toliko černé massy pralesa, obrysy spletitých korun nahoře a světluškami se jiskřící křoviny dole.

Muj „cestopis po Mingrelii“ může se tedy skládati jen z toho přeletavého pásma obrázku, jež se na první oné cestě vystřídaly v oknech vlaku. Z počátku byl to dlouho jen les, hustý listnatý les. Ale mingrelský prales je non plus ultra kavkazské přírody. Z močálovité půdy vyrustají ohromné kmeny dubů, buků, sladkých kaštanů, topolů, ořechů, fíku, platanu atd. a po nich vine se z dola až do vrcholku réva, chmel, břečtan a jiné úponkové rostlinstvo, dole pak brání neproniknutelné houštiny vavřínu, zimostrázu, azaleí a rozličných trnin vstup do toho zeleného chaosu.

Dále ustupuje prales rozkošné, úrodné rovině, v níž mezi kukuřicí a sady ovocných stromů, ověnčených všudypřítomnou na Kavkaze révou, idyllicky vyhlédají přívětivé vesnice. Chaty Mingrelu zřídka jen stojí pohromadě; jako v Imeretii bývají obyčejně rozptýleny, každá uprostřed svého sadu i pole. Jsou sbity z prken, mají hřebenovitou střechu, buď také prkennou nebo slaměnou; stojí k vuli močálovité půdě někdy na kolech trochu nad zemí vyvýšeny a zhusta bývají obklopeny verandou s prostými, dřevěnými sloupci.

Větší stanice dráhy jest v Novém Senaki, nynějším hlavním městě toho kraje, které má ostatně spíše vzezření skrovného městyse. Dříve bylo hlavním městem staré sídlo knížat mingrelských Zugdidi.

*

Za stanicí onou vede železniční most přes řeku Cchenis-Cchali, od níž začíná Imeretie. Ostatní hranice Mingrelie tvoří na jihu Rion, na východě Černé moře a na severu řeka Ingur. Tato země odtrhla se na začátku 14. století od veliké říše gruzínské, ale užila pod svými Dadiany (příjmí všech knížat mingrelských) málo štěstí: trpěla ustavičnými nájezdy nepřátel a vnitřními zlořády. Na konci 18. století ubránila se Mingrelie proti Turkům pomocí Ruska, jehož vrchní moci se r. 1804 poddala, a r. 1867 přivtělena jest úmluvou s posledním vládnoucím Dadianem nadobro k říši Ruské.

Mingrelové mluví zvláštním nářečím gruzínštiny a jsou nejkrásnějším národem karthvelským. Mezi Mingrelci, které jsem viděl za krátké oné jízdy, pak v Poti, Kutaisu a jinde, překvapily mne leckteré vysoké, statné postavy nápadnou, věru antickou ztepilostí vzrůstu, mužně jemnou krásou obličeje i vrozenou uhlazeností a hrdou gracií pohybů, že činil i otrhaný „muša“ (nosič) dojem zakukleného kavalíra. Oděv Mingrelců jest obyčejný kavkazský kroj; ale mužští zhusta zaměňují — jako částečně i Gurijci a Imeretíni — huňatou čepici hnědým, černým neb jinobarevným bašlíkem, na způsob turbanu malebně kolem hlavy ovinutým. Mingrelky, kdysi pro svou krásu zvláště hledané v tureckých haremech, libují si jako ostatní Karthvelky ve světlých barvách oděvů, třpytných cetách a lehkých závojích.

Tento krásný lid žije však po většině velmi nuzně, neuměje kořistiti z bohaté přírody, která jej obklopuje, z úrodné země, plné vláhy a bujného

rostlinstva. Ve svých hluchých pralesích zůstali namnoze poloviční divochy. Zde zbývá ruské správě dílo obtížné, ale pro budoucnost mnohoslibné.

▽

Několik zápisků z malého zimního výletu.

(„Do světa“ 1902, roč. I. č. 7., 8. a 9.)

Nic nemám pro Vás, milý pane redaktore, než leda těch několik nesouvislých zápisků, jak jsem je zběžně načrtnul do svého deníku cestou k Adrii. Cestou! Ano, naši otcové mohli ještě mluviti o c e s t ě do Terstu a široce rozepisovati se o ní — dnes byl by takový cestopis podařeným šprýmem. Dnes je to malý výlet: prospíš se v rychlíku mezi Prahou a Vídní, ráno sedneš si ve Vídni do vlaku jižní dráhy a večer jsi na břehu Adrie. Z jednodenní té jízdy uvízne ti v hlavě leda mlhavá strakatina krajin, které se přeletem zamihly kolem tebe, pokud ti je nezacláněli sousedé v kupé, a můžeš pokládati za obzvláštní štěstí, přidruží-li se k tomu nějaká zajímavější episoda ve vlaku samém.

A zdržíš-li se v Terstu jen po tu dobu, kterou mu obyčejně věnují turisté, nemůžeš ani o něm nic kloudného napsati, leda bys opakoval to, co jiní již napsali a z části snad také jen po jiných opakovali.

Z takové projížďky možno tedy přinésti právě jen několik železničních a hôtelních poznámek, asi takových, jaké tuto následují.

* *
*

Jeda ve Vídni od severního nádraží k jižnímu zpozoroval jsem, že na vývěsních tabulích Gedlitschkové a Holletschkové za léta ještě se rozmnožili a že mají pomalu za soupeře již jen Raubitschky a Goldbaumy, z čehož plyne, že by hromadné přejmenování obyvatelstva bylo praktičtější nežli všechny slavné přísahy nových měšťanů na zachovávání německého rázu Vídně.

Ostatně i toto skrovné ethnografické pozorování bylo draze vykoupeno: stoje na zadní plošině omnibusu tetelil jsem se mrazivým větrem, který oněmi výmluvnými štíty potřásal. Pamatujete se, že v první polovici ledna bylo u nás počasí téměř jarní; snad i to bylo příčinou, že pojednou ve mně vznikla chuť k delší projížďce. Leden je málo příhodný měsíc k cestování; ale o cestu mi vůbec nešlo, chtěl jsem jen po delší době opět jednou změniti místo, vylétnout si třeba na pouhý okamžik někam dále, ztráviti ty dva tři dni třeba celé v železničním voze, jen uvidím-li jeho oknem kousek jiného světa.

A bezděky namátl se mi Terst. Dočetl jsem se kdesi, že v okolí terstském kvetou často již v lednu fialky pod širým nebem. Kdož ví, nebude-li tam již skutečné jaro letos, kdy ani u nás není o sněhu a ledu potuchy! — pomyslil jsem si.

To a moře rozhodly asi hlavně o cíli mého výletu; město samo vábilo mě méně. Že o měsíc později bude Terst na všech rtech jako jeviště krvavých bouří, nemohl jsem tehdáž, v polovici ledna, ovšem ani tušiti.

Právě v den mého odjezdu z Prahy nastala v povětrnosti náhlá změna, a zima dotud ku podivu mírná uvítala mne ve Vídni v celé své mrazivé přísnosti. Všecek skřehlý sestoupil jsem s omnibusu na blízku jižního nádraží před hôtelem, který jsem si byl k noclehu vyhlédl, a po večeři, když jsem se odebral do svého pokoje, byl mi tam příjemnou notou veselý praskot v sálajících kamnech.

Chystaje se ulehnouti, všiml jsem si nějaké knížky na stole. Hleďme, ruština! Иллюстрованный русскій путеводитель по Австріи.

Nevím, octla-li se zde tato knížka následkem mého nenčmeckého zápisu do knihy cizinců, či byla-li pouhou náhodou právě v tomto pokoji, ale jisto jest, že mne ruský „illustrovaný průvodce" ve vídeňském hôtelu dosti překvapil.

Ulehnuv pohroužil jsem se tedy zvědavě do — nenadálé četby. Poznal jsem především, že milý „illjustrovannyj russkij putěvoditěl po Avstrii" vyšel r. 1901 ve Vídni vydáním „J. S. Švejcera" a tiskem Mechitaristů. Hlavně věnován jest Vídni a vedle toho obsahuje stručné pokyny pro návštěvníky jiných větších měst a lázeňských míst rakouských. Mne zajímala ovšem nejvíce stať o Praze.

Rus, který by si vyjel s tímto spiskem v kapse do naší stověžaté „stolicy korolevstva bogemskago", měl by v něm opravdu znamenitého průvodce. Ce-

stou ve vlaku by se předběžně poučil, že Praha leží po obou březích Moldavy a dělí se v Altštadt, Josefštadt, Klejnzejte atd. Mohl by si také již napřed vybrati některý z hôtelů, které mu knížka doporučuje: Otel cum blauen Štern, Švarces Ros, Monopol, Goldener Engel a Viktoria. Když by se tedy ubytoval na příklad v „modré hvězdě" a chtěl se ještě podívati do některé restaurace, našel by v Průvodci následující výběr: „Dejtčes Gaus (Graben), Pušner (Vencelsplac), Menil (Štadtpark), Šlikk (Genrichsgasse), Plattejz, Dejtčer Têatr Garten" — a dost. Z divadel uvádějí se: německé zemské, nové německé, deutsches Volkstheater, Theâtre Variété (v Karolinentalě, Palackištrase) — a snad nedopatřením dostalo se do toho seznamu ještě také „Tschechisches Nationaltheater". Výběr kaváren je podobný. Z památností jmenuje se „Porochovaja bašňa (Pulverthurm)" a „Tejnkirche, založená německou kupečeskou obščinou 1360".

Kde je vtroušeno mezi názvy čtvrtí a ulic přece nějaké české jméno, psáno je asi týmž zpusobem jako předměstí „Zičkov". Také inseráty na zadních listech mají označení firmy a ulice německé, jako na př. Genrich a Karl Cifka, Otel Švarces Ross na Graben atd.

Myslím, že stačí citované ukázky k posouzení, jak výtečně jmenovaná rukověť poslouží bratrum Rusum k seznání pravého rázu naší Prahy; soudím také, že není třeba připojovati vhodných reflexí o tomto „putěvoditěli" a vubec o cestovních informacích pro cizí návštěvníky Čech.

* *
*

Nazejtří ráno, dne 16. ledna t. r., cestou od hôtelu k jižnímu nádraží, měl jsem dosti potíže s ledovou vichřicí, která mi šlehala obličej drobným sněhem, a za naší jízdy k Semmeringu vítr rozběsnil se v pravý orkán, že vagony rychlíku drkotaly a skučely jeho nárazy a cestující bezděky vstávali, jako v obavě, že vlak tím uraganem bude smeten s kolejí. Druhého dne byly pak vídeňské noviny skutečně plny zpráv o různých neštěstích, způsobených neobyčejně prudkou vichřicí, která zvláště ve Vídni řádila.

Dále od Vídně, když jsme zajeli do těsných údolí mezi vyššími horami, vlak náš unikl z divokého burácení, ač ještě na Semmeringu sníh strání horských zdvíhal se unášen vichřicí jak oblaka bílého prachu. Za Štýrským Hradcem vítr ustal již docela a v paprscích slunečních klidně se leskly rozmanité lesnaté a hornaté krajiny, protékané říčkami, jichž voda překvapovala nápadnou, sytou zeleností.

Někde u Mariboru přibyl do našeho kupé ke Štýrákům v šedozeleném lodenu, s mohutnými štětkami „kamzičího vousu“ na myslivecký klobouci, jinonárodní živel: stařec upomínající jak svým oděvem, tak rázem slovansky měkkého obličeje na vesnické naše výminkáře, a s ním čiperná hezká holčička, veselých bystrých oček a rtíků svěžích jako třešně. Když k ní stařec něco tiše promluvil, zdálo se mi, že jsem zaslechl češtinu; hned z několika dalších slov jsem arci poznal, že je to slovinčina, kterou jsem již od Štýrského Hradce dychtivě očekával.

Na stanicích následujících přistupovali také jiní Slovinci a slovinský hovor v našem voze zponenáhlu nabýval vrchu. I scenerie venku se měnila; všiml jsem si, že domky vesnic mají typ jiný: jednotvárná hněď a šeď ustupovala veselejším barvám, a jasně bílé pruhy mezi temnými trámy, někde i červená neb zelená obruba okének s ruzně obarvenými okenicemi, připomínaly živě naše stará stavení vesnická. A zvláště milý byl dojem, když jsem zahlédl později na osamělém idyllickém mlýně, třpytícím se v posledních paprscích slunečních, první nápis slovinský: pod jménem vlastníkovým prosté „mlinar".

Ale takových nápisů není podél trati mnoho a snadno mohou ujíti pozornosti cestujícího, který nepátrá bedlivě po takových známkách ethnografického rázu krajiny.

Představuju si cizince, odněkud z daleka zavátého na tuto trať od Vídně k jihu. Zeměpisné jeho vědomosti nejsou příliš hluboké a po ruce má jen sešitek jízdních řádu. V tom čte i zde stále jména německá nebo z původních slovanských všelijak znetvořená na -itz a -au, právě taková, jaká nalézáš všude v krajích německých od Baltu k Adrii. Nemůže tedy z nich ničeho usuzovati o národnosti obyvatelstva. Ale na staničních budovách vidí stále jen německé nápisy, jména stanic vyvolávají se jen německy, na zastávkách slyšíš křiky „Friš vääásr", „Bier!" atd., cestující, kteří do jeho kupé přistupují, jsou rovněž Němci — předpokládám, že jede v druhé třídě —: muže se tedy domnívati, že projíždí dosud územím ryze německým. Jestliže nečítal politických zpráv z Rakouska, nevyruší ho z klamu

ani ominosní jméno „Zilli“ na jedné staniční budově a teprve jižněji, když vlak již zajel do Krajiny, objevuje se vedle jména stanice „Sagor“ i „Zagorje“ a jiné slovinské nápisy. Ovšem i v Krajině krčí se slovinčina všude teprv za němčinou.

Cizinec může tedy projeti celým jižním Štýrskem bez nejmenšího tušení, že jest obyvatelstvo jeho slovinské. Spíše mohla by v něm vzniknouti domněnka, že zde bydlí také Maďaři, neboť uvnitř vozů roztahují se vedle německých a vlašských nápisy maďarské.

Předpokládal jsem ovšem shora jízdu v druhé třídě; neboť jen v té jest možno a velmi možno (v první téměř jisto), že cizinec ani z úst ostatních pasažérů neuslyší slovanského slova. Ale v třetí třídě nic není platno všechno úsilí železniční správy, aby uměle zastřela pravou národnostní povahu kraje: nechť i tam polepují všechny stěny svou německo-vlašsko-maďarskou fikcí, obecenstvo k mlčení odsouditi nemohou a hovor jeho vydává svědectví pravdě přese všecky nápisy uvnitř vozů a německé Potemkinské vesnice na nádražích.

Kdo musí jen letmo projížděti cizími zeměmi a přece by rád trochu seznal ráz a život obyvatelstva, tomu hodila by se vždy nejlépe třetí třída. Jen že někde — jako na příklad ve Francii — soustava jízdních řádů je taková, že přímo nutí cizího cestovatele používati vlaků, které vůbec třetí třídy nemají. A v některých zemích není radno používati této třídy na delší jízdy také z jiných důvodů, spočívajících dílem v nečistotě a příliš nepohodlném zařízení vozů, dílem v povaze cizího lidu. Ale i v zemích, jako u nás, kde po většině těchto dů-

vodů není, stává se někdy jízda v třetí třídě — alespoň delší — skutečnou trýzní. A přece by náprava leckterých těchto vad byla snadna; mohly by k tomu spolupůsobiti i správy drah i obecenstvo samo.

Chtějí-li správy drah za zvýšený plat poskytovati většího pohodlí a trochu přepychu, budiž; ale jinak měly by se chovati stejně i k těm, kteří o ten přepych nedbají a zvláštních oněch výhod si platiti nemohou. Bylo by povinností železničních správ dbáti o to, aby uspořena byla — vyjma případy mimořádného návalu — i chudšímu obecenstvu útrapa delší jízdy v horku, dusnu a tlačenici přeplněného vozu, vubec pečovati stejně přesně o čistotu, dostatek prostoru a zdravý vzduch v třetí třídě jako v obou vyšších; a není zajisté třeba, aby průvodčí vlaku za ponížené poklony v úpravnějším kupé odškodňoval se hrubstvím ve voze prostším.

Pokud se týče obecenstva, jsou mezi ním arci všude zlomyslníci a bezohlední sobci, ale v druhé třídě držívá je obyčejně na uzdě alespoň ohled na zevnější slušnost, na tak zvaný dobrý ton. Jízdu v třetí třídě však ztrpčují leckdy jednotlivci, nedbající ani nejprostších pravidel slušnosti a šetrnosti k sousedum. Nápravu zjedná tu sama ustavičně stoupající úroveň lidového vzdělání, která ustálí znenáhla i v nejširších vrstvách — ne snad salonní ceremonie, po nichž věru nejméně třeba toužiti, ale samozřejmá pravidla společenských ohledu, kterých beztoho již nyní z vlastního popudu dbá rozumný a řádný muž i z prostého lidu.

Ostatně i v tom směru mohly by napomáhat správy drah samy. Se stejnou přísností, s jakou

zabraňují poškozování vozu, měly by zamezovati také v třetí třídě zlořády, které tam obtěžují a urážejí slušné obecenstvo. Myslím, že by se — abych uvedl pouze jeden příklad — prostým nějakým zařízením neb opatřením snadno dalo způsobiti, aby nemohl každý pasažér po libosti otevříti třeba i v zimě okna na obou stranách. A vůbec přísnější železniční řád — myslím přísnější v těch věcech, které se týkají prospěchu obecenstva — ovšem pak i skutečné, přesné jeho provádění, mohly by alespoň obmeziti křiklavé neslušnosti a rozličné jiné nešvary.

K Lublani dojeli jsme již za tmy a nevím ani, zdali jsem v čemsi bílém, mihajícím se na chmurné obloze, správně tušil téměř Triglavu, jehož sněžný majestát se mi teprve na zpáteční cestě objevil určitě v plné slávě své.

Blížili jsme se k jižní hranici Krajiny a ve voze začal se čím dále durazněji v řeči, fysiognomiích, kroji a živosti pohybů hlásiti živel vlašský.

Za jednou stanicí vstoupil do našeho kupé železniční úředník, vykonávající kontrolu lístků. Byl to revisor joviální. Hned při vstupu pozdravoval společnost stentorským hlasem a s bodrou veselostí italsky a německy. Nebylo ani třeba italštiny, abys hned v rysech ohnivě červeného obličeje s jiskrným černým okem a zvláště v čilosti a výraznosti posunků poznal Vlacha. Ale byl to zároveň pravý Mezzofanti. Se stejnou hbitostí jako italsky a německy mluvil i slovinsky a srbsky, ba bez potřeby pochlubil se žertovně i frází maďarskou.

Náležel k lidem, kterých je hned plno v každé místnosti, do níž vstoupí, a pasažérům s čistým svě-

domím bylo jen příjemnou zábavou pohlížeti na výraznou jeho mimiku a naslouchati jeho veselému švadronění. Ovšem i ti mohli poznati hned, že jeho žertovnost má sarkastickou příchuť a že jeho zdánlivá bonhommie není ničím jiným nežli rozmarnou hrou, jakou si kočka zpříjemňuje chytání nešťastných myšek.

V sousedním oddělení seděl prostě oděný mladík s hluboko skloněnou hlavou jako ve tvrdém spánku. Ale kontrolor zatáhl ho za rukáv, a když to nepomohlo, zatřásl mu dukladně ramenem a čekal trpělivě, když vyburcovaný ospalec jal se hledati zvolna lístek ve všech kapsách. Konečně objevila se v ruce mladíkově jakási troska lístku. Revisor zdvihl ji spěšně k lampě, načež s vítězoslavným pohledem, ale zároveň s přetvářenou laskavostí spustil otázky: „Tedesco? Italiano? Slavo?"

Mladík zamumlal po chvíli rozpačitě „Tedesco", ale kontrolor — patrně na základě hlubších národopisných studií — jen sarkasticky se pousmál a pokračoval zhurta slovinsky: „Kam pak jedeš?"

„Do Adelsberga." (Postojnu-Adelsberg — minuli jsme již dávno.)

„A, do Adelsberga? No, dobře —"

Následující pak rozmluvě obou jsem nerozuměl, ale kontrolor ukončil posléze zmatené omluvy mladíkovy zpusobem, který byl opravdu znamenitou ukázkou charakteristické vlašské mimiky: vztáhl prst a kýval, kýval, s divadelní právě výrazností a šelmovsky ukrutným zpusobem kýval na delinkventa, až tento jako magnetisován se zdvihl a za ním stále ještě kývajícím z kupé vyšel.

Zvěděl jsem pak, že slovinský „Tedesco" chtěl dráhu ošidit a že se jen tvářil spícím, když revisor vstoupil.

Byly mi skutečně s podivením časté revise lístků na jižní dráze a stále se vyskytující závady při nich. Každou chvilku míval konduktor hádku s pasažéry, kteří pak obyčejně museli doplácetí neb kromě toho byli pokutováni. A po obchůzce průvodčího vlaku objevil se někdy nenadále vrchní kontrolor, který leckdy prohlásil za vadný i lístek konduktorem propuštěný.

Za jízdy z Vídně do Terstu měli jsme takovou dodatečnou kontrolu dvakrát a také na zpáteční cestě odbyli jsme si jednu někde ve Štýrsku. Od Štýrského Hradce k Vídni pak měl průvodčí vlaku několikrát potyčky s pasažéry pro vadné lístky, a když za Vídeňským Novým Městem opět podobná scéna se opakovala, rozpředl se po jeho odchodu hovor o těchto lístkových a jiných „sekaturách", v němž se účastnil zvláště jeden vídeňský obchodní cestující. Měl vůbec ve voze hlavní slovo a vedle jiných krásných vlastností, kterými se ve svých řečích blýskal, projevil také poetický smysl, koupiv na Semmeringu ohromnou kytici nevím jakých časných květů — účinný kontrast k zimní scenerii alpské na tomto nejvyšším bodu trati — které prodavačka na dlouhé holi do oken vagonů podávala.

Vzhledem k bezprávnému chicanování obecenstva prohlašoval, on že si nikdy nic takového líbiti nedá. Třeba jen ozvati se náležitě a neustoupiti před nikým, ať má límec jakýkoli. S ním že nejsou v takových případech žádné žerty. Na doklad své rázností vypravoval historku o roztržené boltě, kte-

rou mu kdesi nechtěli přijati, načež si došel až na samého „pana radu“, a když ten ho chtěl zhurta odbyti, řekl prý zcela klidně: „Upozorňuji vás, pane rado, že mám sluch úplně normální a že tedy zbytečně namáháte takto svůj hlas“ — nu, zkrátka, pan rada brzy zkrotl a rád uznal boletu za platnou, když mu obchodník pohrozil stížností u vyšších ještě instancí.

Sotva že vyprávěč skončil svou historku, vstoupil do kupé opět nový kontrolor jízdních lístku. Nad lístkem obchodníkovým zavrtěl odmítavě hlavou a prohlásil s přísným pohledem na majitele, že lístek neplatí a že musí zaplatit kromě jízdného i pokutu. „Jak to? Jak to?“ zakoktal obchodník jako všecek překvapen a začal protestovati. Ale revisor vysvětlil všem přesvědčivě, že obchodník použil nějakého lístku, o kterém dobře musil věděti, že pro tuto jízdu neplatí.

Náhlý přechod od chlubné historky krotitele „pánu radů“ k nynější jeho situaci působil tak drasticky, že div nevzbudil hlasitý výbuch smíchu a že všechny oči s málo tajenou veselostí spočívaly na rozčileném a patrně již stísněném hrdinovi, který bezděky zvyšoval komičnost výjevu tím, že drže dosud mohutnou alpskou kytici v ruce za své živé gestikulace jí neustále sem tam šermoval.

Zpozoroval asi škodolibý úsměv na tvářích kolem, neboť roznítil se k novému odporu a prohlásil zhurta, že jednal v dobré víře a že platiti nebude.

„Nu, dobrá, uvidíme,“ odvětil chladně kontrolor a zašel k další revisi do jiného vozu.

Obchodní cestující ještě chvíli rozčileně vykládal, ale bylo zřejmo, že jeho sebedůvěra je ta tam,

a za krátko vytratil se schlíplý za kontrolorem, i se svou nádhernou kyticí, kterou v tom zmatku stále ještě před sebou šermoval.

„Panička bude mít drahou kytici!“ zavtipkoval kdosi a všichni se již volně rozesmáli.

Něžný manžel se před Vídní do našeho kupé nevrátil, a jak svou záležitost s revisorem vyrovnal, nevím.

Avšak vrátím se k Terstu, kam jsme dojížděli pozdě večer.

V temnu, které nám zastíralo pustý Kras, zalesklo se pojednou něco po pravé straně vlaku — Adria! Brzy rozeznal jsem určitě širou vodní plochu, místy na hřebenech táhlých vln světélkující modravým svitem měsíce. A krátce na to stanuli jsme v nádraží Terstském.

Řada hotelních omnibusů čekala venku a nejryzejší, trochu až do karrikatury zabíhající vlašská tvář s dlouhou kozí bradou úlisně mžourala na mne z pod placaté modré čepice s nápisem: „Buon pastore“. Tato tvář tak se mi zamlouvala svou zábavnou rázovitostí, že jsem bez rozmýšlení vstoupil do příslušného omnibusu, který dosti pěkně naplněn brzy nás dovezl k hôtelu „U dobrého pastýře“.

S pohostěním byl jsem spokojen a nad krásným „branzinem“, kterého mi sám číšník obratnou manipulací zbavil všech kůstek, pohřížil jsem se v milé vzpomínky na Italii, jejíž různé zvláštnosti se mi znovu hlásily v celém zařízení našeho hôtelu. Jediná věc mi nebyla vhod: tváření se těch lidiček, jakoby šťastní Italové opravdu neznali zimy. Ráno po návratu z malé vycházky do města pochlubil jsem se portýrovi svou trochou vlaštiny, poznamenav,

že je venku „freddo“; ale on opravil mě hned: „fresco“. A jsem přesvědčen, že mu nebylo jen čerstvo, ale důkladně zima v jeho vzdušné loži. V restauračním sále stála sice filigránská kamínka, v nichž se i skutečně topilo, ale strop zařízen byl pomocí čtyr velikých otvoru v rozích tak, aby studený větřík točil se právě po temenech hostů, tak že jsem raději po příkladu jiných pokryl opět hlavu. A když jsem se zmínil o nedostatku kamen v mém pokoji, potěšila mě pokojská, že je ten pokojík ještě teplý proti oněm na protější straně hôtelu, kde prý bývá — a dořekla po italsku výrazným otřesením celého těla, jakoby na ni byla sáhla smrt. Ta tedy přece doznávala, že existuje i v Terstu zimní počasí, kdežto jinak zdálo se, že je hôtel zařízen pouze na věčné léto.

A což lednové fialky pod širým nebem! Nu, těch jsem nenašel; věčně zelené křoviny v pobřežním sadě městském, z nichž některé měly dokonce i růžové květy, ač trochu ožehnuté mrazem, budily sice jakousi illusi vesny, ale studený větřík mořský na vzdor slunečnu notně ochlazoval mé jarní tuchy.

Před polednem vyšel jsem si do Miramaru. Překrásné sady tamější byly sice lahodně svěží, neboť vzácné rostlinstvo, z něhož skládaly se aleje, houštiny, listnaté chodby a skupiny v podobu pyramid a obelisku přistřihané, náleželo valnou většinou k druhům neztrácejícím nikdy své zeleni; spatřil jsem také v záhonech kvetoucí růže, pelargonie, macešky a j., ba nad jednou rozkvetlou křovinou i poletující mouchy — ale ledová tříšť v jednom vodojemu poučila mne, že i tento jižní ráj ví o zim-

*

ních mrazech, třeba že tu zima bývá kratší a méně krutá nežli u nás.

Největší půvab přidává Miramaru moře. Stoje na vysoké, uměle podezděné zahradní terase, dlouho, dlouho nemohl jsem se rozloučiti s velkolepým divadlem: v hloubi dole na velikých omšených balvanech, malebně z vody trčících, rozbíjely se zelené vlny v kypící a vystřikující sněhově bílou pěnu; dále od břehu krásná jejich zeleň zvolna přecházela v modro stále sytější, jež pomalu zase bledlo a měnilo se v stříbřitou šeď, rozplývající se nejzáze v sivou mlhu. Ohromná lesklá hladina, v tu chvíli a na této straně jen sem tam oživená tříhrannými latinskými plachtami rybářských lodic, černými, hnědými, žlutými, červenavými, budila v duši tuchu nespoutané sladké volnosti a povznášející nesmírnosti, rozehrávala fantasii neurčitými představami tisícerých divů, kryjících se v té tajemné zamodralé mlze obzoru na dalekých, dalekých březích cizích krajů. Duch se jaksi rozpínal do široka, uvolňoval od tuhých, ztrnulých forem pevniny a takřka splýval v bujné hře lehounkých, vlnivých, stále se měnících útvarů s tím tekutým živlem, jehož nekonečná šumná píseň rozechvívá struny duše lidské zvláštní mocí, že se ti zdá, jakobys v ní samé měl hledati jeden z hlavních zdrojů poesie, která od časů Iliady a Odysseje vydávala tolik nesmrtelných plodů na březích Středozemního moře. —

Po nádheře miramarských sadů zvláštním kontrastem působil výjev, který jsem, vraceje se k Terstu pěknou pobřežní silnicí, spatřil za nejbližším prohybem přímořského horského svahu, pokrytého křovinami a stromovím, sem tam i vini-

cemi a rozptýlenými villami nebo prostými domky. Na jednom místě vystupovala tu od silnice kamzičí stezkou po příkré kamenité stráni celá rodina: muž, žena, hoch a děvčátko, a všichni nesli na hlavách po koši černé země. Bylo skutečně dojemno hleděti na ty lidičky, vynášející s takovou lopotou a mravenčí pílí do skalnaté výše ždibce úrodné prsti. Později, na zpáteční cestě z Terstu, spatřil jsem okny vagonu na skalnatých stráních u Miramaru a dále tu a tam na kamenité půdě Krasu takto svízelně snesená miniaturní políčka, spíše záhony, hrstky ornice v potu tváří na hlavách donesené z úrodnějších nížin na vyprahlé horské hřbety.

Ale ona rodinka konala svou krušnou práci spokojeně; ač bylo viděti na pohybu jejich těl, namáhavě se drápajících do strmé výše, na tvářích zpocených a zrudlých pod těžkým břemenem, jak perná to lopota za skývu chleba, přece časem škádlivě ohlíželi se po sobě a shury zaletěla ke mně veselá slova — slovanská.

Ano, Slovinci zde pracovali; slovansky mluvili spolu dělníci, zaměstnaní dále u Terstu na stavbě pobřežní hráze; slovansky rozmlouvala s čipernym osmahlým hošíkem, stojícím u selského vozu v nejbližší ulici terstské, dívka vynikající nápadnou výškou Dalmatinek, pravá obryně, ale štíhlá, krásně modelovaných rysu přisnědlého, podlouhlého obličeje, v malebném národním oděvu, s košem čerstvé zeleniny na hlavě půvabně nakloněné; slovanštinu slyšel jsem i v jiných ulicích všude tam, kde se pracovalo — a zjev ten mě potěšil, nechť si vše bohaté, elegantní, rozmařilé, okázalé v městě mělo výhradně pečeť vlašskou nebo německou:

vždyť budoucnost přese vše náleží jen práci! A že se tu na slovanském jihu k práci druží více a více národní uvědomění, o tom není pochybnosti ani pro vzdáleného pozorovatele a v slovinském kraji stačil pouhý kratičký přelet, abych to viděl na vlastní oči.

Jaro v lednu nenašel jsem na břehu Adrie, ale dech jiného jara, zvolna a nezdolně rašícího pod veškerým útiskem, osvěžil a rozradoval za to mou duši.

Z Krakova.

(„Illustrovaný svět“ 1902, roč. III. č. 3., 4. a 5.)

Míváme radost, zajede-li si do Prahy cizí turista, jemuž tříhodinná projížďka ulicemi stačí, aby pak napsal dukladnou stať o české metropoli s přesně vyhraněnými úsudky o našich poměrech. Snad nesníte o sladké pomstě za to, pane redaktore, že mermomocí chcete, abych vám něco napsal o jinokrajném městě, kam jsem zapadl beze všech zlých spisovatelských úmyslu, jako zcela nevinný výletník na jednodenní zastávku? Vím, že nejste zlomyslný, a kdybyste hodlal podati čtenářstvu zevrubné vylíčení Krakova, že byste se byl ohlédl po síle povolané mezi těmi, kdož tam déle pobyli a tamější život studovali. Ode mne nemůžete očekávati nic jiného, než několik črt z fysiognomie města, jak se naskytly zběžnému pohledu přeletného návštěvníka, a kde mi vklouzla nějaká reflexe, nechť si čtenář přimyslí v závorkách poznámku „pokud možno souditi povrchnímu pozorovateli“ nebo jinou podobnou.

* *
*

Trochu starobylé šedosti, sem tam s pestrým zákmitem národních krojů — toť asi vše, co mi zachovala paměť z první, dávné návštěvy Krakova roku 1874. Tehdáž, ubíraje se na Kavkaz, učinil jsem zde krátkou zastávku, abych alespoň letmo pohlédl na život polský, který se mé obraznosti představoval ve svůdných září poesie, hlavně Mickiewiczovy. Ač dosti mlád, nebyl jsem ovšem takovým bláhovcem, abych si byl v duchu oživoval krakovské dláždění postavami z „Pana Tadeusze", a třeba že skutečnost byla ještě střízlivější než jsem očekával, vzal jsem přece za vděk trochou národních krojů v ulicích krakovských, několika lahodnými dívčími tvářemi, okouzlily mne polské zvuky a byl jsem potěšen, že jsme se v hostinci při zrazech česko-polsky dorozuměli se sousedem, přívětivým panem dobrodziejem, kterýž mne svou bodrou tváří upomínal na „pana Wojského".

Z památných budov nejvíce mi utkvěly v paměti zřícenina starobylé tržnice Sukiennic a zpustlý Wawel, v jehož kathedrále jsem s hlubokým pohnutím postál mezi drahocennými památkami a hroby slávy polské. —

Tehdáž jsem si pravil, že z Prahy do Krakova je pouhý skok, že si tam kdykoliv opět mohu vylétnouti k důkladnější prohlídce — a zatím prošlo téměř plných třicet let, než jsem koncem září letošního roku podruhé opět sestoupil v nádraží krakovském.

Přicházím zcela jiný nežli poprvé; ale také Krakov se za tu dobu změnil. Ovšem spíše jakoby byl omládl. Hned u nádraží bělají se řady nových domů; dále sice chmuří se prastarý „Rondel", zby-

tek středověkých hradeb městských, a starožitnou branou Florianskou vcházíme mezi šedé domy vnitřního města, jež zachovalo si po většině svuj starobylý ráz; ale uprostřed hlavního náměstí místo bývalé pusté zříceniny vypínají se hrdě Sukiennice úplně restaurované; také wawelská kathedrála je z větší části opravena; vidíme i jiné příznivé změny a v ulicích, jimiž uhání elektrická tramway, pozorujeme všude čilejší, živější, modernější ruch.

Inu ovšem, Krakov za ta léta také vzrostl. Roku 1874 počítalo se v něm něco přes 50 tisíc obyvatelu, dle posledního sčítání r. 1900 má jich více než 85 tisíc.

* *
*

Krakov je tedy přes rychlý svuj vzrust značně menší nežli Praha; ale svým historickým významem jí nikterak neustupuje. Vyniká již v nejstarších podáních polských, která s ním druží mythické postavy Kraka a dcery jeho Vandy, jakousi obdobu našeho Kroka a Libuše, a od začátku XII. věku byl skutečným hlavním městem Polsky po plných šest století až do r. 1609, kdy sídlo vlády přeneseno do Varšavy. Ale i potom zustal jaksi morálním středem a posvátnou metropolí Rzeczy Pospolitej, neboť i dále králové polští korunováni a pohřbíváni na staroslavném Wawelu. V dómu těchto polských Hradčan (jehož největší zvon jmenuje se také Zikmund jako náš obr ve věži svatovítské) odpočívají nejen polští vládcové, nýbrž vedle jiných znamenitých mužu i dva nejslavnější Poláci novější doby: Kościuszko a Mickiewicz.

Dóm tento — jak praveno — je z větší části již restaurován; ale dávné sídlo králů polských vedle něho čeká dosud na důstojné obnovení — mělo ještě horší osud, nežli pražský hrad královský, stavši se na konec kasárnami a vojenskou nemocnicí.

Nejen jako bývalé královské sídlo — i jako staré město universitní upomíná Krakov na Prahu. Již 16 let po založení university pražské zřídil tu Kazimír Veliký vysoké učení, které sice hned po jeho smrti zaniklo, ale r. 1400 Vladislavem Jagiełłem bylo obnoveno a doplněno, odkudž jméno „universita Jagellonská".

Ale veliký rozdíl v historickém rozvoji obou metropolí jest, že polská má zcela svěží upomínky samostatnosti národní a politické. Teprve r. 1772 při prvním dělení Polska obsadilo Rakousko Krakov, a to prozatím jen na krátko, neboť po čtyřech letech muselo jej opět vydati zbylé ještě samostatné části Rzeczy Pospolitej.

Po druhém jejím rozdělení zahájil z Krakova Kościuszko svůj boj za osvobození vlasti, ale po jeho porážce u Maciejowic, při úplném již rozdělení Polska, usadili se tu znovu Rakušané. Leč i potom svitl městu ještě jeden poslední zákmit svobody: r. 1809 připadlo k samostatnému knížectví varšavskému, Napoleonem utvořenému, a na vídeňském kongresu r. 1815 zřízena z Krakova a nejbližšího okolí — poněvadž se mocnosti prozatím o tuto část kořisti shodnouti nemohly — svobodná obec, jejížto „neodvislost" však divně byla illustrována společným protektorátem Ruska, Pruska a Rakouska. Pochybný útvar státní vzal za své

r. 1846, kdy poslední tento zbytek svobodného Polska již nadobro zabrán Rakouskem.

R. 1848 měl také Krakov jednodenní revoluční bouři a pak následovala doba usilovného germanisování jako u nás, až teprv éra ústavní přinesla obrat a příznivá politická konstellace zjednala Polákům v Haliči téměř úplnou národní samosprávu, kteráž i rozkvětu Krakova, ač hlavním městem Haliče stal se Lvov, znamenitě prospěla.

* *
*

Stále vtírá se ti v Krakově porovnávání s Prahou. Procházeje se „plantacyemi", sady, které zřízeny jsou na místě bývalých hradeb a příkopu městských a objímají celé vnitřní město svěžím, místy širším, místy užším zeleným pásem, vzpomínáš si hned na sady pražské.

Praha má — pravda — velkolepou Královskou Oboru, překrásné sady na Petříně, Kinskou zahradu, městský park, sad na Karlově náměstí, sady na Letné a jiné, z části již svou polohou okouzlující a většinou lépe upravené, nežli jsou krakovské „plantacye", ale tyto zase poskytují té výhody, že leží vesměs uprostřed samého města, oddělujíce na všech stranách staré vnitřní město („Śródmieście") od vnějších čtvrtí kol do kola rozložených. Ať se tedy z hlavního náměstí dáš kterýmkoli směrem, vždy uvede tě za krátko ulice na tu zelenou promenádu, jí můžeš ve stínu stromu, mezi svěžími trávníky vykonati příjemnou okružní cestu mezi nejstarším jádrem Krakova a jeho vnějšími pozdějšími částmi.

Představte si takový sadový pás mezi Starým a Novým Městem, táhnoucí se od Národního divadla k Prašné bráně a odtud k mostu pod Letnou, a zajisté uznáte, že by to bylo milým, snad i zdravým přerušením té spousty domů, vyplňujících bez jediné zelené oasy celý prostor od Františku k Vinohradům a od Nábřeží až téměř na konec Karlína.

A ještě něco: v sadech krakovských cítil jsem se téměř domáčtěji nežli na příklad v našem městském parku. V tomto slyšíš časem téměř jen samou němčinu, jako bys byl náhle přenesen někam do hloubi Germanie. Zcela jinak v Krakově.

Slyšíš-li polštinu trochu povzdálí, že nerozeznáváš přesně všechna slova hovoru, snadno se můžeš domnívati, že je to čeština. Sedě na lavičce v plantacyích a naslouchaje různohlasému, nezřetelně splývajícímu hovoru kolem, měl jsem chvílemi přelud, že meškám v některém jen Čechy navštěvovaném sadě pražském. Ba veselé výkřiky několika dítek, dovádějících opodál, a slova dámy, přivolávající je k sobě, podporovaly přelud češtiny tak vydatně, že jsem bezděky zašel blíže k té skupině, přesvědčit se, není-li to skutečně nějaká do Krakova zavátá rodina česká. Poznal jsem pak ovšem, že mluví polsky — ale i ten polský hovor, jehož obsah chápete třeba jen zpola, jak přece mile povědomě zní českému sluchu!

Ano, Krakov má ryzejší národní ráz nežli Praha. Pravda, národními kroji se nepestří. Viděl jsem sice hned na nádraží jakéhos nosiče nebo veřejného posluhu, jenž svoji uniformu, podobnou stejnokroji pražských kollegů, znárodnil červenou kon-

federatkou, a tato figurka vedle obstárlého kapucína, který s družným úsměvem jako u vědomí popularnosti svého řádu obcházel prostým obecenstvem v nádražním vestibulu a každou chvilku sousedsky někomu nabízel svou tabatěrku zcela po vzoru Mickiewiczova bernardina — slibovala dosti mnoho; ale v ulicích krakovských potkal jsem pak jen několik starých pánů, kteří si okázale vyšlapovali v malebném národním oděvu, a více pestrosti bylo jen ráno na „Rynku", když tam řady venkovanek a venkovanů prodávaly přivezené potraviny.

Za to v nápisech není té německo-české směšeniny jako v Praze a také hovor slyšel jsem téměř všude jen polský: v hôtelu, v kavárně, v restauraci, v obchodech, na ulicích, v městských sadech. Stěží bylo pouhou náhodou, že jsem za svého kratičkého ovšem pobytu neuslyšel bezmála slova německého; v Praze by se to nemohlo cizinci státi ani náhodou.

Pravím, že jsem b e z m á l a němčiny neuslyšel: neboť víte dobře, že rakouské vojenské posádky jsou zároveň strážemi němčiny v celé široké oblasti od hranice říše Hohenzollerů až k cíli toužebných velkoněmeckých snů, k modré Adrii — a Krakov jest pevností prvního řádu. Kolem dokola obtáčí jej mohutné pásmo opevnění a posádky v něm počítá se více nežli 6 tisíc mužu.

Následkem toho dere se tu vojenský živel dosti do popředí, a kde si zasedlo několik dustojníku ke stolku letní kavárny nebo cukrárny v plantaciích, uslyšíš ovšem i tam němčinu. Ale činí to zde jen dojem anomalie, obmezené jaksi na cizorodou kastu, odloučenou od ostatního obyvatelstva, a národnost

měnící se posádky nemá vůbec významu pro vlastní ráz města, který jest veskrze polský.

„A co židé?“ namítnete. „Těch je přece v Krakově pěkné procento?“

* *
*

Inu ovšem, živel hebrejský je v Krakově mohutný: r. 1890 počítalo se mezi 74.593 obyvatelstva 20.939 židu. Již Kazimír Veliký, o jehož lásce ke krásné židovce Esterce staří kronikáři polští a lidové pověsti tolik vypravují, založil zde jejím souvěrcům zvláštní čtvrt, jeho jménem Kazimierz nazvanou. Tam nachází se vedle jiných tak zv. stará synagoga prý ještě z časů toho krále, a starý hřbitov židovský; jsou tam i starozákonná jména ulic: „ulica Izaka“, „ulica Jakóba“, „ulica Józefa“ a „ulica Estery“; ale dávno již rozšířili se odtud židé po celém městě a mají synagogy i jinde.

Za oné první dávné návštěvy Krakova překvapil mě ráno na chodbě hôtelu před mým pokojem vyčouhlý žid s pejzy a dlouhým kaftanem, čekající tam snad již od prvního úsvitu, aby mi nabídl své služby obstaravatelské, průvodnické, peněžnické a buh ví jaké jiné.

Za svého nynějšího pobytu nedostal jsem se s hebrejci do žádného styku; neútočili ani v hôtelu, ani na nádraží, ani na ulici, ani z krámků a vůbec nevynikali ve fysiognomii města tou měrou, jak jsem očekával.

Za to viděl jsem je druhého dne, v sobotu, na předměstí v plné sváteční slávě. V huňatých čepicích,

ježících se široko kolem jejich hlav, v dlouhých, kožešinou podšitých kaftanech, s bílou obřadní rouchou přehozenou kolem krku, ubírali se velebně do synagogy. A téměř šviháckÝ dojem činili mladíci v černých čepicích, s lesklými, závitkovitě nakroucenými pejzy, v černých kabátech sahajících až ke kotníkum a těsně přilehajících k tenkým, štíhlým postavám.

Pierre Loti pronáší se ve svých palestýnských črtách o polských židech málo lichotivě; viděl je naříkající a modlící se před starou zdí chrámovou v Jerusalémě a prohlašuje fysiognomie těchto polsko-hebrejských poutníku za nejprotivnější, jaké kdy spatřil. Nelze nic namítati proti jeho úsudku v tom zvláštním, jednotlivém případě, který pozoroval, a leckdo by snad jeho soud schválil i ve smyslu všeobecném. Ale víme, jak relativní jsou názory o kráse neb škaredosti jinoplemenných typů, a třeba že veliká část haličského židovstva nečistotou a rozličnými nezpusoby málo se zamlouvá, musím přece říci, že jsem tam spatřil za první návštěvy i nyní mezi starými nejednu tvář biblického patriarchy a mezi mladíky leckterý svérázně pěkný, jemně oduševněný obličej; zvláště pak nepochybuji, že mezi mladými haličskými židovkami našla by se dosud leckterá spanilá Esterka, hodná stejně vznešeného milence jako dávná její jmenovkyně z času krále Kazimíra.

Ale připomínáte mi svou námitku: „Jestliže se tedy židé z Krakova nevystěhovali, jak je možné, že jsi tam slyšel němčinu jen z úst důstojnických?“

A přece neodvolám. Sám soudím, že zvláštní tu anomalii — u nás v Praze naprosto a zhola ne-

možnou — zavinila krátkost mého pobytu a snad i náhoda, ale jisto jest, že jsem v Krakově žida německy mluviti neslyšel. A dozajista jen pouhou náhodou jest, že jsem tentokrát nezaslechl ani onoho podivuhodného jargonu, který mne před lety bavil po celou jízdu od Oświecima až do ruského Podolí a který se ovšem pravé němčině podobá tak málo jako haličské židovstvo, ve svých méně civilisovaných vrstvách toho jazykového monstra užívající, skutečným Germánům.

Ani oni prostí předměstští židé v huňatých čepicích, ubírající se do synagogy, nemluvili spolu tím jargonem, nýbrž polsky, právě jako elegantně odění židé procházející se v plantaciích; i dva rabíni, které jsem potkal, vedli polsky svou živou disputaci; a židovský manželský párek, který večer v restauraci seděl u vedlejšího stolu, mluvil nejen spolu týmž jazykem, ale mazlil se i s malou čipernou dceruškou těmi ku podivu něžnými, zdrobnělými slůvky, jakými umí sladce lichotiti jen právě měkká polština.

* *
*

Pobídky k vyjížďkám do zemí německých není třeba: cesta od nás v tu stranu je hodně vyjetá. A není pochyby, že tam lze mnohého užitečného poznání nabýti, mnoho památného a krásného spatřiti, mnohým požitkem umění a vyspělé civilisace se potěšiti, při tom pak dobře a ve všem pohodlí žíti; ale tomu, kdo nemůže zapomenouti na krušný náš zápas, bývá tam přece nevolno. Politika vniká příliš těsně do všech záhybů současného života, aby

chom tam každou chvíli nepocítili osten vědomí, že dlíme uprostřed krutých nepřátel, kteří dychtí uchystati nám stejný osud, jaký měli jiní jimi vyhubení kmenové slovanští a jakého zakoušejí právě poznaňští Poláci. Dokud se nestane skutkem vznešená myšlenka sbratření národu a svorného postupu všech k ušlechtilejší civilisaci, dotud bude nám každá chvíle v oněch zemích připomínati strastiplný boj, který s naší strany není bojem pro výboj a lichou národní slávu (o takovém by mohl sníti jen bláhový šovinismus), ale vnuceným nám bojem za samo národní bytí.

V novější době houstnou i řady našich výletníků do krajin slovanských: do Tater, slovinských Alp, Dalmacie — a také s blízkým Polskem máme živější styky.

Snad v těchto pobratimských zemích najdeme někde menší pohodlí nežli na západě; ale jisto jest, že nám tu bude volněji, domáčtěji uprostřed spřízněného živlu a že tu nalezneme osvěžení a posilnění ve svém národním boji.

Když jsem opustil vagon výbojně germánské Severní dráhy, který mne byl nesl přes leckteré národní bojiště moravské a pak ubohým Slezskem, a když pojednou na ulicích krakovských v můj sluch, přesycený němčinou obchodních a jiných cestujících, odevšad zaznívala jen polština a vše kolem hlásalo, že zde Slovan je pánem ve svém domově: tu pocítil jsem cosi jako náhlé, blahé uvolnění a s radostnou myslí jako mezi svými stanul jsem na starém náměstí u sochy Mickiewicze, drahého nám stejně jako Polákům. A bylo mi, jakobych slyšel šum ohromného slovanského moře, které se

odtud na východ prostírá v nekonečnou dálku, a v mohutném tom šumu znělo tolik povzbuzení, útěchy, povznášejících slibů do budoucna. Nechť si minulost hory vzájemných křivd navalila mezi bratry, nechť si každou chvíli druh na druha vztekleji se sápe než na nepřítele: sám hlahol našich rtů nám hlásá, jak jsme sobě blízci, a bohdá přijde čas, kdy všichni, volní s volnými, shodneme se ku svornému postupu — opět nikoli za výbojem, ale na obranu, k vykonání velikého společného úkolu v kulturních dějinách lidstva.

A když jsem pak stál ve výstavě „towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych" před obrazy Jana Styky, nelišily se as moje city valně od těch, s jakými polští navštěvovatelé pozorovali jeho „Vrześniu", hluboce jímavý umělecký protest proti modernímu pruskému barbarství.

Avšak nehledě ani k národním momentům, i město samo o sobě, svými uměleckými památkami a některými sbírkami, hodno jest návštěvy: Wawel, překrásný gótický kostel Marianský a jiné památné budovy, řezby Víta Stwosze, Národní museum s „Živými pochodněmi" Siemiradzského, s obrazy Jana Matejky a četných jiných novějších i starších malířů polských, s památkami po Mickiewiczi a Kościuszkovi, výstava obrazů v budově dotčeného již spolku přátel umění, přebohaté museum Czartoryských, plné historických a uměleckých památek polských a cizích, i jiné sbírky poskytují navštěvovateli Krakova hojně poučení a vzácného požitku.

Nikdo nebude nás viniti z liché marnivosti, řekneme-li, že malebnou polohou Krakov nemůže se rov-

nati Praze. Ale přece leží i on pěkně na ladné zatáčce Visly, ve smavé rovině, obklopené lesnatými vrchy a různotvárnými pahorky.

Povozem nebo železnou drahou můžeme odtud učiniti výlet do slavných solných dolů nedaleké Věličky. Kdo by poznati chtěl tak zvané „Krakovské Švýcarsko", zajeď si do romantické doliny Mnikovské. I některé zajímavé zříceniny jsou v okolí, jako rozvaliny zámků Tenczyńského, Barvaldského a Lanckorońského; s obou posledních se naskytuje krásný pohled na Tatry, svůdně zvoucí k — delší ovšem — vyjížďce pod zasněžené obry, třeba v půvabné Zakopané.

Ale i nejbližší okolí Krakova poskytuje dosti pěkných výletů a procházek. Podíváme se alespoň na proslulý „Kopiec Kościuszki".

Roku 1820 usnesl se senát tehdejší „republiky Krakovské", aby památka slavného národního hrdiny, v cizině zemřelého, jehož kosti r. 1818 ze Švýcarska do Krakova jsou převezeny a na Wawelu pohřbeny, uctěna byla nasypáním vysoké, daleko viditelné mohyly. Podnětem a vzorem k tomu způsobu památníku byly „Kopiec Krakusa" a „Mogiła Wandy", pnoucí se blízko u města, o nichž pověst vypravuje, že je vděčný lid nasypal nad hrobem zakladatele Krakova a jeho dcery; ba, u blízkého Łobzova jest i kopec zvaný jménem Esterky, oné krásné židovky z podání o Kazimíru Velikém.

Tři leta vozili nadšení ochotníci i najatí dělníci zemi vzhůru na vrch sv. Bronislavy, jehož témě u samého města strmící obráno za místo originálního památníku, a nad mramorovou schránou, ob-

*

sahující pamětní listinu a kosti polských vojínů padlých ve vítězné bitvě pod Racławicemi, nasypán 34 metrů vysoký pahorek, do něhož ve výši 19 metrů uložena ještě mramorová urna s prstí z pod Maciejowic, dějiště posledního nešťastného zápasu Kościuszkova s Rusy.

Když Rakousko po zabrání Krakova začalo jej měniti v pevnost a pojalo do pásu okolních tvrzí i horu sv. Bronislavy, zachoval si komitét, bdící nad tímto národním pomníkem, vlastnictví jednoho jitra půdy kolem nasypaného pahorku, jakož i právo, že obecenstvo od východu do západu slunce bude míti k němu volný přístup. Později, r. 1860 dopraven ještě na vrchol kopce žulový balvan od pramenů Bílého Dunajce, s jménem Kościuszkovým.

Ubíraje se tím směrem z města ulicí Zwierzynieckou, učinil jsem malou odbočku do parku na Błoniach, založeného r. 1887 dle plánů a vlastním nákladem dra. Jindřicha Jordana hlavně k zábavám a tělocvičným hrám dítek. Chválil jsem v duchu šťastnou myšlenku, pohlížeje na rozličná hřiště, bludiště a tělocvičná zařízení, rozptýlená mezi svěžími trávníky, křovinami a stromovými skupinami pěkně upraveného sadu. Za té procházky vešel jsem do živé zelené rotundy, upravené z uměle postřihovaných keřů i s obloukovými okny v listnatých stěnách; a hle! uvnitř bělá se trojí poprsí: Mickiewicze, Słowackého a Krasińského, nejslavnějších básníků polských. A stezka vede odtud do jiných podobných besídek: tu s podobami tří nejslavnějších polských učenců, tam s trojicí nejvzácnějších polských žen atd. Pěkný byl zajisté nápad, předsta-

viti dítkám polským na místě jejich her a zábav zároveň jakýsi malý pantheon nejvzácnějších duchu národa.

Věru že by se doporučovalo i v Praze zařízení takového zvláštního sadu pro dítky — účelně uspořádaného k jejich osvěžení, zábavě i poučení.

Vrátiv se z této odbočky, kráčím dále předměstím Zwierzyńcem kolem kláštera, památného pro nás dlouholetým pobytem Boleslava Jablonského, a pak vzhůru návrším, po jehož táhlém, zvolna stoupajícím hřebenu stinné kaštanové stromořadí vede až pod střízlivé bašty tvrze, jíž Rakousko opevnilo téměř hory sv. Bronislavy. A v samém středu pevnůstky uzavřen je ohrazený kousek půdy s umělým „pahorkem Kościuszky", strmícím vysoko nad její hradby a náspy.

Divný je dojem, když vcházíme černožlutou branou kolem vojenské stráže a když skupina vojáků, stojící na dvoře pevnustky, na polskou naši otázku německy odpovídá, ukazujíc na krátkou přímou cestu, kteráž jediná jest dovolena civilním návštěvníkům. Smutno jest nám, když vcházíme do předsíňky gótické kaple, v níž nás přijímá starý hlídač památníku a mlčky ukazuje na schody vedoucí k úpatí vysokého homolovitého násypu. Stezkou, vinoucí se po bocích pahorku, vystupujeme na jeho vrcholek.

V tesknych dumách pohlížím na pěknou, ale v tuto chvíli jako ponurým stínem obestřenou krajinu kolem: na ten věžatý Krakov dole, na lesklý pás Visly, na širé roviny a lesnaté vrchy. Tanou

mi na mysli dlouhé zápasy nešťastného národa a truchlivý konec všeho jeho nadšení a zoufalého úsilí. Zde sice volněji oddychuje; ale přece i zde — — hle! sám ten pomník nejslavnějšího jeho bojovníka za svobodu zavřen jest v pevnosti jednoho z těch států, které se spolčily k udolání Polsky a nelítostně ji roztrhly na tři bezmocné kusy.

Ale znenáhla mizí chmurný stesk jako mlha, jež právě také v milém obraze okolní krajiny všude ustoupila plnému jasu veselého podzimního slunce: představuje se mému duchu nynější polský národ, neubitý v porobě, nýbrž stále rostoucí i počtem i vnitřní silou, jednotný na vzdor všem hranicím, kterými je rozťata jeho vlast, pevně věřící v sebe a lepší svoji budoucnost, stále pracující o své povznesení, pyšnící se před světem skvělými výtvory literatury a umění — i pravím sobě: Ne, již minuly doby, kdy mohlo se pomýšleti na vyhubení národů takových! Ovšem jsou i v tom obraze dosud husté stíny — ale zároveň množí se v národě samém poznání vlastních vad a denně sesilují se proudy čelící k nápravě, k odstranění starých bludů a předsudků, k opravdové všestranné práci, k duševnímu a hmotnému povznesení i zanedbaných širších vrstev národa. Ano, Polska nejen dosud žije, ale roste, mohutní a najisto dospěje ku slavné ještě budoucnosti — ovšem ne již ona stará Polska rozmařilé, zpupné šlechty a bídného, uhněteného, zatemnělého chłopstva, ale Polska nová, v pravdě osvícená, sociálně obrozená, nebažící již po ujařmení jiného národa, ale přestávající na sobě samé, stokrát mocnější v té národní jednolitosti a vnitřní blahotvorné práci, než bývala na venek skvělá, ale

vnitřními boji a odporem nesourodých živlů rozhlodaná Polska minulosti. A bohdá bude ta příští obrozená Polska zároveň předním obranným šikem svorného Slovanstva proti společnému všech nás nepříteli.

□

Z upomínek na bratra Vladimíra.

I.

Nejsem přítelem panegyrických statí a vzpomínek při tolikátých a tolikátých narozeninách neb nad čerstvým rovem, v nichž autor jakoby pomrkával na kritičtější obecenstvo: „Vždyť víte, že musím jen chváliti a třeba i nadsazovati při takové příležitosti“ — tím méně napsal bych oslavné hymny v tomto případě, kde ještě i můj intimní rodinný poměr k zesnulému by je činil podezřelými čtenářstvu. A nepsal bych sám o něm vůbec, kdyby mě nepobádalo poznání, že nebožtík nebyl drahým toliko mně, rodině a soukromým přátelům, ale že svou činností, ač nehlučnou a nepnoucí se k výšinám chvály veřejné, získal si uznání také v širším kruhu a zapsal se mezi ty domácí pracovníky, jichž jméno nebude zapomenuto. Uznání ono bylo namnoze neobyčejně vřelé a vycházelo i z předních řad české intelligence. Čtu-li v dopise jednoho z nejlepších a v soudu svém nejpřímějších našich spisovatelů, že zemřelý byl „muž vzácný, neobyčejný a Čech, jak o nich sníme, že snad jednou budou“;

píše-li jiný, stejného významu, že si „vážil nesmírně talentu zesnulého“ — oba nalehají zároveň na vydání bratrovy literární pozustalosti, ač vědí, že je rozsahem jen skrovná —; a čtu-li podobné úsudky v mnohých jiných projevech našich vynikajících lidí, cítím, že musím v nich spatřovati přece jen více než zvyklé obraty soustrastných listů, že pisatelé skutečně charakter a činnost zemřelého kladli nad úroveň všednosti. Ze soukromých takových dopisů i z hlasů veřejných poznávám, že památka jeho nebude žíti jen v srdci příbuzných a přátel, nýbrž najde své trvalé místo i v pamětech našeho celkového rozvoje.

Proto podávám zde některé vzpomínky na bratra, které mohou snad přispěti k osvětlení jeho povahy a práce. A jest mi ještě, jako bych se měl omluviti stínu nebožtíka. Nerad stavěl svou osobu na oči širší veřejnosti a nebyl přítelem reklamy. Poslední léta řídil sám „Květy“, jichž byl spoluzakladatelem; a čtenářové dosvědčí, že netrpěli reklamním hlukem, ba že i nedávný pětadvacátý ročník minul bez jubilejního šumu. Ani jako spisovatel nepodpisoval se téměř nikdy svým jménem. Co bylo pode jménem Vladimíra S. Čecha uveřejněno v tomto časopise a jinde, jsou práce stejnojmenného jeho syna. On sám užíval obyčejně různých pseudonymů nebo uveřejňoval své práce docela bez podpisu, tak že sebrání jeho pozůstalých spisů způsobí leckteré obtíže.

Ocenění literární a publicistické činnosti bratrovy ponechávám jiným, až vyjde posmrtná tato sbírka; mé vzpomínky vztahují se po většině toliko k jeho běhům životním a poměrům osobním.

Shledá-li čtenář, že někde zabíhám zbytečně do podrobností až malicherných a podávám i věci s vytčeného nahoře stanoviska nepotřebné a pro širší obecenstvo lhostejné, nechť omluví mne můj poměr k zesnulému a těžkost, s jakou se našinec literát odhodlává, drahé jemu obrazy, vytanou-li jednou živě na paměti, odmítnouti od sebe a odsouditi k věčnému zapomenutí. Čtenářové „Květů" pak, ať již konečný úsudek jejich o významu zesnulého bude jakýkoli, tím spíše prominou obšírnější vylíčení jeho života v časopise, s nímž jeho jméno po všechna leta tak těsně bylo spojeno.

Rodištěm bratrovým nebyl Brněnec, jak některé nekrology mylně uvedly, nýbrž byla jím známá dědinka, v níž věkovitý dub šeptá příchozímu líbeznou pověst o knížeti lovci a půvabné vesnické dívce, v potoku roucha peroucí — staroslavná Peruc, dosud rozkošně stulená v lůno krásných lesů, z nichž otvírá se velkolepá vyhlídka na široký nádherný polokruh modravého Středohoří.

V této vesnici, nyní již titulem městečka se honosící, bydlil náš dědeček, vážný rolník a „rychtář" Josef Čech, jehož rázovité osobnosti Paměti zesnulého dějepisce V. V. Tomka sympaticky vzpomínají. Měl tam selský statek, nazývaný „u Dvoreckých" a ležící pod kostelem, naproti zámeckému parku a studánce „Boženě". A v prostém, starosvětském — od té doby poněkud pozměněném — domku toho rolnického dvorce narodil se Vladimír v bouřlivém roce 1848.

Dnem narození udává křestní list 25. říjen. V rodinné naší bibli, do níž otec zapisoval pamětihodné události svého života, třetí zápis o narozeních začíná sice slovy: „Dne 24. listopadu 1848 v 10 hodin dopoledne narodil se nám na Peruci syn Vladimír František seraf.“, ale v tomto datum přihodil se mu patrně omyl; vždyť jeden jeho dopis z polovice listopadu 1848, který se zachoval mezi starými rodinnými listy, zmiňuje se již o malém Vladíčkovi.

Byla tehdáž svízelná doba pro naši rodinu. V prvních dnech července 1848 byl otec v Bezděkově u Klatov, kde správcoval — pro podněcování prý venkovského lidu za bouří svatodušních — zatčen, tři neděle v Klatovech vězněn a pak sice bez rozsudku a vyšetřování na svobodu propuštěn, ale pozbyl přece svého správcovského místa a musil s chotí a dvěma dětmi, mnou a sestrou Boženou, hledati útulek v rodném Peruckém domku, u svého otce.

Děd i dobrá babička přijali sice svého Františka i jeho rodinu laskavě, a otec shledal se na Peruci s přátely stejného smýšlení, jak patrno již z poznamenání v rodinné bibli, že novorozeného syna křtil P. František Daneš a kmotrem byl Karel Lambl, kancelářský perucký (první již tehdy šíře známý vlastenecký kněz a pedagog, druhý pak pozdější proslulý český hospodářský učitel a spisovatel); ale přece bylo otci trapno pobývati s rodinou, nyní ještě o jednoho člena rozmnoženou, delší čas ve skrovné vesnické domácnosti dědově, i snažil se usilovně nalézti opět nějaké místo. Poněvadž byl „politicky kompromitován“, nemohl doufati

v brzké dosažení úřadu u některé vrchnosti, a proto s radostí přijal pomoc, kterou mu prozatím nabídli přátelé mezi českými poslanci v Kroměříži vymožením nějakého místečka v kanceláři sněmovní. Ale místo bylo skrovně placeno, a náhlým rozpuštěním kroměřížského sněmu již dne 17. března 1849 shroutily se všechny naděje na této straně. Otec vrátil se znova bez místa do Peruce, až konečně na podzim téhož roku stal se správcem u dra. Václava Červinky v Ostředku a rok na to u barona Villaniho na Benešovsku, kde jsme bydlili nejprve ve dvoře Struhařově a pak v Jezeře. Těm oběma chlebodárcům a přátelům politická jeho „úhonnost" nevadila: byliť oba vynikajícími vlastenci, a Villani, známý český spisovatel, pykal také delším vězením za své účastenství v událostech roku osmačtyřicátého.

Dodatkem k vylíčení útrap a starostí, které provázely příchod maličkého Vladimíra do naší rodiny, cituji z uchovaných dopisů otcových dvě místa k němu se vztahující.

Předmětem péče jest v jednom ještě před svým narozením. Píšeť otec z vězení Klatovského své opuštěné Klářince: „Ó nesuž se, netrap se přílišně, družko drahá života mého! Šetř zdraví své a život svůj pro naše drahé dítky, kterým nyní i otcem býti musíš; zachovej se k vůli plodu, který pod srdcem nosíš... A Bůh ten, který pečuje o každého broučka v trávě, o každé ptáče v povětří, kteřý přiodívá lilie a konvalinky, chudobky i nezabudky, tento Bůh neopustí zajisté Tebe a dítky naše..."

A v jiném listě, z Kroměříže, píše jí mezi jiným: „A to poupě nejdražší, miláčka srdce svého, Ti především odporoučím. O přiviň ho, andílka, malého Vladimírka, místo mne k srdci svému, celuj ho a pěstuj a nenech ho zemříti, kdybys měla poslední peřinu na lékaře a lékárnu vynaložiti; vždyť je mi nade všecko drahý a ztrátu jeho by mi bylo tíže snésti, nežli všecko předešlé neštěstí."

V Jezeře pobyl otec asi tři leta, načež přijal výhodnější místo v Litni u Berouna. Odtud přestěhoval se asi po čtyřech letech do Vranče na Slansku, kde stal se ředitelem kapitolních statků, a kde pak naše rodina žila plných sedmnácte roků.

Svoje vzpomínky z pobytu našeho na Benešovsku a v Litni podal jsem jinde. O bratru vím z té doby, že již v útlém dětství, bezpochyby v Litni, onemocněl neštovicemi, které zanechaly v jeho obličeji stopy, ač ne příliš četné a v pozdějších letech málo nápadné, a že v Litni začal chodíti do školy. Zdá se mi také, že jsme se my starší — já a sestra Božena — jaksi málo s ním zabývali — snad že jsme se cítili již povýšeni nad obor jeho dětinských zábav, nebo že si hrával nejraději sám.

Z Vraného pamatuji se již určitěji, že byl hošíkem snivým a sensitivním. Oddával se nejraději svým snům, přeludům své živé dětské obraznosti, svým citům, dojmům okamžiku, nestaraje se o zítřek, nechtě slyšeti o ničem, co bylo tam venku za tichým okruhem jeho dětinného štěstí. Poddával se úplně jeho kouzlu; zdálo se, jakoby vůle v něm ještě dřímala, jakoby chlapecký jeho rozum naprosto nebyl schopen pokusu vzepříti se citovému vznětu, který jím právě ovládl. Stávalo se, že zaujala

ho nějaká hra; marny pak byly všechny připomínky, že dávno již měl konati jinou, rodiči neb učiteli uloženou věc, nedovedlo jej vybaviti z čarovného kruhu ani pomyšlení na přísný trest, který mu hrozí. Následkem toho nejčastěji probouzel hněv otcův a býval z nás nejvíce trestán.

Otec můj byl náchylen k výbuchům prudkého hněvu, ale v jednání s námi dětmi nezapomínal při tom nikdy moudrých pedagogických zásad a tělesně netrestal nás bez podstatné příčiny, jejíž spravedlivost jsme obyčejně samy uznávaly. Malý Vladíček měl některé zlozvyky a nezpůsoby, které vyplývaly z vylíčené dětské povahy; otec snažil se odvrátiti jej od nich přísnými domluvami, a když ty nepomáhaly, sáhal k metle.

Pokutovaný vinník budil svým nářkem často naši soustrast a potom, schoulen v koutku, naslouchal zkroušeně domluvám otcovým s vědomím, že skutečně nedobře jednal, i sliboval horlivě polepšení; ale sotva že slzy oschly, zapomínal na vše a v opojení blažené chvíle dopouštěl se za krátko téhož přestupku nedbaje, že v zápětí přijde nový, ještě přísnější trest.

Při tom byl však hošík velmi dobrý; žádný jeho poklesek neplynul ze zlé vule neb mravní poklesloti. Byly to jen slabůstky, prýštící z vylíčené sensitivnosti a dětské bezmocnosti vůle.

Následkem toho nedařilo se mu ovšem příliš skvěle ani ve škole. Seděl ve staré přízemní, šindelem kryté vranské škole, ale myšlenky jeho těkaly asi zcela jinde, než při suchopárném článku čítanky, v jehož hlasitém čtení měl po spolužáku pokračovati, bude-li vyvoláno jeho jméno, nebo při písme-

nech a číslicích, které ctihodný pan učitel Trykar křidou črtal na černé tabuli. Není proto divu, že mu nemohl ani tento shovívavý starosvětský pedagog dáti vysvědčení s vyznamenáním, jakby si jistě zástupce patronatu, můj otec, vřele byl přál, když se chystal dáti Vladíčka na hlavní školu Litoměřickou.

Leží přede mnou ta sežloutlá listina a je pro nynější dobu dosti zajímavá. Pod nadpisem „Schul-Zeugnis" dosvědčuje v ní „Josef Trykar, Lehrer" dne 25. září 1858 za spolupodpisu faráře Jos. Peera a katechety P. Prok. Wotěry, že „Czech Wladimir", žák II. třídy české trivialní školy „zu Wrana", předepsaným předmětům „sehr gut", „recht gut", „beinahe recht gut" nebo jen „gut" se naučil a že tedy byl vřaděn „in die erste Klasse des Fortgangs".

Tehdáž sáhala přítažlivost „školského města Litoměřic" daleko do sousedních českých krajin. Švabachem tištěný český Litoměřický kalendář byl tu všude rozšířen, do Litoměřic jezdilo se pilně na trhy, a hlavně putovala tam česká mládež do škol, jimiž bylo toto poněmčené město hojně obdařeno. Českých středních škol tehdáž vubec nebylo, a kdo chtěl svého synka dáti na studie, musil především dbáti, aby mu opatřil alespoň jakous takous znalost němčiny, za těch dob vubec vševládné. K tomu hodila se hlavní škola Litoměřická výborně. Přijímali do ní žáky neznající ani slova německého, a učitelé snažili se pomocí lámané češtiny malé Čecháčky co nejdříve přemleti v nastávající německé studenty. V městě valnou převahou německém dařil se úkol tento tím snáze.

Kde Vladimír v Litoměřicích bydlil, již nevím. Snad u téže bodré, rozšafné Češky paní Melivové, kde jsem dříve také já rok pobyl ve společnosti několika českých studentíků. Na její malý „pensionát", pravý český ostrůvek uprostřed nevlídného cizího vlnobití, vždy jsem rád vzpomínal, a stránka v mém „Druhém květu" i „Pan Brůžek" mezi mými drobnými črtami jsou mu věnovány.

Jest pochopitelno, že Vladimír na německé škole, do níž vstoupil neznaje zbla němčiny, prospíval ještě méně. Na vysvědčení třetí třídy hlavní školy litoměřické má sice návštěvu školy velmi pilnou, mravy velmi dobré, ale známky z předmětů jen „dobré", „dostatečné", „právě dostatečné". Schopnosti jeho shledalo učitelstvo také jen „dostatečnými". Charakteristické pro tehdejší dobu jest, že vysvědčení má také tištěnou rubriku „Die čechische Sprache", a že učitel do ní místo známky prostě napsal „Muttersprache". Stačilo tedy konstatovati, že čeština je (s nenapsaným povzdechem „bohužel!") mateřskou řečí žáka — a dost! Mluví jí — žádného dalšího vzdělání v ní není třeba, spíše ať hledí, aby ji brzy zapomněl!

Po roce nevrátil se již Vladimír do Litoměřic, nýbrž vstoupil do čtvrté třídy hlavní školy v bližším Slaném.

Tyto cesty na městské školy bývaly vždy pro něho cestami křížovými, zejmena asi první z nich, do německých Litoměřic. Málokterý školáček rád je konává; ale pro Vladíčka byly v těch prvních letech přímo jako cesta na popraviště, a jeho stesk v cizině míval všechny znaky chorobné nostalgie. Všechen svět snivého hocha byl v teplém hnízdě

domova. Lpěl všemi city na tom útulném kruhu rodinném, na těch několika pokojích starého zámku, na parku kolem a milé známé krajině, kde se mu tak dobře snilo a hrálo mezi sourozenci, pod něžnou péčí matčinou. Co bylo mimo tento teplý koutek, cizí svět venku, bylo mu nevlídnou mrazivou pustinou. Nechť někdy zakoušel doma i strasti, přece byly mu stokrát milejší, nežli všechna rozkoš mezi cizími.

Pamatuji se živě na jednu episodku z doby jeho prvních studií ve Slaném. V zimě, po krátkých nějakých prázdninách, snad vánočních, vsadil otec plačícího a bránícího se Vladíka téměř mocí — jako obyčejně — do saní, a starý kočí odvážel školáčka tryskem nazpět do Slaného. Dívali jsme se za letícími saněmi, až zmizely za posněženým hájem, a vrátili se pak — otec upokojen ke své práci kancelářské a my malí do teplého dětského pokoje, kde jsme chvíli ještě mluvili o méně šťastném bratru, který již nemohl s námi užívati slastí domova. Minula hodná doba, již se začalo šeřiti — tu slyšíme v chodbě kroky, chvíli váhavě utichly u dveří, pak se tyto otevřely, a matka zalomila rukama nad posněženým, klopotnou rychlou chuzí udýchaným Vladíčkem, který z čista jasna stanul opět mezi námi. Byť na zatáčce cesty za hájem použil nepozornosti starého vozky, vyskočil ze saní a známou pěšinou, byť zavátou, běžel přes les rovně nazpět k milému zámku. Starý kočí byl pak nemálo překvapen a ustrašen, když v polou cestě k Slanému konečně zpozoroval, že jsou saně prázdny, a když se musil vrátit bez malého pasažéra.

Otec byl přísný zvláště ve věcech školských.

Deserteura našeho stihl citelný trest, a po mnohém ještě plísnění bylo mu oznámeno, že hned časně ráno musí se znovu vydati na cestu, a já že budu jej eskortovati až do Slaného. Vladíček neměl veselý večer; ale uvnitř bylo mu jistě blaze, že mohl ještě několik hodin seděli v kruhu našem při veselém svitu známé lampy, jejíž stínítko mu vždy tolik divukrásných pohádek vypravovalo svými lacinými obrázky, a v tuto chvíli na krátko opět získané rozkoše ani z daleka nemyslil na zítřejší nucený odjezd. Žil jen v tom požitku přítomnosti.

Z jitra jsem ho skutečně jako strážník provázel do Slaného, svíraje z opatrnosti pevně jeho ruku ve své, a bylo s ním dosti potíže, nežli jsem ho konečně odevzdal do bezpečné ochrany pana c. k. soudce Havelky, v jehož rodině byl na bytě. —

V Slaném odbyl Vladimír také první třídu gymnasia, načež o sv. Václavě 1861 putoval do Prahy, kde byl přijat — jako již před tím já — za bezplatného chovance arcibiskupského studentského konviktu. Dobrodiní toho, při četné, tehdy již devítičlenné rodině velmi vítaného, dostalo se otci — jako jiným úředníkům kapitolním — přízní jeho vrchnosti. Chovanci konviktu musili navštěvovati piaristské gymnasium novoměstské, a tam tedy pokračoval bratr ve svých studiích.

Ocitli jsme se takto v pošmurné budově pražského semináře pohromadě, on v druhé třídě gymnasialní, já již v páté. Zakoušel se mnou všelikých slastí a strastí konviktského života, které jsem již také na jiném místě dosti podrobně vylíčil. Ale nyní, když po smrti bratrově znovu vzpomínám oněch dob, věru s podivením shledávám, že nemám z kon-

viktu žádných určitějších vzpomínek na bratra, jakobychom se tam ani nebyli stýkali. Ovšem nebylo příležitosti k našim stykum mnoho: ve studovně a refektáři seděli chovanci podle tříd, dormitoria pro mladší a starší byla rovněž oddělena, a v nedlouhých prázdných chvílích tvořily se obyčejně také družné skupiny podle tříd a věku. Myslím však, že spolupusobila s velké části povýšenost, s jaké právě v mladistvém věku o něco starší shlíží na mladšího a což teprve kvintán na sekundána!

Za to živě vzpomínám na dvě delší cesty, které jsme společně o prázdninách konali.

Ještě v posledních letech, když jsme se časem — oba již staří — o daleké minulosti rozhovořili, jak rádi jsme křísili v paměti rozkoš toho ferialního cestování, jak rádi jsme si navzájem připomínali jeho drobné příhody! „Víš, jak nás vypravil strýc Antonín z Žatce dále do Chomutova dostavníkem, a jak jsme jeli v té rachotivé arše s veselou německou dívčinou, jejíž jiskrné oči jen hrály smíchem nad naší němčinou?“ — „A pamatuješ se na variant staré anekdoty, který jsme zažili tuším v Rothenhausu, v osamělé, dřevěné, vínem obrostlé hospůdce, kde nám zamračený hostinský vykázal za ložnici komůrku za šenkovnou...“ — „Vím, vím! Tys měl hlavu plnou loupežníků, a poněvadž se dvéře nezamykaly, zabarrikádoval's je židlemi. A ze spánku budíš mě pojednou křikem, slyším šramot židlí a vidím v jasném světle měsíce, jak se pootevřenými dveřmi čísi ruka protahuje dovnitř... Začali jsme zoufale volati o pomoc...“ — „A pak se ukázalo, že hostinský chtěl se před usnutím ještě podívat do kalendáře, který visel v komůrce

*

na hřebíku u dveří! Což potom v Teplicích, kde jsme se druh druhu ztratili pozdě večer po rytířském kuse, jehož mnohoslibný titul na nárožních cedulích nás vlákal do městského divadla!“ — „A druhého dne náš nocleh v miniaturní, mechem vyčalouněné světničce, v jakých se tehdáž, před vystavěním pozdějšího hotelu, spávalo na vrcholu Milešovky!“ — „Pak zlezení Košťálu a romantického Hazmburku...“ — „A pak — —“

Ale čtenáře pramálo zajímají tyto podrobnosti, které jsme si s bratrem až do pozdních let uváděli tolikráte na paměť, s okem zářícím ještě veselými odlesky dávno zažité rozkoše. Proto pomlčím raději o druhé, ještě delší cestě, kterou jsme spolu, téměř celou pěšky, vykonali až na Sněžku — z Vraného pěkný kousek cesty! Odbudu ji pouhou zmínkou tím spíše, poněvadž jsem v jedné své knize přece neodolal pokušení nastínit její slasti a strasti. K těmto druhým náležela hlavně společná cestovní brašna, k nošení na zádech, kterou všude mládež vítala oblíbenou tehdáž rozpustilou písní o „pinglu“; proto jsem ji nosil raději celou cestu sám za tou podmínkou, vystřídá-li mne Vladimír na průchodu každým městem a každou vesnicí. Byli jsme notně utrmáceni, když jsme sestupovali s krkonošských temen, avšak přece byl bych s radostí ještě vážil odbočku do Abršbašských skal, nebýti rozhodného protestu bratrova. Poukazoval na děravé podešve svých bot — ale myslím, že se spíše přihlásila opět jeho „domácí nemoc“, ač několikaletým pobytem na studiích již více přivykl cizině a dosti se ostřílel.

Na těchto cestách byli jsme ovšem poukázáni druh na druha; ale jinak i v době prázdnin, na Vra-

ném, každý jsme měli svůj zvláštní okruh zájmů a zábav. I zde různost věku jevila svůj sdružující a rozlučující vliv. Mé zábavy a toulky sdílel starší syn pana učitele; mladší přátelil se s Vladimírem. Stejným způsobem rozdělili jsme se o dva synky polesného. Menší rozdíl věku sdružil bratra též více s dítkami dra. Věšína, bydlícího v druhém křídle zámku; mezi nimi byl i nynější proslulý malíř Jaroslav Věšín. —

Příčinou oné mlhavosti mých vzpomínek na bratra z doby konviktské jest asi také, že tam dlouho nezůstal. Nedařiloť se mu skvěle ani na gymnasiu novoměstském. Stěžoval si zvláště na jednoho professora, piaristu velmi objemného těla a širokého, ohnivě ruměného obličeje pod rusými kšticemi lesklé paruky. Měl jsem ho v některých třídách také, a nezdál se mi valně přísným; ač rodem a jménem Čech, říkával rád „My Němci...“ a značně nám imponoval svými častými odbočkami do literatury světové, o níž jsme na gymnasiu — vyjma písemnictví německé — pramálo slýchali, zvláště pak hojnými citáty ze Shakespeara a Byrona, někdy dokonce v angličině. Zkoušením se příliš nezabýval a neliboval si v zamilované methodě jiných professoru „chytati“ nepřipravené žáky. Ale podle tvrzení bratrova pronásledoval jej kruté v němčině a tuším i v jiném předmětu.

Buď jak buď, do vyššího gymnasia se Vladimír nedostal. Otec rozhodl se, že ho vezme k sobě do praxe a později dá na hospodářskou školu.

Hledím-li na ony trudné školské začátky bratrovy a na obrat, jaký se s ním stal za nějaký čas, když byl na hospodářské škole v Táboře a když

navštěvoval jako externista přednášky na technice, hledím-li zvláště k tomu, jakého stupně intelligence a všestranné vzdělanosti později dospěl vlastním neunavným studiem (každý, kdo ho znal, dosvědčí, a jeho práce samy dokazují, že mohu tak říci právem), tu poznávám znovu, jak nespolehlivy bývají školské úsudky o schopnostech žáka, a jak mnoho, ba že nejvíce záleží na tom, aby v něm bylo probuzeno vlastní přesvědčení o prospěšnosti vědění. Ale ovšem, toť nepoměrně větším uměním nežli pouhé přednášení suchých pouček, dávání úkolů, zkoušení a klassifikování. Skutečný pedagog musí především vzněcovati lásku k naukám a vésti žáka k vlastnímu poznání jejich ceny pro život. A mnohdy stává se tím pravým pedagogem teprve život sám. —

Oním vstupem do hospodářské praxe končím první oddíl bratrova mládí.

II.

Když otec Vladimírovi s přísnou tváří ohlašoval rozhodnutí, že je konec studií, a že bude při něm v hospodářství praktikovati, způsobil mu asi čirou vniternou radost. Zůstane tedy doma, ve svém Vranském ráji, zbaven všech trampot s nenáviděnou latinou i řečtinou a všeho strachu před krutými professory. Zajisté ani dost málo mi nezáviděl, když jsem po prázdninách sám odjížděl nazpět do konviktu.

Krajina mladých let — jak hluboký má význam pro celý rozvoj člověka! Navždy vpije se do vnímavé chlapecké duše svými tvary a barvami, svým

zvláštním rázem i životem, a zidealisována září v pozadí našich myšlenek až do pozdní staroby. Smím snad věnovati proto několik slov místu, které tak těsně bylo sloučeno s upomínkami bratrova — i mého — mládí.

Pamatuji se dosud na dojem, jaký na mne učinil Vraný čili Vrané, jak se obyčejně píše na mapách (opakuji, že je to městys Vraný v okresu Slanském, nikoli stejnojmenná vesnice s papírnou u Zbraslavi), když jsem jej r. 1856 poprvé spatřil. V jedné knize svých pamětí hádal jsem, že naše rodina přestěhovala se z Litně do Vraného asi roku 1853; ale ze starého dopisu, zatím nalezeného, poznávám určitě, že se tak stalo teprve před jarem 1856. V dopise tom ze dne 21. února téhož roku perucký dědeček oznamuje otci do Litně, že babička právě zemřela, a dodává, že asi nastávající stěhování otci zabrání pohřbu se účastniti. Avšak otec jel přece a vzal mne s sebou. Před Perucí pak zastavil se na blízkém Vraném, aby si prohlédl své budoucí bydliště a působiště.

Když jsme bílou zimní krajinou sjížděli se stráně mezi t. zv. Hájem a lesíkem Okrouhlíkem (nyní již zmizelým), uviděl jsem poprvé na protější výšině Vranský zámek s kostelem. Po skromném Liteňském zámečku a kostelíku učinilo na mne obojí mocný dojem. A mé ješitnosti lichotilo zvláště, že budeme nyní bydliti v tom zámku samém, kdežto v Litni měli jsme za obydlí jen přízemní správcovský domek vedle zámku. Rozumí se, že mi náležitě imponovala též infule s biskupskou berlou vytesaná nad klenutým zámeckým průjezdem a řada pokojů, značně prostrannějších nežli v na-

šem liteňském bytě, kterými nás hostitelé, starý svobodný pan důchodní se sestrou, v obou křídlech přízemí i v prvním patře provedli.

Krátce na to odstěhovali jsme se na Vraný všichni, a tu opět vzpomínám, že v novém prozatímním bytě, v levém přízemí zámku, nejvíce mne okouzlily figurky rytířů v mřežoví želez/ných kamen, které velmi lahodily mé chlapecké obraznosti, romanticky naladěné četbou historických povídek Jana z Hvězdy a jiných.

Později přestěhovali jsme se do lepšího pravého křídla, a okolí zámku bylo péčí otcovou upraveno v prostý, ale dosti rozlehlý sad s hojnými ovocnými stromy a skupinami ozdobných křovin. Přímo z tohoto sadu vcházelo se na hřbitov kostela, těsně při zámku stojícího; městys sám ležel trochu opodál, sbíhaje od staré školy a fary do údolí, kde na jedné straně končil skromnou branou s neuměle namalovaným znakem.

Krajina nebyla sice tak půvabná jako Perucká, ale přece dosti pěkná. Na sever ovšem táhla se k Černochovu holá polnatá planina, ale s vyšších míst bylo viděti za ní modravou silhouettu malebného Středohoří; na západ k blízké Peruci křižovala se mezi rolemi ovocná stromořadí; na východě bylo viděti z průčelních oken zámku přes křoviny parku a městys do táhlého hezkého mlýnského údolí k Budenicům s pěkným jejich parkem a s hustým stromovím jiných dědin, nejzáze pak s velebným modrým Řipem, jehož kostelík tu skvoucí bělostí sliboval krásné počasí, tu zase mračně zakaboněn hrozil nepohodou; na jihu ko-

nečně, směrem ke Klobukům a Slanému, zahražovaly obzor za postranním údolím táhlé vršiny s lesy Hájem, Okrouhlíkem a Hřeblem. Zvláště nejbližší z nich, Háj, byl oblíbeným cílem našich vycházek; vzpomínám dosud s rozkoší na blažené chvíle, které jsem jako studentík ztrávil, leže v mechu pod svěžím habřím listnaté jeho části, s knihou básní v ruce, mezi zlatými petrklíči nebo lazurovými zvonky, jindy zase procházeje se pod šumnými vrcholky smrků a borovic až k starému kotlavému dubu, který byl námi pokřtěn Žižkovým, ač slepý hrdina o tuto krajinu nikdy nezavadil. Byly zde také v hustém lesním křoví úplně skryté zbytky zdí; říkali jsme tomu místu „na starém zámku", ač dle povahy těch skrovných pozustatků spíše se zdá, že tam býval kdys jen hospodářský dvur. Nad nimi u lesní pěšiny stála besídka na způsob kurou obitého domku, kterou dal otec později přenésti do zámeckého sadu.

Po čase získala tato krajina ještě ovocným stromovím, zejmena směrem k Háji a i jinde na panských pozemcích hojně vysázeným, jehož byl můj otec velikým přítelem. Vynikající její ozdobou, zvláště se strany lesu, byly samy zámek s kostelem, pnoucí se na stráni vedle sebe, onen mezi stromovím sadu, s plechovou hvězdou na temeni rozlehlé prejzové střechy, tento nad skupinou košatých lip, se statnou, čtyřbokou věží a červenavou okrouhlou střechou. Červeň ta ustoupila ovšem nyní temnému zbarvení novější krytby.

A byla to krajina tichá. „Magna quies" snila nad tím odlehlým zákoutím, zejmena tehdy, v le-

tech padesátých a šedesátých, kdy ještě nebylo ani dráhy pražsko-duchcovské, která nyní alespoň blízkých Klobuk a Peruce se dotýká. Nejbližší středisko městské představoval Slaný, asi dvě hodiny jízdy vzdálený, a do Prahy byla již daleká cesta. Duševní spojení s ostatním světem obstarával starý Vopršal, přinášející jednou denně v kožené brašně dopisy a noviny až ze Zlonic.

Ale pro své obyvatele měl tento zapadlý malosvět přece dosti zajímavého. Nějaká „beseda" s deklamacemi a taneční zábavou nebo představení na ochotnickém divadélku byly velikými událostmi, jež dlouho napřed rozčeřovaly hladinu společenského života a dlouho potom na ní zanechávaly své sledy; jednou za čas příjezd vrchnosti, dvou nebo tří pánů kanovníků s premovaným lokajem, přinášel též nemalé vzrušení; výroční trhy, zkoušky, církevní slavnosti zpestřovaly jednotvárný koloběh roční, a schůzky v hostincích u Bubeníčků nebo u Šrámků měly vždy hojně látky k živým diskusím a veselým zábavám. Několik pak domácností s dospělými nebo dospívajícími dceruškami stalo se vábnými ohnisky pro nás studentíky a mladé hospodářské příručí: hrálo se tam v zástavy, pořádaly se taneční hodinky, a zapřádaly se — většinou nevinné — románky.

V tomto okruhu uvízl tedy nyní bratr Vladimír, zatím dospělý v jinocha asi šestnáctiletého. Ovšem neužíval tu již sladké nečinnosti prázdnin: otec, tehdáž v plné svěžesti mužné energie, prohánět jej v hospodářství jak náleží. Nastávající ekonom musil vstávati za šera, dohlížeti při dojení, cho-

diti na polích s šafářem nebo poklasným za dlouhými řadami „bab“, dohlížeti k oráčům neb žencum, na mlatě, ve stájích, v ovčíně, a ještě v noci bylo mu často obcházeti vzdálená stanoviště polních hlídaču. A když nebylo prací venku, sedal mladičký praktikant v kanceláři, kde jej otec seznamoval s vedením hospodářských účtu a korrespondence.

Nový zpusob života brzy začal jeviti na mladíkovi své účinky. Stálým pobytem a pohybem v přírodě sesílilo a otužilo se jeho tělo, opálený sluncem obličej kvetl zdravým ruměncem. Ustavičným stykem s lidmi na polích a ve dvoře proměnil se dřívčjší snivý, ostýchavý hoch v ostříleného, sebevědomého jonáka, ač přece vždy zůstala na jeho rysech lehounká mlha dumavosti. Perucký dědeček říkával o něm s úsměvem, že je trochu „vahavý“.

Nemohu si odepříti ještě několik slov o tom dědečkovi, ač jsem vylíčil jeho osobnost již na jiném místě. Přicházel k nám často návštěvou z blízké Peruce, kde žil v tu dobu již na výměnku s nejmladší, tehdáž ještě neprovdanou dcerou. Když jsme my děti vídaly v dáli jeho vysokou přímou postavu s vojenským držením těla — bývalť za mlada opravdu vojákem —, s dukladnou holí v ruce, odměřenou volnou chuzí kráčejícího od peruckého křížku po známých mezích, rádi jsme mu spěchávali naproti, a on často, zlíbav nás po řadě, vytahoval pro nejmenší z šosu dlouhého kabátu kornoutek cukroví. Jeho podlouhlý, pravidelný, rázovitě modelovaný a hladce oholený obličej nad bě-

lavým nebo černým šátkem, otočeným těsně kolem osmáhlého krku, k němuž vysoko byla zapjata kvítkovaná vesta („punt“, jak jí říkal), míval obyčejně výraz důstojný, a z pod vysoko klenutého, huňatého obočí hleděly modré, vážně dumavé, ale dobré oči. Jeví se mi nyní v upomínkách svým celým zevnějškem a vážným, odměřeným konáním jako ideální přímo typ starosvětského rychtáře. Při tom byl v něm kus „písmáka“. Když se uchýlil na výměnek, psával rád — ač kostrbatým švabachem a s nevelkou znalostí mluvnickou i pravopisnou — svým četným synům a dcerám obšírné dopisy, v nichž je především ku vzájemné lásce napomínal, a mimo to zapisoval si své dojmy životní a své názory na svět, provanuté upřímnou zbožností. Když zemřel, byl na jeho prsou nalezen sešitek režného papíru, obsahující ve formě samorostlých modliteb a poučení pro potomky pečlivě jím sepsané zásady této prosté filosofie. Byl jsem jako student při jeho skonu, viděl jsem tu knížku, všecku provlhlou potem jeho smrtelného zápasu, ale kam se poděla, nevím.

Zmínil jsem se zde o dědovi obšírněji též proto, poněvadž se mi zdá, že bratr Vladimír měl s ním leckterou podobnost v zevnějšku i povaze. Jistě pak měl dědeček sám ve svých způsobech notnou dávku té „vahavosti“, kterou vnukovi žertovně vytýkal.

Jak hluboko záliba pro venkovský prostý život a hospodářské zaměstnání v bratrovi utkvěla, vysvítá jasně z několika jeho veršů, v nedávné době napsaných.

Svědčí o tom zejmena báseň uveřejněná pod pseudonymem „Bohuš Horský“ v červnovém sešitě loňských „Květů“:

P R O Č?

Toužím zase po tvé vížce,
kostelíčku šedohlavý,
po záhoncích tvého sadu,
nad nimiž mí předci mrtví,
když je noc a ticho v kraji,
na stříbrných nitích luny
vzdušná těla kolébají.
Chtěl bych pryč, ó, chtěl bych domu
v tichou vísku pod Morání,
k maminčiným bílým vlasům — — —

Nerozumím vaší řeči,
moudří páni, krásné dámy,
cizinou mi vaše města,
smutno je mi mezi vámi.
Myslil jsem v své duši prosté,
že to bude předsíň ráje,
purpurem kde kvete štěstí — — —
Vznesli jste mne, dík vám za to,
poznal jsem ty vaše statky
— — ale chtěl bych zase dolu,
chtěl bych zase k našim zpátky.

Proč ta maska nadčlověctví,
a proč jste mne oloupili
o všecky mé vise sladké?
Ille, jak čmoudí ohně svaté,
a jak zčernal oltář bílý,
a jak zchudlo srdce moje — —
Proč jste mi to učinili?

A ještě zřetelněji tlumočí onen stesk první z básní pod týmž pseudonymem uveřejněných v zářijovém sešitě „Květů“ z r. 1903:

Rovina, rovina v objetí strání,
vítr v ní zpívá, slunce ji líbá,
ornice voní a řehcou koně.
Chtěl bych být pod boží oblohou,
chtěl bych mít trávu pod nohou,
chtěl bych slyšet, co mluví bor,
a čím se vráskčí čela hor.
— — — — — — — — — —
A zatím — frak a v ruce klak,
jak mechanické tik a tak
ploužím se mrzoutsky po saloně.

Jsem selský kluk, jest moje vlast,
kde s rosou chodí žita klást,
kde voní chlév a schnoucí smrčí,
nuzácké domky kde v sadech se krčí.
Ó, chtěl bych, chtěl v tu blatskou zem,
zpívat chtěl bych si za pluhem,
za šera k čekání za lesní slukou
a býky krotit křepkou rukou.
— — — — — — — — —
A zatím — otázky, otázky,
a na ně štěstí dáš do sázky.
za rozum hypnosu, za činy snění,
za život bezkrevné živoření.

Ovšem nemá „tichá víska pod Moráni“ a „blatská zem“ s jeho skutečnými vzpomínkami žádné spojitosti. „Moráň“ vypůjčil si snad od soujmenné části svého posledního bydliště Velkého Meziříčí nebo od panského dvorce stejného názvu, ležícího sice v krajině jeho chlapeckých upomínek, ale přece jen dosti stranou od Vraného. A „Blat-

sko“ dostalo se do jeho básně as jen usilovnou snahou, aby ukryl pravého autora těch veršů. Skrýval se i při svých prosaických pracích za nové a nové pseudonymy, ale ty přece oznamoval dodatečně alespoň administraci; autorství těch několika veršů, které uveřejnil, bylo by však zůstalo nadobro skryto, neb alespoň nezjištěno, kdyby se nebyl náčrtek a opis části jich našel v jeho pozůstalých papírech. A v náčrtku onom je původně napsáno: „Líbat chtěl bych p o l a b s k o u zem“, což pak zaměnil zněním „p o d ř í p s k o u zem“, až na konec upravil celý řádek v ono „Ó, chtěl bych, chtěl v tu b l a t s k o u zem“. Zmínka o Blatech měla patrně podezření autorství nadobro odvrátiti od něho, a nebýti onoho zbytku rukopisu, byl by právě tím Blatskem skutečně omýlil i nás nejbližší, kteří jsme jinak v Bohuši Horském jeho pseudonym tušili. — — —

Ačkoli Vladimír v onu dobu otcem byl nabádán především ke studiu knih hospodářských, čerpal asi také jinak z dosti bohaté naší knihovny; avšak určitě o tom souditi nemohu. Mně jevily se tehdáž jeho pokroky hlavně se stránky jiné.

Hledíval jsem naň dotud přes rameno; ale když jsem přišel na velké prázdniny r. 1865, tu již bratr statně vyrostlý, mezi dvorským lidem volně a sebevědomě se pohybující, zábav mladého Vranského světa platně se účastnící, začal mně imponovati.

Již ho mladí hospodářští příručí blahosklonně přijímali za společníka svých kuželkových nebo karetních partií a veselých kousku, již dovedl se i baviti s Vranskými slečinkami, a když jsme my studenti pořádali besedy a divadelní představení, ne-

mohli jsme ho již s vysoka přehlédati jako dříve. Snad již v tu dobu — neb o nějaký rok později nesmírně mne překvapil skvělým projevem talentu, kterého bych se byl do něho nikdy nenadál. Sehrál hlavní roli Molièrova „Lakomce“ s takovým úspěchem, že zastínil i mého soudruha a spolukonviktistu, staršího učitelova syna, jehož lakomce v Klicperově „Divotvorném klobouku“ jsem pokládal za nedostižný vrchol karakterního hereckého umění.

A naše ochotnické divadlo mělo ve Vranském společenském životě význam ohromný. Pan představený Paur, mladý pokročilý řemeslník, který svou intelligencí a sympathickou povahou vyšinul se k oné přední hodnosti obecní, byl jeho ředitelem a věnoval se mu celou duší, hraje sám v každém kuse i se svou chotí; ba, ani pan farář Eichler neubránil se kouzlu naší Thalie. Nevystupoval ovšem na jevišti, ale zastával s vášnivou zálibou povinnosti režiséra, napovědy, garderobiera i lampáře. Jeho útlá, ale čilá a veselá figurka všecka hrála radostným vzrušením, když nás za kulisami líčil a pro nás sháněl fantastické paruky a kostýmy.

Avšak dotýkaje se již některých osobností, které jsou trvale spojeny s dávnými upomínkami bratrovými jako s mými, nemohu pominouti mlčením nejvýraznější z nich. Byl to vranský lékař, náš zámecký spolubydlitel, o jehož dítkách jsem se již zmínil. Tyto dítky byly mladší nás obou a přátelily se s našimi menšími bratry a sestrami; avšak celá rodina zaujala v našich životních pamětech místo vynikající.

Jí přibyl do vranského zátiší úplně nový, téměř cizokrajný živel. Když se tam dr. Věšín po smrti

stařičkého lékaře dra. Trusky přistěhoval, způsobili nově příchozí nemalou sensaci již svým zjevem, vymykajícím se naprosto z rámce tehdejších obyčejů. Nový doktor byl muž pěkného, vysokého vzrůstu, štíhlý, ale ramenatý, výrazného podlouhlého obličeje snědé pleti, s temnými vousy a vlasy, které nosil způsobem v tu dobu zcela neobvyklým — splývaly mu volně na ramena a hluboko po zádech, nikdy nestříhány, stejně jako předlouhé, prsa pokrývající a hluboko do špičky se úžící vousy. A vzorem otcovým řídila se i příčeska dítek: všem, děvčátkům i hochům, visely dlouhé, nestříhané vlasy volně na záda, létajíce daleko za nimi při dětském dovádění. Vranská mládež, ostříhaná pěkně „podle rendlíku", přezdívala proto malým Věšínum „vlasáčů".

Ani útlá, ale jará a bystroduchá paní doktorová nic nedbala tehdejších zákonů společenských, řídíc se výhradně svými vlastními názory a zásadami. Nastávala právě krutá samovláda ohromné krinoliny, která si podmanila záhy všechen ženský svět, v městech i na venkově, od šedivých matron až po malá děvčátka. Doktorka jediná odolala té obručové epidemii a vytrvala pevně ve svém odporu, vzdorujíc všem udiveným a posměšným pohledům na její úzkou postavu v přilehavých prostých šatech, která tak nápadně se odlišovala uprostřed samých do nemožnosti napouchlých bání. A rozumí se, že jí teprve ani na mysl nepřišlo, aby navlékla svým děvčátkům taková obručová monstra, jimiž se pyšnily i moje malé sestry. Přetrvala takto celou nechutnou éru krinolin a vítězně se usmála, když na konec i moje matka, s níž najednou pro tu věc v žertov-

ných sporech se utkaly, sama se vrátila k úzkým šatům.

Po svém starosvětském předchůdci přišel dr. Věšín s lékařskou methodou zcela novou, a třeba že měl pověst revolučníka a neznaboha, získal si brzy důvěru i prostého lidu vesnického, který ho vyhledával z dalekého, širokého okolí. Nevadila pacientům ani jeho neobyčejná málomluvnost. Ovšem, pokročilé zásady léčení, s nimiž k nám tehdáž přijel, nyní již zase dávno zastaraly. Sklenici dobrého piva nejen jiným odporučoval, ale sám často na řízné plzeňské schválně do Slaného si zajížděl. Při tom byl pilným kuřákem. Stále provázela jej veliká dýmka, kterou zapaloval po staru pomocí křesadla a hubky. S ní sedal večer co večer ve vranském hostinci, zahalen v oblacích kouře; avšak píval jen mírně a zábavy ostatních hostů účastnil se obyčejně jen tu a tam zábleskem souhlasu neb odporu v jiskrných, výrazných očích a lehkými změnami rysů v dumavé, vážné tváři. A přece jevil se mi ve své mlčelivosti neobyčejně výmluvným; zdálo se mi, že více, než by dovedl oratorský zápal, působí tím zřídka jen prohozeným drobtem nějaké poznámky, a že ta vážná, rázovitá tvář sama ohnivě řeční za jeho zásady politické, národní a osvětové.

Naše rodiny se hned po příchodu Věšínových spřátelily; způsobil to již vlastenecký duch v obou vládnoucí, který tou dobou — pod tuhým ještě jhem germanisující reakce — rázem sdružoval stejně smýšlející.

Čím dr. Věšín v těch letech na mne působil nejvíce, byl tajemný nimbus revoluce a politického mučennictví, který obetkával jeho mužně krásnou,

rázovitou, temnohřívou hlavu. Arci, přesně a zevrubně poznal jsem politickou jeho minulost teprve později, zvláště z pamětí Josefa V. Friče. Byl‘ Věšín s ním, Sladkovským a jinými r. 1849 „pro chystané spiknutí“ zatčen a po dlouhém vyšetřování dne 7. ledna 1851 odsouzen jako velezrádce k smrti provazem, kteryžto trest z milosti zaměněn mnoholetým žalářem; tři léta ztrávil pak s jinými odsouzenými soudruhy — mezi nimiž měl příjmí „Žižka“ — na pevnosti Munkáčské, až jim všem amnestie za příčinou sňatku císařova dne 24. dubna 1854 udělená vrátila svobodu. Obraznost prostého venkovského lidu na Vraném a v okolí připínala k tomu všemu rozličné pověsti, někdy až komické. Dle jedné takové povídačky prý se odsouzenec při udělení milosti na popravišti musil zavázati, že on i jeho potomci budou — snad na odstrašenou! — po celý život choditi s nestříhanými vlasy!! Tak nápadno bylo každé vybočení — třeba jen v zevnějšku — z obvyklé šablony v tehdejší šosácky ztrnulé době, že i pro dlouhé vlasy doktorovy a jeho rodiny hledána taková dobrodružná vysvětlení.

Začátkem doby ústavní a nového národního života tyto poměry zvolna se měnily. Oholené brady i po vesnicích začínaly zarůstati okázalým plnovousem, a také délka vlasů nebudila již zvláštní pozornosti. Vždyť nově procitlý ruch zpestřil města i venkov také rozmanitostí nevídaných dotud krojů.

Vlny jeho zasáhly i naši tichou krajinu a prodchly prostý společenský život — i ty na pohled malicherné zábavy — vřelými vzněty, do nichž se přítomná doba těžko dovede vmysliti.

*

Budící se národní uvědomění působilo celou svěží silou nové myšlenky. Nic nebylo tehdáž otřelého v jeho projevech, slova za nynějších dob již vyvětralá rozněcovala upřímné nadšení, zevnější okázalosti, které nyní namnoze budí úsměv, jevily se jako důležité manifestace idey vše ovládající, vše rozplameňující, jako nejmocnější prostředky k šíření nového evangelia. Okázalým odznakem hlásil se každý k jeho vyznavačům, protestoval proti odrodilému šosáctví odumírající bachovštiny. Všechen český kraj kvetl pestrým krojem, zněl nadšeným zpěvem. Nám starším bude tato doba v blahých upomínkách navždy zářiti rozkošným leskem; vždyť snoubilo se v ní jaro nového národního probuzení s naším vlastním jarem životním. A žár idey, která v jinošských letech srdce bratrovo zaněcovala, nepohasl proudem doby ani kritičtějším, střízlivějším nazíráním let pozdějších; teplo její hřálo mu nitro až do konce. —

Spolu zůstali jsme s Vladimírem na Vraném jen do druhé poloviny velkých prázdnin 1865; byl' od 1. září téhož roku ustanoven praktikantem — již placeným — na jiném statku kapitolním, ve Spáleném Poříčí u Plzně, odkud po roce vstoupil na vyšší hospodářskou školu v Táboře.

III.

Válka r. 1866 způsobila, že nám nastaly prázdniny neobyčejně brzy. A byly velmi neklidné. I Vranské zátiší vzrušovaly průchody a zastávky nepřátelského vojska. Vzpomínám, jak nesmírně

mne rozčilil a sklíčil pohled na první oddíl vítězných Prusů, když za zvuku svých píšťal a bubínků hrdě vešel do městyse, a když nadutí jeho důstojníci řinkotem svých ostruh a berlínsky zbarvenou němčinou rozbouřili celé, obyčejně tak tiché první patro zámku, roztahujíce se v komnatách, kde jindy jen vrchnost několik dní v roce pobývala; hrozno bylo mi pomysliti, že jsme tak úplně v moci úhlavního nepřítele, a v duchu znělo mi zoufalé: Finis Bohemiae!

Matka musila pruským důstojníkům vařiti, otce nutili, aby se účastnil jejich stolování a hry v karty, někdy pro kapsu nezkušeného hráče velmi nebezpečné. Ale nejhuře bývalo s přípřežemi. Otec chránil podle možnosti panské koně a jednou — zvěděv o hrozící opět rekvisici — dal je šafářem odvésti do vzdáleného lesíku a sám ukryl se na půdě zahradnického domku. Přijíždí houfec Prušáků a pídí se marně po koních. Ptají se po pachtýři — jak to v Prusku obyčejnější — nebo správci, a nevěříce ujišťování, že odejel, dobývají se do zámku. Slyšíme hlomoz a křik v prujezdě a vrátnici, pak prudké trhání zvoncem u zavřené chodby našeho bytu. Otvíráme a vidíme několik rozlícených vojáků, z nichž jeden s vytasenou šavlí v ruce křičí, že správec musí mu vydati koně. I po mém ujištění, že otec není doma, že se o tom mohou přesvědčiti, šermuje dále šavlí, a vztekle derou se všichni do vnitř. Prohledali celý zámek, i k zahradníkovi vnikli, ba i na půdě tam hledali, na štěstí jen povrchně, tak že otec nepovšimnut ve svém úkrytu slyšel jen zuřivé jejich hrozby a řinkot šavlí, kterými do sena bodali. Jinak nevím, jak by se mu bylo vedlo.

Takových svízelů bezpochyby neměl Vladimír ve své hospodářské praxi na Spáleno-Poříčsku, kam Prusové ani nepronikli. Ani cholera, jimi v Čechách zůstavená, tam snad neřádila neb alespoň nikoli tou měrou jako u nás na Vraném. Vzpomínám na trapnou dobu, kterou jsme prožili, když na hřbitově, přímo sousedícím se zámeckým sadem, několik jen kroků od nás, pochovávali četné oběti hrozné epidemie; když vnikla i do našeho kruhu, zachvátivši moji malou sestřičku; když jsme se každý večer na rozloučenou objímali a celovali, nevědouce, shledáme-li se ještě ráno všichni ve zdraví.

Konečně i ten příšerný dozvuk války zanikl, a zároveň začali jsme se opět chystati na studie do Prahy.

Otci nastávaly nemalé starosti. Z dětí — bylo nás tehdáž devět — žádné nebylo ještě zaopatřeno. Já nejstarší, nastávající právník 2. roku, měl jsem sice zajištěny některé kondice a bezplatné obědy, ale přece bylo mi potřebí částečné podpory z domova; pro Vladimírovy studie na hospodářské škole táborské vložil otec do rozpočtu asi 20 zlatých měsíčně; nejmenší ještě pomoci vyžadoval třetí bratr, který byl právě přijat — jako dříve my — bezplatně do konviktu, avšak nejmladší, který měl již vstoupiti na hlavní školu, byl by stál v městě také hezký peníz. Ze sester pak měly tři starší ještě doplňovati vzdělání potřebné k tomu, aby se záhy samy mohly živiti; na věno, při nemajetnosti otcově, nebylo pomyšlení.

Za těchto okolností shledali rodiče, že bude nejvýhodnější, odstěhuje-li se matka se všemi dětmi na rok, dvě leta do Prahy. Tato společná městská

domácnost, jíž otec většinu potravin mohl zasílati ze svého deputátu, byla nejen lacinější než placení bytů pro jednotlivé děti u cizích, ale zároveň kynuly takto i nejmladším dvěma sestrám v Praze lepší základy prvního vzdělání.

Najali tedy naši laciný byt na Malé Straně, v tiché Pětikostelní ulici, v zadním stavení starého šlechtického domu, s vyhlídkou na dvůr a do zahrady málo pěstované, ale se starými statnými stromy, za nimiž bylo viděti část královského hradu. Tam přistěhovala se na podzim 1866 celá naše rodina kromě otce, který zůstal samoten na Vraném. Také Vladimír byl již přijel ze Spáleného Poříčí a zdržel se nějaký čas s námi v Praze, poněvadž vyučování na hospodářské škole Táborské teprve v listopadu bylo zahájeno.

Jednoroční pobyt na jiném panství kapitolním, majícím svou zvláštní vrchní správu, kde byl již poukázán sám na sebe — ač pod vlídným a shovívavým dozorem tamějšího ředitele, otcova kollegy — přispěl ovšem ještě značnější měrou k utužení a osamostatnění bratrovy povahy, a když jsem se nyní opět s ním shledal, byl již statný osmnáctiletý jinoch, plný života, volně a sebevědomě se pohybující mezi lidmi, zatím co já, ač téměř o tři roky starší, dosud jsem si počínal ve společnostech — vyjma kruh svých studentských přátel — dosti ostýchavě a nejapně.

Z Tábora psal Vladimír jen zřídka; za to leží přede mnou vysoká sežloutlá vrstva dopisů, které nám otec pilně zasílal z Vranské poustevny. V nich stále těší matku, která těžce nesla odloučení od něho a jíž se stýskalo po zvyklém bezstarostném ži-

votě ve Vranském zátiší; zároveň poznávám z nich, že také otec trpěl ve svém osamotnění. Ale píše, že přináší tu těžkou oběť rád pro dobro naše. „Mé děti a Tvoje láska jsou moje pýcha, moje štěstí, mé bohatství, má naděje a můj život," prohlašuje v jednom psaní, a v jiném: „Nechci již ničeho pro sebe, všechno jen pro Tebe a své děti! Vaše štěstí je moje štěstí, jen z lásky k vám nesu břímě života." A v každém z těch četných listů znovu a znovu nás pobádá k píli a poučuje, jakým způsobem každý z nás má pracovat pro své vzdělání a zdokonalení.

Zajisté ani Vladimíra neustával podobnými dopisy napomínati, a s velikým rozmrzením sděluje v březnu 1868 matce: „Vladík mi oznamuje, že nemá naděje vyznamenati se a dostati zvlášť dobré vysvědčení."

O sv. Janě nás bratr v Praze navštívil. Vykonal tu cestu až z Tábora pěšky ve společnosti mnohých soudruhů z hospodářské školy; přišel sice úplně zmožen tím chodeckým výkonem, avšak liboval si, jak pěkně se jim šlo celou noc v jasné záři měsíčné za ustavičných zpěvů a veselých hovorů.

Po málo slibném onom dopisu z března uchystal otci na konec překvapení tím radostnější. Poslal mu začátkem července vysvědčení velmi dobré, s lokací: 10. mezi 38. Otec, podávaje o tom matce zprávu, připisuje: „Mám ho nyní dvojnásob rád."

Zatím usnesli se rodiče, že přestanou na jednoročním odloučení, a že matka, v tu dobu churavící a v Praze si stýskající, začátkem prázdnin vrátí se opět nadobro k otci. Tak se stalo, že v prvních

dnech srpna stěhovali jsme se všichni znova na Vraný.

Vladimír přijel také; ale po dřívějším radostném překvapení s vysvědčením přinášel nyní překvapení velmi trapné.

Vyšší hospodářská škola v Táboře byla od roku 1866 ústavem zemským, a vrchní její správu odevzdal sněm zvláštnímu kuratoriu; některá opatření tohoto na sklonku školního roku 1866—1867, týkající se mimo jiné professora u posluchačů oblíbeného, vzbudila jejich nespokojenost, a když kuratorium setrvalo na svém, vzepřeli se oněm změnám zjevným odbojem. Následovaly přísné kroky kuratoria a konečně vyloučení hlavních vůdcu posluchačstva z ústavu. Město stálo v tom boji na straně mladých nespokojenců a, jak čtu v tehdejších „Národních Listech", podalo i protest k zemskému výboru, ba mluvilo se již o přenešení ústavu do města jiného; avšak posléze věc přece urovnána, ovšem tak, že v podstatě stalo se po vůli kuratoria a také rozsudek proti odbojným posluchačům zůstal v platnosti.

Oněch nepokojů účastnil se Vladimír vynikající měrou. S mladickým zápalem rozohnil se pro věc, kterou pokládal za spravedlivou, a na bouřlivých schůzích posluchačů zaujímal jedno z předních míst. Poprvé projevil tu své zvláštní nadání řečnické, které ve svém pozdějším působení na Moravě často osvědčoval. Sám jsem ho nikdy veřejně mluviti neslyšel; ale od jiných a též od něho samého — ač chlubivost nenáležela k jeho slabým stránkám — slýchal jsem, že uměl řečniti s účinkem znamenitým. Tehdáž v Táboře pykal ovšem trpce za

čelnou roli, kterou mu soudruhové ve svém odboji přidělili: byl mezi těmi, jež vrchní správa za trest z ústavu vyloučila.

Možno si pomysliti, jak otec přijal syna, který tak nenadále zklamal všecky naděje pěkným vysvědčením vzbuzené. Toto nebylo nyní nic platno; vstup do druhého ročníku hospodářské školy byl Vladimírovi uzavřen. Krutě asi dopadaly naň výčitky otcovy, že zmařil všechny přinesené těžké oběti. Neveselé to byly prázdniny pro bratra, jenž mimo to dosti vážně onemocněl.

Ale prudký otřes přispěl asi k tomu, že pak vůle jeho tím rázněji se vzepjala: Umínil si pevně, že vytrvalým úsilím dokáže svoji schopnost, dosáhnouti vytčeného cíle a postaviti se brzy na vlastní nohy.

Zatím utvářila se také situace méně zoufalou, nežli se jevila v první chvíli. Myslím, že otec obrátil se na dávného svého přítele, hospodářského spisovatele a professora Dra. J. B. Lambla, který byl také členem kuratoria Táborského ústavu; ten sice rozsudek nad Vladimírem vynesený změniti nemohl, ale poradil asi, jakým způsobem by přerušené odborné vzdělání mohl doplniti: aby totiž navštěvoval jako host přednášky o zemědělství, které se konaly — česky i německy — na pražské technice, tehdáž ještě nerozdělené.

Dle této rady se stalo, a po prázdninách odjel se mnou bratr do Prahy. Bydleli jsme spolu — nějaký čas, tuším, ve Velké Karlově ulici proti Vlašské kapli a později na Malé Straně, na blízku Maltézů v podstřeší starého domu, nyní již zmizelého. Po příkrých dřevěných schodech vystupovalo se

k vikýřové světničce či vlastně kuchyni, s vyhlídkou na ulici či spíše na střechy a oblaka; tam bydlila dobrá paní K... ová, útlá matrona s koštěnými brejlemi a březovou tabatěrkou, která pronajímala studentům zadní pokojík s vyhlídkou do dvora. V něm přebýval se mnou také Bohuslav Čermák a později — po odchodu bratrově — ještě Josef J. Toužimský, z nichž první proslul mezi námi již tehdáž básněmi a druhý zabýval se hlavně studiem jihoslovanských jazyků i literatur. Tam docházeli k nám často Lad. Quis, Em. Miřiovský, Jos. Sládek a jiní i vedly se hlučné literární rozhovory, tam redigoval se také částečně „Almanach českého studentstva", jehož jsem byl spoluredaktorem. Ostatně vylíčila některé slasti a strasti toho studentsko-literárního hnízda moje črta „Ve vzduchu" („Humoresky, satiry a drobné črty" z r. 1887).

R 1868 byl bouřlivý. Po zavedení dualismu dostali se k vládě úhlavní nepřátelé všech českých snah, a národ náš, drážděný krajní měrou, utiskovaný na všech stranách, vytlačený i ze sněmu domácího, projevoval svůj odpor proti německému „občanskému ministerstvu" hlučnými protesty a demonstracemi, na které zase Vídeň odpovídala zatýkáním a odsuzováním, potlačováním politických časopisů a zavíráním redaktorů, zkrátka všemi oblíbenými způsoby policejní a vojenské krutovlády.

Hned první měsíc toho roku rozvířil ulice pražské demonstracemi, vyzvanými chystanou v německém kasině oslavou nového ministra spravedlnosti Herbsta. Živě tanou mi na mysli výjevy té bouře, jest mi, jakobych viděl burácející řeku rozčilených davů, unášející mne i Vladimíra Ferdinan-

dovou třídou, zní mi dosud v uchu ohlušující křik „Pereat Herbst!“, „Pereat Beust!“, který zněl z nesčíslných úst celou délkou té ulice, bez přestávky, do taktu s pochodem těsně sevřených řad studentských a dělnických. Stejně zřetelně tanou mi na mysli scény, kdy 21. června, v den císařova příjezdu do Prahy, zástup studentstva oslavoval bělohorské mučenníky na staroměstském náměstí a rozhořčený dav strhl a rozšlapal velkoněmecký prapor, vystrčený z bytu německého professora Kicka vedle české spořitelny. A podobné výjevy stíhaly se toho roku ustavičně, v Praze i na venkově, kde konány bouřlivé tábory lidu, při nichž docházelo nejednou i ke krvavým srážkám s policií a vojskem, jako se stalo na příklad v táboru na Pakráci. S politickými demonstracemi střídaly se i četné slavnosti, jako památná slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu, oslava sedmdesátých narozenin Palackého, padesátileté jubileum Českého musea i jiné. Vůbec bylo podnětů k rušnému veřejnému životu hojně. Vždyť 1868 jest i rokem deklarace a první pouti české do Kostnice. Teprve ku konci jeho utlumen politický ruch násilně zavedením výminečného stavu v Praze pod nově jmenovaným místodržitelem, pověstným bar. Kollerem.

Našich literárních diskussí se bratr neúčastnil; ale dotčený uliční ruch asi leckdy strhl jej ve svůj vír, jak soudím ze vzpomínky na onu Herbstovskou demonstraci. Jisto však jest, že studií svých nezanedbával; leží přede mnou čtyři vysvědčení, z nichž poznávám, že navštěvoval jako host na král. zemském polytechnickém ústavu pilně přednášky prof.

Dra. J. B. Lambla o naukách hospodářských (české) a správovědě (německé), pak suppl. professora Fr. Štolby o lučbě hospodářské (české) a cukrovarství (německé) a že odbyl celoroční zkoušky z obou hlavních předmětů — nauk hospodářských a lučby hospodářské — s prospěchem výborným.

Obrat, který se již táborským vysvědčením projevil, byl tedy trvalým, a katastrofa tamější, způsobená zevnějšími nahodilými okolnostmi, jen ještě více vzpružila a utužila jeho snahu po řádném vzdělání a vyniknutí ve svém oboru.

Po skončených takto studiích seznámil se Vladimír po vůli otcově s praxí cukrovarskou jakožto volontér cukrovaru Peruckého v campagni 1868—1869 a zbytek r. 1869 ztrávil ještě na Vraném, načež začátkem r. 1870 dostal se až do Chorvátska, na panství Želín-Čiče, náležející hraběti Štěpánu Erdödyovi, kdež se stal důchodenským kancelistou.

Nevím, jaké okolnosti jej vedly až v tuto dálku; jistě nebyla však mezi příčinami dobrodružná touha po cizině. „Domácí nemoc" chlapeckých jeho let sice dávno zmizela, ale cizí kraje neměly pro něho nikdy zvláštní přitažlivosti. Ještě v posledních letech posmíval se nynější cestovatelské horečce a za hovorů o tom předmětě chovával se skepticky k vynášení prospěchů, které kynou z poutí do ciziny. Říkával, že zběžné výlety do dálky přinášejí většinou málo užitku, a zatím že v domácím našem okolí bývá dosti nepovšimnutých důležitých a zajímavých věcí, s nimiž bychom se měli především seznámiti.

Z vlastní vůle cestoval jen velice zřídka a nenadál se zajisté, že jest mu souzeno zemříti právě

za pobytu — ovšem jenom nutnou péčí o své zdraví přivoděného — v cizí alpské krajině. —

V Čiče-Želínu nezdržel se Vladimír dlouho; nesvědčiloť mu podnebí té chorvátské končiny. Brzo začal si v dopisech naříkati, že stále churaví, a toužil po nějakém místě v Čechách. Jakožto účastník i řečník hospodářských sjezdů míval otec již dříve styky s hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem, majitelem blízkého panství Smečenského, a styky tyto byly asi ještě rozhojněny čilým tehdějším životem politickým v Slanské krajině, jehož se i hrabě účastňoval; bezpochyby obrátil se tedy k němu otec se žádostí, aby Vladimíra přijal do svých služeb.

Tak se asi stalo, že bratr již po osmi měsících mohl se vrátiti do Čech, byv ustanoven hospodářským příručím na statcích Martinických, nejprve ve Kvíci a Studňovsi u Slaného. Byl jsem právě doma na prázdninách, když v září 1870 z Chorvátska přijel a několik dní na Vraném se pozdržel. Pobyt v daleké cizině obetkal pro mne ovšem jeho značně osmahlou a zmužnělou tvář zajímavým nimbem; ale zároveň byly na něm patrny známky churavosti, a hned první den musil ulehnouti, roztrásán prudkým záchvatem zimnice, která ho ještě delší dobu v Čechách pronásledovala. Asi za týden vypravil se na své nové působiště, nyní tak blízké u domova.

Rozumí se, že nám tehdáž mnoho povídal o Chorvátsku. Líčil bujné listnaté lesy a močálovité břehy, zvláštnosti kraje i života; vzpomínal šumných, nekonečných pitek, v nichž míval nucené účastenství, a z nichž mi zvláště originelní zakončení jedné utkvělo v paměti tak, že jsem ho později upo-

třebil ve své povídce „Výlet do Chorvátska“: jak totiž rozjaření pijáci usedli řadou koňmo na hřeben došlové střechy a jak jim krčmář s jedné strany po řebříku přinášel nahoru „bilikum“, ohromnou číši sloužící k přípitkům, která putovala z ruky do ruky a na druhé straně se vracela dolu k novému naplnění; vyprávěl o zapadlém lesním zámečku, kde trávil nějaký čas ve společnosti jakéhos pološíleného šlechtice, jehož občasné divoké záchvaty jej naplňovaly skutečným strachem; a často líčil také rozličné hallucinace, které ho trápily v horečném blouznění jeho nemoci, tvrdošíjné zimnice. Zvláště prý se vracela ustavičně hallucinace dvou hrozebných očí, které se k němu se stropu upíraly. Také ještě po návratu, v Čechách, byl některý čas pronásledován podobnými přeludy. Pamatuji se zvláště na jeden, o kterém i později často vypravoval.

Bydlil společně s jedním cukrovarským praktikantem v prostranné hořejší světnici starého selského stavení, kdysi vrchností zakoupeného, kde jsem také nějaký čas byl jeho hostem. Stavení to líbilo se mi velmi svým originálním, starosvětským rázem. Zahnědlé trámoví v nízkém stropě, zvětralá vyřezávaná pavlač, cihlami dlážděná předsíň nad spuchřelými dřevěnými schody — tak asi představuje se v míhavých rysech mé paměti. Přízemí obýval nějaký panský zřízenec a hořejšek byl zřízen za byt oběma příručím. Společník bratrův dohlížel často při noční práci ve Studňoveském cukrovaru, a tu pak spával bratr sám v oné hořejší světnici. Jednou za takové noci přišel domu později než obyčejně. Zřízenec dole již spal; v celém stavení bylo

hluboké ticho. Vystoupiv do hořejší síně, posvítil si bratr jen rozškrtnutou sirkou na dvéře zamčené světnice, odemknul je a vstoupil dovnitř. Ale v tom ucítil, že někdo z vnitřku tmavé světnice sevřel pevně v zápěstí kotníky obou jeho rukou. Poněvadž věděl, že jeho soudruh mešká v cukrovaru, nemohl v tu chvíli mysliti jinak, nežli že někdo vloudil se do bytu s nekalými úmysly. Rychle tedy vyškubl svá zápěstí z objetí neznámých rukou, ustoupil zpátky za práh, zavřel dvéře, otočil klíč, seběhl dolů a vzburcoval zřízence. Vrátili se se světlem nahoru, otevřeli znovu světnici — nebylo v ní nikoho. Marně svítili do všech koutů i pod postele, okna byla řádně z vnitřku zavřená — nikde ani nejmenší známky po nějakém nepovolaném hostu. Příhoda zůstala nevysvětlena; nezbývalo než přičísti ji na vrub chorobné hallucinaci.

Prodlel jsem při těchto jinak nepatrných věcech déle, poněvadž dotýkají se jedné črty v povaze bratrově: rád a velmi účinně vypravovával historky podobného tajemného rázu, obyčejně arci s veselým úsměvem na konci, a s oblibou zabýval se v posledních letech také studiemi spadajícími v obor mysticismu, jak o tom svědčí na příklad jeho „Kapitoly z okkultismu“ ve Květech 1903.

IV.

Předešle již učiněna zmínka, že jsem byl nějaký čas u bratra hostem v dědince u Slaného. Ukončiv r. 1869 studia práv, odbočil jsem na čas k žurnalistice a literatuře; byť jsem r. 1870 spolupracov-

níkem „Pokroku“ (na místě „o prázdninách“ mělo při roku tom v minulé kapitole býti „při delší návštěvě domova“) a r. 1871 spoluredaktorem „Světozora“; avšak na podzim téhož roku vrátil jsem se na venkov i k oboru právnickému a r. 1872 byl jsem již koncipientem začátečníkem v advokátní kanceláři dra. Fürsta v Slaném. Poněvadž pak z tehdejšího bydliště bratrova byla do Slaného jen malá procházka, hostil mne u sebe asi měsíc, nežli jsem si najal maličký pokojík v jednopatrovém starém domě na Slanském náměstí.

Ostatně i Vladimír přestěhoval se v létě 1872 do Slaného, byv jmenován příručím tamějšího ředitele Martinických statků, a bydlil — ještě s jedním mladým hraběcím úředníkem — ve dvoře, kdež jsem ho velmi často večer navštěvoval. Příjemně sedalo se v té prosté světnici, snad bývalé „ratejně“, při čaji a za živých debatt.

Bratrův duševní obzor rozšířil se zatím značně nejen životními zkušenostmi z domova i ciziny, ale i četbou. Za svého posledního delšího pobytu na Vraném vyčerpal Vladimír zajisté již náležitě bohaté poklady otcovy knihovny; byly tu všechny musejníky, v nichž jsme čítali alespoň časté tehdáž překlady z ruských a jiných básníků, dějiny Palackého, Jungmannova Slovesnost, Kollár, Čelakovský, Mácha, Erben, Vocel, Havlíček, Božena Němcová, Tyl, Jan z Hvězdy, Klicpera, Chocholoušek a vůbec hojná zásoba české belletrie, němečtí klassikové, Rousseau, Sue, Shakespeare, Walter Scott, Bulwer, Gogol, Manzoni a jiní spisovatelé světoví v německých a českých překladech, vedle rozličných vázaných časopisů a četných poučných knih

z různých oborů. Myslím, že také Vladimír pil plnými doušky z té studnice, z níž jsem dříve já o prázdninách ukájel svou duševní žízeň. A též později, za své praxe na Slánsku, zabýval se ve volných chvílích dychtivě četbou, pokud si ji mohl ze skrovných prostředků a z půjček opatřiti; vždy nalézal jsem u něho nějaký časopis neb novou knihu.

Při tom účastnil se však také společenského života, hleděl si uhlazeného zevnějšku, náležel mezi maloměstské dandies, pěstoval flirt se slanskou krásnou pletí a za obvyklých svátečních promenád honorace po náměstí vídal jsem ho tam vždy v pestrém hemžení venkovského korsa, jehož ruchem jsem se bavíval sedě samotářsky u jediného okna své úzké světničky.

Ostatně neměl jsem ani hrubě času oddávati se společenským zábavám. Trávil jsem celý den v kanceláři — ovšem ze začátku jen pouhým opisováním neb vyplňováním formulářů — a skrovný zbylý čas bylo mi za krátko cele věnovati pilné práci literární.

Začátkem r. 1873 vzkřísili Hálek s Nerudou „Lumír" a snažili se úsilovně, aby v něm soustředili vše, co tehdáž v belletrii vynikalo. Já jsem byl v tu dobu již znám řadou drobných prosaických prací uveřejněných ve „Světozoru", jakož i básněmi v rozličných almanaších a časopisech; některé z těchto mých prvotin byly zejména Nerudou příznivě posouzeny. I zvěděv, bezpochyby od přítele dra. Serváce Hellera, že píšu o větší básni „Adamitech", požádal mne o ni. K mé námitce, že mám teprve první zpěv, odpověděl vyzváním, abych mu tento začátek poslal, a vřadil jej hned do příštího čísla jako ukázku z mé chystané sbírky epických zpěvů;

zároveň však nalehl na mne, abych psal bez odkladu dále a posílal mu ostatek po částech. Byl to choulostivý úkol: ani hlavní osnova celku nebyla v mé hlavě ještě úplně vyhraněna, a slíbiti každý týden zaslání větší části bylo tím odvážnější, poněvadž jsem mohl psáti vždy teprve po celodenní kancelářské práci, pozdě večer a v noci. Ale úsilí Nerudovu jsem neodolal, a tak objevila se opravdu celá báseň v osmi číslech „Lumíra". Byly to týdny neklidné pro mne i Nerudu: já jsem večer po příchodu z advokátní kanceláře pil silnou černou kávu a psal v zimničném napjetí pozdě do noci, jsa rád, mohl-li jsem rukopis poslati do Prahy v nejposlednější chvíli a to mnohdy jen protekcí mladého poštovního úředníka, přítele literatury, který přijímal mé zásilky ještě v pozdních nočních hodinách — Neruda pak zasílal mi do Slaného urgenci za urgencí, i dopisy expresními a tuším i telegrafem. Jak umíval upomínati, dokazuje na příklad list mezi korrespondencí, kterou jsem si od něho z pozdější trochu doby uchoval — dopis ten zní pouze:

Drahý Svatíčku!

Ježíš! Maria!! Josef!!!

Čtrnáctého listopadu 1883. Váš

Neruda.

Ve spěchu nemohl jsem podrobnému propracování „Adamitů" — zvláště posledních zpěvů — věnovati náležitou píli a proto jsem si umiňoval, že je pro knihové vydání přepracuji; ale úmyslu toho

*

jsem neprovedl. Neruda však byl s básní úplně spokojen, a vůbec přijala ji veřejnost příznivě.

I v bratrovi nacházel jsem velmi laskavého soukromého kritika, a když jsem jednou o té věci s ním ve vrchnostenské kanceláři rozmlouval, tu vytáhl na konec z podložky pod hospodářskými účty popsaný arch papíru a přišoupl jej ke mně s rozpačitým úsměvem: „A co byste řekl tomuhle?" (Žertem začali jsme si jednou vykati a přivykli tomu časem tak, že jsme pak po celý život bratrského „ty" užívali téměř jen výjimkou před cizími, kde toho okolnosti zvláště vyžadovaly.)

Na přišoupnutém papíru byly verše tužkou psané, hojně proškrtané a opravované. Pročetl jsem je a pochválil, vytknuv jen některé formální vady. Povzbuzoval jsem ho, aby pokračoval; ale od té doby mi Vladimír v Slaném již nového pokusu neukázal.

Ostatně, můj pobyt v tomto městě chýlil se ke konci. Již v druhém pololetí pozbývali Neruda s Hálkem chuti k dalšímu vydávání nového „Lumíra", hlavně pro hmotný jeho neúspěch, i byl by snad přes výborný obsah již na samém začátku zanikl, kdyby několik mladších spisovatelů nebylo projevilo ochotu k jeho převzetí. Byli to zvláště dr. Servác Heller, Josef Sládek a dr. Otakar Hostinský. Jaké jednání se dálo v Praze mezi nimi s jedné a Nerudou, Hálkem i nakladatelstvím dra. Ed. Grégra a Ferd. Dattla s druhé strany, nevím; ale někdy v červnu přijel ke mně do Slaného přítel dr. Servác Heller a vybídl mě, abych se vedle dra. Hostinského stal redaktorem „Lumíra", jehož vydavateli a ovšem i hlavními spolupracovníky budou on a Slá-

dek. Hálek s Nerudou že slíbili, zůstati při listě i dále činnými plnou svou silou — skutečně přinesl později „Lumír" takové prohlášení obou. Neodolal jsem přemocnému lákadlu a domluvám přítele, který se také postaral, abych mohl v Praze zároveň pokračovati ve své právnické praxi u jednoho s ním spřáteleného advokáta.

Takž jsem opustil Slaný, rozloučiv se s několika Slanskými přátely a také s bratrem na veselém banketě — arci bez ustřic a šampaňského —, uspořádaném v oné dvorní „ratejně".

Vladimír zustal v Slaném ještě do polovice roku 1874. V tu dobu hrabě Bombelles, mající statky na hranicích Štýrska a Chorvátska, hledal tajemníka, a hrabě Clam-Martinic, s nímž byl spřízněn, doporučil mu ze svých mladých úředníků mého bratra. Bylo to pro Vladimíra povýšení se značnějším příjmem. Otec raduje se ve svých dopisech z jeho „karriery" a v jednom píše, že Vladimír „dostává ročně 600 zl., stravu při hraběcí tabuli, všecku obsluhu a byt zadarmo v zámku".

Dopis ten není již datován z Vraného. Byl otec tou dobou již na odpočinku. Brzy po mém odjezdu ze Slaného, ještě r. 1873, opustili rodiče navždy milý Vraný a přestěhovali se do Prahy, vlastně na Vinohrady, tehdáž teprve vznikající, kdež jsem pak s ním bydlil. Otcova pense byla dosti slušná, ale jednak vyžadovala četná rodina — k níž přibyl ještě nejmladší synáček, r. 1870 na Vraném narozený — z větší části ještě nezaopatřená značného nákladu, jednak cítil dosud otec potřebu činnosti — proto ohlížel se po nějakém menším místě a r. 1874 přijal hospodářský úřad v Neudecku u Kar-

lových Varů. Když se mu tam nelíbilo, odhodlal se převzíti začátkem r. 1875 správu dvoru barona Inkeye až v Chorvátsku. Odhodlal se k tomu tím spíše, že se tím dostal na blízko Vladimírovi a poněvadž z dávna toužíval po seznání jiných zemí slovanských, jsa po celý život vřelým stoupencem ideje, pro kterou se již jako mladík nadchl čtením veršů Kollárových.

Se sestrou Zděnkou vyjel jsem si v létě r. 1875 k rodičům do Chorvátska a pobyl u nich návštěvou asi měsíc. Vraceje se rok před tím z cesty Kavkazské, projel jsem jen letmo kusem slovanského jihu, učiniv několikadenní zastávku toliko v Ruščuku. Nyní jsem poznal tiché chorvátské zákoutí v župě Varaždínské, blízko u hranice Uherska. Nad vesnicí Rasinjí, na zeleném pahorku, porostlém švestkovými a meruňkovými stromy, naši přebývali v jednopatrovém starém stavení s pobočním nevysokou čtyřhrannou věží. Říkalo se mu „kaštel" t. j. zámek (maďarské „kastély"), ač vlastní nové sídlo vrchnosti bylo dole ve vesnici. Krajina kolem těšila smavou zelení vinic, sadů, listnatých hájů a kukuřičných polí. Obýval jsem pokoj v prvním patře, vedle oné zvětralé věže, která snad — alespoň svými základy — stála již v době, kdy slavný jednooký válečník český Jan Vítovec jakožto vrchní vojenský vůdce hrabat Cilských chystal se u Rasinje k bitvě s Janem Hunyadem, který však před ním bez boje ustoupil. Vítovec opanoval celý tento kraj, a podnes hrádek Vitovac u Varaždína zachovává památku jeho jména.

S radostí vzpomínám na svůj pobyt v chorvátském zátiší, na výlety do blízké Koprivnice, na trh

v Ludbregu, na delší projížďku do Križevce (kde byl do r. 1874 ředitelem hospodářského učiliště zmíněný již kmotr Vladimírův, český hospodářský spisovatel Karel Lambl, jehož přátelskou pomocí otec svého místa v Chorvátsku dosáhl), na vděčná pozorování zvláštností kraje a rázovitého života lidu, všech těch nových zjevů, s nimiž se ovšem bratr za svého opětného delšího pobytu důkladně seznámil. Některé odlesky dojmů tam nasbíraných vetkal jsem do své již dotčené novelly „Výlet do Chorvátska".

Krátce před mým odjezdem přijel do Rasinje také Vladimír. Avšak nikoli z Opeky u Varaždína, kde rok před tím v místo hraběcího tajemníka se uvázal, nýbrž ze Záhřeba. Proč Opecký zámek v dubnu r. 1875 opustil, již se určitě nepamatuji. Ve vlastnoručním vysvědčení, které se v papírech bratrových zachovalo, oznamuje hr. Bombelles, že jej propouští po vlastní jeho žádosti a že ho může všude co nejvřeleji doporučiti pro výborné jeho vlastnosti — nerozešel se tedy Vladimír se svým chlebodárcem ve zlém. V jednom listě píše mi bratr o něco později: „Jakým sběhem okolností dostal jsem se do Záhřeba — recte z Opeky, o tom bylo by mnoho co povídat; v celku osvědčila se na mně stará pravda, že na všelikém lidském neštěstí vinny jsou ty neblahé dcerky Eviny." Vím také, že později se zmiňoval o nějakém milostném poměru v Chorvátsku; než, ačkoli mne v onom listě žádá, vím-li v Praze o nějakém místě, ale takovém, které by uživilo dvě osoby — přece nebyl to jistě poměr dosti hluboký a vážný, jak vysvítalo též z pozdějších jeho nahodilých zmínek o té věci.

Proč se Vladimír potom asi půl roku zdržoval právě v Záhřebě, nevím. Snad, jsa bez místa, nechtěl přijíti domů; snad otci ani nesdělil hned svůj odchod z Opeky, nechtěje mu způsobiti zbytečných starostí, a hledal si především v Záhřebě nějaké nové pevné postavení. Z jeho dopisu a odjinud vím, že tam pilně navštěvoval Českou besedu a že se tam spřátelil s dvěma českými literáty: s Josefem V. Fričem, který tehdáž — stále ještě odsouzen k vyhnanství — redigoval časopis národní strany chorvátské „Agramer Zeitung", a s Josefem Holečkem, který v tu dobu po slovanském jihu cestoval. Z přátelského sdělení Holečkova dovídám se, že s Vladimírem stýkal se v Záhřebě velmi často a že spolu nejednou prochodili celou noc, pak že bratr zabýval se vážně plánem koupiti na druhém břehu Sávy rozsáhlý pozemek záplavné půdy, poseté oblázky, kde chtěl nasázeti vrb a zavésti košikářství ve velkém. Pozemek ten byl prý na prodej za tisíc zlatých, které však Vladimír sehnati nemohl.

Zprávička tato zajímá mne jako výmluvný příspěvek k jeho charakteristice. V té drobné črtě již poznávám stále přemítavého, neunavného osnovatele podobných plánů, jakým se mi bratr jevil později. Nad každým zjevem ve svém okolí, jinými nepovšimnutým, zastavoval se hloubavě, hledaje, jakým způsobem by se ho prospěšně mohlo použíti. Ledabylý kámen u cesty hned v něm budil myšlenku, že by z okolní horniny mohlo býti těženo k těm neb oněm užitečným účelům. Měl v sobě mnoho z povahy vynálezce, ale ne dosti vytrvalosti. Mnohdy takový záměr, ještě než-li se určitěji v něm vyhranil, již ustupoval novému, a když ten neb onen sku-

tečně byl prováděn, často uvázl v začátcích nebo se rozbil o první nezdar. Tyto poznámky týkají se ovšem hlavně jeho podniků povahy „praktické"; z jiných záměrů mnohé prováděl důsledně a vytrvale.

Zároveň jeví se v oné nezdařené záhřebské spekulaci již jeho mocná touha po samostatnosti. Arci, choval-li opravdu naději, že si opatří oněch tisíc zlatých, byla to naděje mladicky sanguinická. Snad měl nějakou malou úsporu, ale ta stačila asi právě jen tak, aby se nějaký čas udržel v Záhřebě bez pomoci z domova.

Když do Rasinje návštěvou přijel, objevil se nám jako pravý kavalír. Na jeho zevnějšku i způsobech byly zřejmy stopy delšího pobytu v domě šlechtickém. S úsměvem vypravoval, jak z počátku teprve se musil učiti různým pravidlum nezvyklé vyšší společnosti; líčil slasti i strasti zámeckého života v Opece a mnoho také vyprávěl o hraběnce, její sličné dceři a guvernantce, tuším Angličance. Hovořil vesele; byl v růžovém rozmaru a plný podnikavosti; nebylo na něm ani nejlehčího stínu tísně, v jakou jej mohlo uváděti jeho tehdejší nejisté a svízelné postavení.

Opět jednou byla takto větší část rodiny shromážděna: kromě nás tří hostí byly tu tři dosud nezaopatřené dítky, které vzali rodiče s sebou do Chorvátska: dvě mladičké dcery a nejmladší synáček. Potěšili jsme se krátce spolu v teplém hnízdě domácím, třeba v daleké cizině, a pak nastal zase rozlet: nejprve doprovodil Vladimír sestru Zděnku do Záhřeba, kde měla zpívati na nějakém slavnostním večeru v České besedě, a již se tuším nevrátil,

krátce pak na to odjeli jsme já s jmenovanou sestrou do Prahy.

Na podzim došla mne zpráva, že Vladimír stal se učitelem na rolnické škole ve Velkém Meziříčí na Moravě. Byla tedy oprávněna jeho veselá důvěra v sebe, že si již světem pomůže. Dostal se z hospodářských poměrů služebných; nedosáhl sice takové samostatnosti, po jaké toužil, ale měl opět místo pevné a k slušné výživě dostatečné. „Já dovedu — musí-li to být — všecko," psal mi již dříve v onom záhřebském dopise — a že jeho sebevědomí nebylo plané, dokázal i v tomto případě. Přijal místo za učitele nejen některých předmětů hospodářských, nýbrž i mathematicko-technických, k nimž dosavadními svými studiemi nebyl z části náležitě připraven — musil se sám teprve do ledačeho vpravovati a s úsměvem říkával mi později, že něčemu, na příklad kreslení, učil se vlastně zároveň s žáky, kterým přednášel. Působení na svém novém místě zahájil 1. listopadu 1875.

Zmizel mi pak z obzoru na delší dobu. Zatím, někdy na jaře 1876, vrátili se naši opět do Čech. Otci se v Chorvátsku líbilo, ale některé stránky v povaze statkářově, s nimiž se nemohl shodnouti, nezvyklé tamější poměry hospodářské, nesnáze v ustavičném styku s lidem jiného jazyka, s nímž se mnohdy jen těžce dorozumíval, a jiné podobné okolnosti znechutily mu toto postavení. Ostatně právě ony zvláštní poměry vyžadovaly stálého napínání sil a mladické pružnosti, jaké ovšem již neměl. Pokročilý věk, mnohé starosti a četná zklamání jevily na něm své účinky. To již nebyl stat-

ný, ohnivý muž, jakého jsem pamatoval ze svých mladších let, muž nezlomné energie, pevně důvěřující ve své síly a železnou vůlí provádějící své záměry, přísný k jiným jako k sobě, — odporem proti tomu, co za správné uznával, snadno vzněcovaný k výbuchům prudkého hněvu, ač v jádru dobrotivý a plný hlubokého citu. Již za posledních let na Vraném ochabovaly jeho síly, chladla a mírnila se ohnivá prudkost jeho letory, a v době potom následující začalo stáří zvolna podlamovati i tělesné jeho ústrojí. Clona resignace a melancholie ukládala se na jeho bojem znavenou duši.

Opět jsem žil s našimi na Vinohradech ve společném bytě, jsa tehdáž advokátním koncipientem u dra. Eyperta. Otec vrátil se tentokrát s úmyslem, že se již trvale spokojí v Praze se skrovným místem, s malým vedlejším výdělkem ke své pensi. Vždyť zbývala již toliko starost o tři nejmladší děti; ostatních sedm bylo zaopatřeno. Otec měl skutečně v záloze místečko takové; začal se vpravovati v koleje šedého kancelářského života — ale nebylo to rozhodně pro něho, nesvědčil mu život v městě vůbec. Po nějakém čase přihlásila se znovu touha, která léta jeho „odpočinku“ měnila v neklidné putování s místa na místo. Když se vracel z dusné kanceláře domů hlomoznými ulicemi, loudila se v zamlžený jeho zrak opět vidina širokého obzoru, žitných lánů, zelených luk, hospodářských prací, volné přírody, kterou tak vřele miloval. A také otcovská pečlivost, zaujímající stále přední místo v jeho myšlenkách a citech, nabádala ho, aby z většího příjmu mohl ještě posloužiti dobru dětí. Ještě jednou, naposled, vydal se za hlasem své touhy. Ne-

odstrašilo jej, že správcovské místo, které se mu naskytlo, bylo opět v daleké cizině, až v Bukovině.

Zůstal ještě u nás na sňatku dcery Milady a po velikonocích 1877 odejel, prozatím sám, až jaké shledá poměry na svém novém působišti, Stupce. Dostal se tedy na blízko Rusi, o níž celý život s láskou až blouznivou sníval. Avšak lid té krajiny byl valnou většinou rumunský, a dorozumívání s ním působilo zas otci nesnáze. Za to krajina přímo jej nadchla. Přírodní krásy okolí mívaly pro něho vždy zvláštní význam, a proto neopomíjel ani nyní ve svých dopisech především líčiti tuto stránku. „Pamatuješ-li se“ — píše matce v květnu — „na panoráma, jaké poskytuje pohled s krásnovidu Peruckého na sever, podobné panorama poskytuje mi pohled z verandy na jih a na západ. Vidím před sebou krásné modré hory, nejvyšší dosud posněžené, a jaro se zde tak utěšeně na mne usmívá — zrovna jako v Čechách.“ A krátce na to píše, kterak je tam všechno bujné a zelené, že v ráji nemůže býti krásněji. Ještě několikrát vrací se k takovému líčení krajinných půvabů a klade váhu na zdravý tamější vzduch; ponebí a květena že jsou tam jako v Čechách. Nazývá vůbec Bukovinu zemí „krásnou, romantickou, úrodnou a zdravou“ a jen lituje, že nepřišel do té části, která je obývána Rusíny.

Také s postavením služebním byl úplně spokojen. Chválí svou novou vrchnost, rytíře Popoviče i dobrotivou jeho choť, a libuje si, že s ním zacházejí velmi přátelsky. Na doklad líčí, jak s ním jednali při slavnostní tabuli, k níž byl o jmeninách majitelky statku pozván. Rozsadili hosty podle

stáří, a takž dostal se otec před ryt. Popoviče a všechny jeho mladší hosty, šlechtice a majitele panství. A choť jeho chlebodárce, vidouc, že není dosti zběhlý v kroucení cigaret, které se tam prý výhradně kouří, sama mu je hotovila, podávala a zapalovala.

Správcovský byt ve dvoře byl také pěkný, o třech pokojích, se zahradou. Líbil se mu i přívětivý, veselý lid, a chválil si skrovnou honoraci místní, zvláště pravoslavného kněze a polesného. Zkrátka, zdálo se, že tentokrát našel místo, jakého si jen mohl přáti, a v jednom dopise chlubil se žertovně: „Cítím se zde opět mladým a statným a projíždím se hospodářstvím na svém koni jako nejšvarnější jezdec."

Proto vyzýval matku, aby s jednou z mladších dcer, Marií — nejmladší, Ružena, navštěvovala v Praze český učitelský kurs a musila tedy v Čechách zůstati — a s nejmladším synem, Jeníkem, za ním do Bukoviny přijela, a vyzýval tím důtklivěji, poněvadž se mu v té osamělosti a bez vlastní domácnosti začalo více a více stýskati. Matka váhala, odkládala dlouho: churavěla právě, a těžko jí bylo loučiti se na dlouho s ostatními dětmi, odjeti po druhé do daleké ciziny, kde obávala se nových svízelů a starostí. Než, konečně vyhověla přece naléhavějším stále žádostem otcovým a v druhé polovici září vydala se s Mařenkou a Jeníkem na dalekou cestu. Ubohá přijela toliko, aby manžela ošetřovala v posledních chvílích jeho života. Ještě před jejím příjezdem začal churavěti, nemoc se pak horšila, a dne 10. října 1877 otec zesnul navždy v cizině, ve věku 59 let. Sama vrátila se matka s obě-

ma dítkami do Čech a bydlila pak opět na Vinohradech se mnou.

Následujícího roku došla nás z Velkého Meziříčí zpráva radostná: Vladimír pojal dne 6. května 1878 za choť Annu Mácovou, dceru tamějšího měšťana a majitele mlýna. Brzy po svatbě přijel s mladistvou chotí k nám.

Měl nyní prostředky, aby si založil postavení samostatné, po jakém toužil, a vzdav se místa na hospodářské škole Meziříčské, přestěhoval se do Čech s různými plány, směřujícími k onomu cíli.

Šťastní novomanželé najali sobě byt nedaleko nás, na Vinohradech.

V.

Mezi plány, s nimiž Vladimír přijel do Prahy, uskutečnilo se literární nakladatelství, zahájené vydáváním časopisu.

Já byl již řadu let koncipientem a v Praze vystřídal jsem advokátní kanceláře dra. Nittingera, dra. Vašatého a dra. Eyperta; při tom účastnil jsem se redakce „Lumíra“ a hojně do něho přispíval; ale když začátkem roku 1877 Jos. V. Sládek, i dříve pilně v něm činný, přejal sám vydávání tohoto časopisu, obrátila se má činnost více na právnickou praxi, ač i literatura zaujímala mé prázdné chvíle. Zejména napsal jsem v té době Sládkovi do „Lumíra“ báseň „Evropu“, povídky „Výlet do Chorvátska“, „Poslední jaro“, „První starosti“ a některé menší práce. K právnictví necítil jsem nikdy valné chuti a hlavně udržoval mě na té dráze jen ohled

na otce; nyní, po smrti jeho, byl jsem ochoten, zřeknouti se jí docela, jakmile by se mi naskytla možnost najíti pevné postavení třeba skrovnější v jiném oboru, který by mi dovoloval intensivnější činnost literární. Možnost taková naskytla se mi záměrem bratrovým.

V poradách jeho se mnou a přítelem drem. Servácem Hellerem vyhranila se koncem r. 1878 myšlenka časopisu, který by měl schopnost života vedle dosavadních. Ustálili jsme se na měsíčníku illustrovaném s belletrií i poučnými články, přístupně psanými, jakož i s časovými rozhledy. Redakci měli jsme vésti já s drem. Hellerem; bratr, který tehdáž literaturou se nezabýval — od oné rozmluvy v Slaném nepamatuji se na žádnou jeho zmínku o nových literárních pokusech — vyhradil si administraci. Jméno určili jsme původně „Obzor" — i nákres obálky s tím jménem byl již hotov; — ale v poslední chvíli, k radě dra. O. Hostinského, který se o naše podnikání velmi zajímal, navázali jsme názvem „Květy" slavnou tradici dřívějších časopisů toho jména, Tylova a později Hálkova i Nerudova.

Vydali jsme první sešit na r. 1879 s obavami; ale výsledek byl příznivější našeho očekávání: sešitů se brzy nedostávalo i bylo třeba dotiskovati značný počet exemplářů. Zkrátka, nový časopis se zachytil.

Jak bylo umluveno, obstarával Vladimír technickou stránku listu; do redakce nemíchal se nikterak. Celý den sedal v administrační místnosti, a ponévadž — při časopisu vycházejícím jen jednou za měsíc — nebylo s administrací mnoho prá-

ce, používal prázdného času s velikou pílí ke studiím v rozličných oborech vědy. Z počátku, zejména dlouhý čas zabýval se knihami lékařskými a vpracoval se do té vědy s takovým úsilím, jakoby se chtěl státi skutečným odborníkem. Později vábila jej hlavně lučba, fysika a obory technické; v jeho hlavě vznikaly myšlenky o rozličných vynálezech praktických a prováděl i hojné pokusy. Ale k úplnému provedení žádný ten záměr nedospěl.

Velmi horlivě vyplňoval také své mezery ve znalosti literatury světové a pilně čítal vynikající plody belletrie moderní.

Dlouhé, ustavičné sedění začalo však po čase jeviti neblahé účinky; churavěl a hubeněl více a více, až jsme chovali již vážné obavy. Konečně obrátil se k lékaři a po jeho radě začal konati každodenní dvouhodinné i delší procházky; rada se osvědčila výborně: příznaky churavosti mizely a pacient nabýval vůčihledě nových sil, až pak se mu vrátilo zdraví úplné. Od té doby po celý ostatní život staral se o náležitý pohyb a rád konával delší pěší chůze.

Letní dobou meškával vždy nějaký čas ve Velkém Meziříčí a přibrav r. 1883 bratra Václava do administrace, nabyl i v Praze více volného času, jehož používal nejvíce ke studiu ve směrech shora dotčených. Později začal pomýšleti na rozšíření své nakladatelské činnosti, k čemuž došlo roku 1886; vydalť toho roku rychle za sebou řadu knih, jež uvádím dle abecedního pořádku spisovatelů: Arbesovu Ethiopskou lilii, Heydukovy Zaváté listy, Jiráskovu Johanku a Z malých cest, Lierovy Arabesky a novelly, Schulzovu Latinskou babičku, Vrchlického

Překlad básní Leconta de Lisle, Wintrovy Starobylé obrázky z Rakovnicka a Zeyerovu Kroniku o sv. Brandanu. Jak patrno, byly to vesměs práce vynikajících spisovatelů; ale snad nezařídil dosti vhodně stránku obchodní, snad také neměl vydati v krátkém čase tolik knih téměř najednou — buď jak buď, když podniknutí po přání se nedařilo, ztratil brzy trpělivost a ještě téhož roku upustil od svého záměru. Zabýval se pak myšlenkou vydávati malou zábavně-poučnou knihovnu, ale než dospěl ku přípravám, utvářily se okolnosti tak, že jej odvolaly k jiné, praktické činnosti nazpět do Velkého Meziříčí, kamž se r. 1888 přestěhoval.

V době, než opustil Prahu, vrátil se na krátko k vlastním literárním pokusům, tentokrát v próse. Ukazoval mi některé začátky a také jednu ukončenou novelku, v níž jsem shledal skutečné nadání. Znovu jsem ho povzbuzoval a chtěl práci uveřejniti; ale bratr hodlal ji přepracovati a brzy na to, jeho přestěhováním, přetrhly se naše stálé osobní styky. K uveřejnění nedošlo a řadu následujících let nepřihlásil se Vladimír s žádnou literární prací.

Oddal se ve Velkém Meziříčí zcela činnosti praktické: zařizoval si továrnu na kamna. Avšak ani toto podniknutí nemělo valného úspěchu a po nějakém čase vzdal se ho nadobro. Měl pak ještě delší dobu starosti s přestavbou a zařizováním domu, který si koupil, a s jinými záležitostmi toho druhu; ale později probudila se v něm znovu chuť k literatuře a r. 1895 přemýšlel o návratu do Prahy, hodlaje se tu nejen sám opět účastniti administrace „Květů“, kterou po jeho odchodu obstará-

val většinou bratr Václav, nýbrž vzíti na sebe také část prací redakčních.

Byl' jsem se toho roku přestěhoval do Obříství a poněvadž redigování listu z mimopražského bydliště bylo spojeno s rozličnými nesnázemi, uzrával ve mně záměr vzdáti se vůbec redaktorské činnosti, která mne již před tím začala tížiti: po mnoholetém působení v oboru tom dostavila se únava a touha obmeziti se nadále na své vlastní práce literární. Ku provedení úmyslu tehdáž ještě nedošlo; ale bratr odstěhoval se na podzim r. 1895 opět do Prahy a začal se účastniti se mnou a přítelem dr. Hellerem prací redakčních, ovšem ze začátku jen skrovnou měrou.

Původně chtěl se vrátiti do Prahy s celou rodinou; ale pak najal byt jen pro sebe a svého syna. Přání, aby tento navštěvoval některé pražské gymnasium, přispělo také k onomu jeho odhodlání. Avšak bratr sám zůstal v Praze jen rok, do července 1896.

V dobu tohoto pražského pobytu spadá obnovená literární činnost bratrova. Zaslal mi do Obříství povídku „Zloděj", která byla znamenitým krokem ku předu; líbila se mi velmi svou originelní myšlenkou i svěžím provedením a s radostí vřadil jsem ji do lednového sešitu „Květů" 1896.

Potom delší dobu neposlal sice našemu listu ničeho, ale literárně činným již býti nepřestal. Pojal myšlenku vydávati vedle „Květů" časopis, v němž tlumočil své mravní zásady a pronášel svůj soud o současných zjevech národního a sociálního života. Hned po svém návratu do Velkého Meziříčí konal k tomu přípravy a začátkem r. 1897 vyšlo

tam první číslo „Svědomí“, měsíčníku pro povznesení mravní kultury, jehož byl označen vydavatelem i redaktorem. Ve skutečnosti byl i sám jeho spisovatelem, neboť převalná většina obsahu byly vlastní jeho práce.

Program, jaký si vytknul, vysvítá z dopisu ze dne 16. ledna 1897, v němž mi oznamuje: „Chci z něho učiniti list čistě ethický, který by bojoval proti nenávisti, ať se jeví v čemkoliv, aniž by při tom ničil vrozenou energii k obraně. Chci buditi odpor ku všeliké křivdě a propagovati lásku čistou a obětavou podle stupnice: rodina, národ, lidstvo. Rád bych dokázal, že láska jest nejen nutností pro klidný rozvoj společenský, ale zároveň také jediným štěstím pro člověka, a že nenávist jest nejtěžší útrapou. Budu k tomu pracovati články populárně-filosofickými a suggestivní belletrií neb polobelletrií.“

Nový list měl více než dostatečný počet odběratelů, ale přece ukončil bratr vydávání již prvním ročníkem, hlavně proto, že jej práce se spisováním dvouarchového sešitu každý měsíc již přemáhala a že nenašel téměř žádných spolupracovníků, kteří by byli psali v jeho intencích. V jediném tom ročníku „Svědomí“ obráží se však jasně celý jeho duch, celá jeho mravní osobnost.

Činnost jeho pro „Květy“ byla tím na rok přerušena, ale po ukončení „Svědomí“ jednali jsme spolu opět, aby sám převzal redakci. Mé přání vzdáti se jí hlásilo se čím dále naléhavěji a také spoluredaktorovi dru. Hellerovi vadilo, že k žurnalistickým jeho pracem přistoupilo i poslanectví, které ho častěji delší dobu zdržovalo ve Vídni. Tak se stalo,

*

že Vladimír r. 1899 již přejal část redaktorských starostí a od r. 1900 redigoval list zcela samostatně.

Výsledky jeho pečlivé činnosti v tom směru mohou přátelé „Květů" sami posouditi z obsahu posledních pěti ročníků; ale že sám přispíval, nemohlo širší obecenstvo tušiti, poněvadž se s oblibou ukrýval za pseudonymy a to nejen při malých poučných statích, uveřejňovaných v poslední době pod jmény V. Erben, B. Hron, J. Bárta, Č. Vlach, J. Loucký a jinými, nýbrž i při svých pracích belletristických. Jen onu první novelku „Zloděj" uveřejnil jsem o své újmě s plným jeho jménem; pod pracemi „Z Prahy do Kolína" (1898), „Chudoba" a „Historie lupiče" (1899) vymohl si již ponechání pseudonymu V. Simeon, ač jsem mu přímo nadšenými slovy projevil hluboký dojem, jaký na mne učinily silou své myšlenky a skvělým, duchaplným, v pravdě básnickým provedením. A také ostatní práce (krásnou prósu i verše) za své již redakce podepsal z části týmž pseudonymem, z části jménem Hanuš Horký a jinak. Věci v této době pode jménem Vladimíra S. Čecha ve „Květech" a jinde uveřejněné jsou — jak bylo již v úvodu těchto vzpomínek uvedeno — práce jeho stejnojmenného syna. Ocenění prací bratrových nechci sám podati; literární jeho pozůstalost vyjde za krátko tiskem a pak bude věcí kritiky, aby posoudila cenu toho, co za své bohužel pozdní a krátké činnosti v oboru tom vykonal.

Ve svých vzpomínkách podávám téměř jen hlavní zevnější obrysy Vladimírových běhů životních a dotýkám se jen těch stránek jeho činnosti, které jsem mohl sledovati z vlastního seznání. Jak

působil v užším kruhu veřejném a společenském, do něhož jej okolnosti postavily, v oné straně moravské, která se stala jeho druhým domovem, mezi obyvatelstvem města, které mu svěřilo správu svých záležitostí a poctilo jej přední svou hodností, mohu jen souditi z jeho občasných vlastních sdělení, ze souhlasných projevů jeho okolí a z převážného vlivu, jakého nabyl ve svém působišti. Za občasných hovorů s ním o tom předmětě seznal jsem, že nepojímal svoji starostenskou hodnost jenom dle šablony, ale že byl cele proniknut vědomím vážných povinností, které s ní zároveň převzal, a pevnou vůlí, působiti ve svém okolí i na prospěch mravních zásad, které vyznával. A toto své ethické „Credo" složil jasně v onom ročníku „Svědomí"; kdo pročetl těch dvanácte sešitků, nechť by třeba v té či oné věci byl jiného náhledu, neupře zajisté, že jich spisovatel sledoval cíle vzácně ušlechtilé.

Nad hrobem jeho slyšel jsem slovo, že vůdčím heslem všeho jeho působení v obci a širší společnosti bylo: Milujme se vespolek! A toto heslo vyniká také nejvíce v jeho „Svědomí". Pryč s nenávistí! V ničem nedejme se voditi záštím — jen vzájemná láska spasí nás! Toť duch, který vane z každého řádku tohoto odkazu bratrova. Nechce nenávisti ani k lidem zlým; „jsou to" — praví — „prostě lidé minulých věků, lidé starších period, lidé nižšího vývoje, které osud zavál v řady naše — a naší touhou budiž jen: polepšiti anebo vychovati aneb na vyšší stupeň společenského vývoje pozvednouti zlého člověka. A máme v úctě skloniti hlavu před každým a přede vším, co stejný má s námi cíl; ať jest to svaté slovo Kristovo, ušlechtilým kně-

zem hlásané, ať methoda nadšeného paedagoga anebo myšlenka filosofa, jehož srdce prosyceno jest láskou k bližnímu.“

Z toho vyplývala ovšem shovívavost a snášenlivost k mínění cizímu, jen bylo-li upřímné a neslo-li se k dobru. Zůstával vždy věren svému vlastnímu přesvědčení, snažil se úsilovně zjednati mu platnost; ale nikoli bojem vášnivým a nenávistným, nýbrž klidným přesvědčováním a prostředky laskavými. Vzpomínám, jak si nejednou v hovorech se mnou liboval, že podařilo se mu zažehnati neb zmírniti mnohé příkrosti ve vzájemném poměru stran, stavů i osob a že dovedl sdružiti různé, jinak protichůdné skupiny obyvatelstva ku svornému provádění dobrých účelů.

Vladimír zabýval se velmi horlivě otázkou sociální, ale při tom byl hluboce proniknut citem národním a přesvědčením o vysoké jeho důležitosti pro člověčenský rozvoj. Nepodával se citu tomu snad jen slepě a působením vnějších vlivů, již z dětství v rodině naší a pak proudem veřejného života naň působících, nýbrž přemýšlel hluboce o něm a snažil se vytříbiti jej k dokonalé ryzosti. Své vyznání národní uložil nejjasněji v článku „Stupně společenského vývoje“ v I. čísle „Svědomí“. Přehlížeje společenský vývoj lidstva rozeznává tam šest stupňů: individuum, rodinu, rod, národ, plémě a konečně — lidstvo, spojené ušlechtilým humanismem v jedinou velikou rodinu. Toť stupeň nejvyšší, k němuž vývoj lidstva směřuje; ale — dodává stať bratrova — „nemyslím, jak namnoze se tvrdívá, že stojíme dnes v plném proudu anebo na sklonku nacionální éry, a nemyslím tak proto, po-

něvadž vidím, že ohromná většina lidí a všech skoro národů do éry té se posud nedostala, a poněvadž jsem přesvědčen, že jí projíti musí všichni od A až do Z na svém evolučním pochodu. A nemyslím také, že mají pravdu ti, kteří praví, že nacionalismus nahražen bude socialismem. Socialismus jest proud postranní; nacionalismus směřuje jinam, on vlije se do humanismu, jako řeky vlévají se do moře.“ „Humanisté,“ — praví na jiném místě — „kteří soudí, že nacionalismus humanismu se příčí, nejsou v právu. Kdyby nebylo základu, nebylo by ani budovy, a kdyby základ byl chatrný, i budova by neobstála. Chceme-li hlásati humanitu, musíme hlásati napřed nacionalismus, a nesmíme se zarážeti ani nad tím, že dle zkušenosti nacionalismus bez nenávisti se neobchází. Bude to trvati ještě nedozírnou dobu, nežli bude státi lidstvo celé, všemi svými údy, na stupni nacionalismu, a dokud tam nedostoupí, nemůže býti o humanitě řeči. Velké vyrůstá z menšího, takový jest přirozený zákon, velká láska nepovstává rázem, ona roste z menší a tato z jiné ještě menší, takový jest přirozený postup. Ale hlásejme zároveň s nacionalismem šetrnost k národům druhým. Se šetrností dostaví se snášenlivost, za snášenlivosti nebude útoků, a když nebude útoků, umlkne nenávist a láska dostaví se nevolána jako lašťovička z jara.“

Aby vyznačil, jak si představuje pravý čistý cit národní, tvrdí, že citu takového u člověka duševně sprostého vůbec není. U něho jest to cit čistě sobecký nebo plynoucí z nenávisti a škodolibosti. Není to cit společenský, nýbrž protispolečenský, protože bývá vzbuzen bojem a směřuje k boji a

zaniká, když boj přestal. Takový cit trvá jen, pokud trvá nenávist; když není koho anebo proč nenávidět, zmírá jako oheň, když stráveno jest palivo. Jest to národní fanatismus, obdobný fanatismu stavovskému, politickému a náboženskému, věc ošklivá, jejíž nejvyšším účelem jest zmar, věc, která učinila války a která pro lidi často bývá kletbou, ale nikdy požehnáním.

Zřetelně objasňují celou povahu smýšlení bratrova na příklad jeho stati „Pátá kurie" a „První slovo sociálních demokratů" ve 4. a 5. čísle „Svědomí". Jak rozhodně pronáší tu svůj odchylný náhled v některých případech, a s jakou přece hlubokou úctou mluví o směru sociální demokracie, jak vřele touží — r. 1897 — „abychom dovedli získat pro své zájmy národní také sociální demokracii, která bude, jistě bude, důležitým činitelem v nadcházejícím století!"

Zesnulý nikdy nezůstával na povrchu věci; vždy hloubavě vnikl do samy podstaty její. Uvedu příklad. Přilnul vřele k myšlence sokolské a stal se starostou Sokola Velkomeziříčského. Ale jak dalek byl šablonovitého pojímání věci, jak hluboko pronikal k jejímu jádru a k duchu, kterým ji chtěl míti naplněnu, dosvědčuje opět celý obsah „Svědomí", kterýžto list již v úvodu opatřil věnováním: „Zasvěcuji je především vám, Sokolové, kteří jste mi bratry mezi bratry, protože síla a pravda jest vlastním účelem vašeho sdružení." I při zevnějších odznacích spolkových zastavuje se přemítavě v článku „Fangličkářství". Vidí v nich nutné emblemy myšlenky citu. „Co duše cítit má, musí býti smyslem pojato. — — — Ale kdyby nebylo za tím

už — ničeho! Jen ten šat, jen ten prapor, jen ta tělocvična — — — Kdyby nebylo lásky, která jednati chce, kdyby nebylo nadšení! Kdyby nebylo vznešené myšlenky, — kdyby pro duši nebylo nic — nic — nic — — —" Tu by sám první zatratil planou, ničemnou hračku. Ale není tomu tak! Ví, že za těmi emblemy jest ušlechtilá myšlenka, ví, jak platně má a může sokolstvo sloužiti probuzení a povznesení mladých duší českých. „Naslouchal jsem u hrudi mladého bratra, který dřímal, a cítil jsem, jak o žebra tluče křídly svými srdce — ptáče zamčené. Díval jsem se do snivého oka jeho, když slunce zapadalo, a viděl jsem, jak prší jiskry z té kovadliny, při níž kovář — duše pracuje! Jen podat ruku bratrskou — jen vzbudit!"

Každý rok přijížděl Vladimír na několik dní neb i týdnů do Prahy a tu jsem trávil mnohé hodiny s ním doma neb na delších procházkách. Ale hovor jeho zabýval se téměř vždy určitými thematy a problemy vědeckými, filosofickými, literárními, sociálními — nejčastěji sociálními —, kterými se v tu dobu právě zaměstnával. Vždy snažil se vzbuditi diskussi o nich a vždy bylo znáti, jak hluboce o nich přemýšlel a jak usiloval o jich rozřešení.

Naposled navštívil mne loňského roku koncem října a bydlil u mne v Troji asi deset dní. Opět jsme chodili Bohnickou plání za obvyklých diskussí a tenkrát mluvil zvláště o literatuře, zejména o svém záměru sepsati velký román, v němž by se obrážely proudy současné. O tomto záměru mluvil sice s ohněm, ale celkem zdálo se mi, že spočívá na něm stín jakési únavy. I vzezření jeho bylo méně dobré než jindy, tělo poněkud zhubenělé, tvář bled-

ší a mdlejší. Ovšem, prožil nedávno před tím mnoho útrap a starostí těžkou nemocí své choti a stěžoval si také, že měl v poslední době mnoho práce. I na churavost si stýskal. Ale nepřikládal jí sám nijaké váhy a já jsem myslil toliko na lehký katarrh, na který si již v dřívějších letech často stěžoval. Když jsme ho napomínali, aby se šetřil, odpověděl, že to nic není, že to brzy přejde jak obyčejně, „— ale —“ dodal — „u nás v Meziříčí je nyní jakási lázeňská horečka, všichni jezdí do lázní a kdož ví, zdali mě na jaře také někam nedostanou.“ Zasmál se při tom vesele.

Proto nevznikly ve mně žádné obavy, když mne letos 13. června došla obrázková dopisnice z Reichenhallu, v níž mi několika slovy oznamoval, že se tam léčí. Myslil jsem si jen, že tedy přece podlehl oné lázeňské nákaze, o které žertoval, a soudil jsem, že dobře činí přihlédaje konečně k důkladnějšímu léčení své třebaže lehké, ale již léta tvrdošíjně se vracející churavosti a že mu na každý způsob výborně poslouží delší příjemný odpočinek a občerstvení v krásné krajině horské.

Ve své odpovědi obmezil jsem se tedy rovněž na pouhý krátký pozdrav a přání náležitého osvěžení.

Jako blesk z čista jasna zasáhl mě však brzy na to telegram mého synovce z Reichenhallu: otec právě zemřel!

Zvěděl jsem pak, že nemoc bratrova se zhoršila, že telegramem povoláni přijeli za ním do lázní jeho choť se synem, ale že ho již nezastihli při vědomí — dne 5. července t. r. skonal zánětem blan mozkových.

Mrtvola jeho byla převezena do Velkého Meziříčí a město vystrojilo svému starostovi slavný pohřeb.

Stoje tam, u kostelíka „na Moráni" před otevřeným hrobem, čekajícím na pozůstatky zesnulého, mžikem přelétl jsem v myšlenkách všechny ty roky svého života, tak těsně spojeného se životem jeho, i zdálo se mi, že je to všechno jako kratičký sen, že jako střela rychle přelétly všechny ty naše, namnoze společné radosti, žalosti, zápasy a práce. I pravil jsem si, že bratr vlastně byl sklácen na samém začátku své pravé dráhy, kdy teprve v plném rozpjetí svých sil začal všechno to, nad čím léta přemýšlel a hloubal, co v nitru svém pracně nashromáždil úsilovným studiem a časem krušnými životními zkušenostmi, vtělovati ve zdárné literární činy.

Ale již tam, v onom užším a tišším okruhu jeho působení poznal jsem, že přece vykonal mnoho. Neviděl jsem jen okázalou pompu pohřební, obecné projevy úcty k zesnulému, valné zástupy občanstva všech stavů a vrstev, shromážděné svorně za jeho rakví; neslyšel jsem pouze vřelá slova chvály nad jeho hrobem — ale c í t i l jsem, neomylně vycítil jsem z očí, z výrazu tváří a ze zvuku i nejprostších slov, že tito zástupové provázejí ke hrobu ne toliko zásluŽného starostu, ale přítele, který jim sloužil z upřímné lásky, jak nejlépe mohl. Ano, poznal jsem, že za blahověst lásky, kterou mezi nimi šířil a sám činně osvědčoval snahou o jejich dobro hmotné i mravní, splácejí mu vzájemnou láskou až za hrob. Vím, že jeho snahy a práce zůstanou tam v milé a vděčné paměti.

A poznal jsem, kolik upřímných, vřelých přátel získal si činností svou i v okruhu širším, mezi nejlepšími z české intelligence, kteří měli příležitost seznámiti se s ním a s jeho neokázalým působením. A nechtsi řada literárních prací, jež chtěl napsati ve svém pozdním, náhle přervaném rozmachu, je pouze skrovná, mám pevné přesvědčení, že postavil si jimi trvalý pomník člověka ušlechtilého a že kulturní naše historie želeti bude předčasného skonu nadšeného pracovníka, který sliboval ještě mnoho pro české písemnictví a šíření vznešených snah v národě našem.

□

Zahučaly hory.

Jarní obrázek.

Připletlo se mi do rukou psaní zemřelého druha. Z paměti vynořila se ta zajímavá hlava s předčasným jíním na vpadlých skráních. Lehký rumělnec pokrýval jeho tváře. Nebyla to červeň jarní růže, ale padajícího podzimního listu. Z let bujného mládí zůstal mu na rtech zvláštní úsměv — úsměv, jenž vzdoroval i bolestné chorobě, a jejž ni anděl smrti nedovedl setříti s obličeje uvadlého. Zdá se mi, že hraje úsměv ten jako sluneční paprsek i po sežloutlém dopise, z něhož vyjímám tyto řádky:

— Jsem tedy v Rožnově. V zaslíbeném kraji nás nepoetických souchotinářů, přetékajícím žinčicí. Víš bezpochyby, že je to syrovátka ovčí. Milá zvířátka! Pečují neúnavně o mé vyhojení, lezouce od rána do večera po zelených stráních karpatských a škubajíce pilně libodeché byliny horské, z nichž mi připravují léčivé kapky dovedněji, než kterýkoli zkoušený mistr cechu Aesculapova. Lokám z toho léčivého zřídla plnými doušky, ale je-li třeba k uzdravení víry — s bohem, ty truchlosměšná komedie života!

Jsem tedy v Rožnově. Viděl jsi již dřevěnou chaloupku? Myslím — celou ze dřeva od hlavy k patě? Takovéto chaloupky rozptýleny jsou kolem do kola po malebných zelených horách, mnohdy až pod samé jejich vrcholky, trousí se po jednotlivě, po dvou, třech v táhlých řetězích, jako vesničané jdoucí do kostela, dlouhými údoly a úžlabinami a srážejí se uprostřed, v půvabné dolině rožnovské, v hustou tlupu. Zde vydala ta dřevěná architektura svůj plný květ, zde utvořila si malé město. Ty dřevěné chaloupky vypjaly se v jednopatrové domy dřevěné, vystrojily se hojněji zubovitými okrasami, sloupci, podloubími, pavláčkami, seřadily se kolem prostranného náměstí a sestrojily si ze dřeva také slušnou radnici se schodištěm a sloupcovým pavlánem. Byl tu také dřevěný stánek boží, ale v polovici minulého století musil ustoupiti důkladnému chrámu kamennému. Kámen vítězí! Již vtlačil mezi ty útulné hnědé dřevěňáky mnohou nudnou bílou stěnu, mnohou fádní červenou střechu, a za krátko vyhyne to starší dřevěné pokolení docela. Nynější století potřásá pohrdlivě hlavou nad tím zastaralým, nepraktickým haraburdím. Ale já jsem bůhví rád, že jsem je spatřil ještě — třeba okem již napolo shaslým. Vždyť člověk našeho století je rád, zachytí-li alespoň jen některý cíp unikající původnosti a poesie. Někdy se mi tu loudí v duši sen hanebně zpátečnický. Přávám si, abych se zítra probudil v některém z minulých století, asi tak v době, kdy vládli Rožnovem staroslavní Žerotínové, a náhle abych tu stál na dávném Rožnovském náměstí, obklopen pouze hnědými a šedými budovami dřevěnými, jež jsou tak milé a čisté jako vysoustruhova-

né a z jejichž oken hledí okytěné dívky a zababušené ženy v pestrých kordulkách, třpytících se zlatým premováním...

Usmíváš se asi, že myslím především na krásné pohlaví. Jsem zamilován, brachu. Povím ti hned, jak se to stalo.

Vyšel jsem si včera na procházku. Bylo tu překrásné jitro a nikdo nerušil mé dumavé potulky v zámeckém sadě. Stojíme totiž teprve na prahu sezony. Jsem první z těch plíživých stínů, jimiž se za krátko přívětivý Rožnov naplní; dosud nepřilétly sem vlající kaftany a pejzy haličské a žádná krásná pacientka se zdravými plícemi, a'e nyjícím srdcem nebloudí tu mezi kvetoucím křovím.

Přešed most přes Bečvu, putoval jsem dlouhým údolím mezi rozmanitými vršinami, porostlými po většině březovými lesíky. Šel jsem tím údolím v myšlenkách, co noha nohu minula, a pojednou jsem se zastavil. Kde to jsem? Toť krajina z nějakého krásného snu mladých let, z nějaké dávno čtené krásné idylly. Jaký to divný půvab! Není tu vzácné malebnosti a skvostné barvitosti jižních krajin — ne, všechno je zde tak prosté, našinské, skromné. Slunečním zlatem prosycené březové lupení, rozptýlené dřevěné chaty pod košatými hrušemi, zářícími právě v plném květu, louka, potok, mlýn — nic, pranic více! Avšak nespatřil jsem dosud tak svěží rozkošné zeleni, jakou se skvěje tento celým dnem údolí rozestlaný koberec luční, neviděl jsem dosud tak čistého křišťálového jasu, jakým blýskají ty stužky vodní, proplétající se jako háďata kobercem oním a lemované zlatými květy blatouchu, nezočil jsem dosud tak čisté a skvoucí bělosti, jakou se honosí

spousta těch sněžných květu hrušových, kladoucích se na hnědé šindelové střechy!

Již poznávám původ toho kouzla. Po dlouhé době ocítil jsem se opět v objetí jara. Po tolik let dostával jsem od něho jen kytičky bílých a modrých kvítků, které mi posílalo po zmořených dívčinkách, bloudících těsnými ulicemi města, cítíval jsem jen vlažný jeho dech, vídal jsem jen z hradeb městských, z daleka pošpiněnou a potrhanou zelenou vlečku jeho. A nyní mne opět jednou obestřelo kolem do kola svým hebkým smaragdovým rouchem, protkaným chudobkami a pomněnkami, přivinulo mne na svá teplá, vonná ňadra — cítím na skráních libý jeho dech, zpráhlé čelo moje okřívá jasnou vláhou blaha, jež na ně splývá ze zlatobrvých, slunojasných jeho očí.

Usedl jsem na pokraji lesa, na starý zvrácený kmen. Kolem houpají se na bělavých stonkách bledožluté kalíšky petrklíčů. Hledím před sebe na smaragd lučiny, jež objímá lesklou hladinu rybníka, vroubeného kolem do kola zářivým žlutým květem blatouchu. Leží tu jako zrcadlo z horského křišťálu v ozdobném zlatém rámci. V úplně průhledné jeho vodě viděti je každou bylinku na dně, každý pohyb štíhlých zelenavých rybek. Opodál stojí nízký dřevěný mlýn. Zdá se polozapadlým do země. Šindelová jeho střecha se zubovatým okrajem vybíhá po straně v široký přístřešek, pod nímž se točí šedivé, místy omšené kolo zvolna ve sněžné pěně. V průčelí, obráceném k rybníku, prodlužuje se střecha před štítem v jiný okrouhlý přístřešek, podobný stříšce nad kazatelnou. Pod ním, před párem filigránských okének v širokých dřevěných rámcích, lehce

opřena o zábradlí z dřevěných sloupů stála dívka. Měla krátkou černou sukni a živůtek zlatem premovaný. Sněhová košile objímala útlé hrdlo. Rusý vlas svázán byl vzadu v dlouhý lelík, na jehož konci se pestřil chomáček různobarvých pentlí. Čelo její a pěkný, rovný nos leskly se na slunci. Řasy její vypadaly jako zlaté.

— — —

□

Kytice z Moravy.

Kdybych uměl a mohl, chtěl bych ji namalovati jako iniciální ozdůbku v čelo toho náčrtku. Matka otevřela jí vrátka v ohradě chalupy, zářící pod sivou doškovou střechou křídovou bělostí a pestrým malováním, a hleděla za ní s úsměvem, jakého je schopna jen milující matka. Však byla k pomilování ta malá krasavice, s okrouhlým buclatým obličejem, s tvářičkami jako pivoňky a s modrýma očkama, jež svítila radostí a pyšným vědomím sensace, jakou budí její svátečně vyšňořený zjev mezi závistivými družkami a oslněnými šohaji v nejdrobnějším vydání. Drahnou asi dobu věnovala pečlivá rodička úpravě svého miláčka; nechybí mu nic do sváteční toiletty vzrostlé děvice: má ohnivě červený šátek, koketně na babku uvázaný, napouchlé sněhobílé rukávce košile, pestrý živůtek stříbrem se třpytící, řasnatý červený šorec s vyčnívající dole obrubou sněhobílé košilky, všechny stužky, třásně a výšivky, které náležejí k malebnému dívčímu kroji zdejšímu — ale vše to je zdrobnělé jako na loutku a sluší roztomile té malé osůbce, která si v tom důstojně vyšlapuje po návsi, s červeným, v uzel svázaným šátkem na buclaté ručce.

„Kde ideš?“ dotazují se děvčátka dvě bosonohé družky, hledíce s obdivem na její pyšnou úpravu.

„Na šlahačku!“ odpovídá ona s vysoka, jedva hlavičkou pohnuvši, a vykračuje si vážně dál.

Jde na pomlázku, snad k přátelům ve vsi, nebo i do sousední dědiny, kde bude zajisté přijata s radostí a obdarována co nejhojněji.

Ostatně, ani ta ostatní drobotina není oblečena ledajak. Není sice tak naparáděna, ale i ten prostší šat národního střihu sluší jí výborně. Ba, i ten chudý hošík onde, ve starém kulatém kloboučku, v režných plátěných nohavicích a ošumělé černé kordulce s pobledlým vyšíváním neruší malebný velikonoční obrázek. V ruce drží „žilu“ spletenou z vrbových proutků a zpívá:

„Marie Anno,
vstávaj ranno,
daj vajíčko každé ráno,
jedno bílé, dvě červené,
to je moje potěšené.“

Požádal jsem ho, aby mi ukázal svoji kořist. Byla dosud hubená: Vytáhl z uzlíčku tři vajíčka, prostě červená, bez rýsování.

Jen počkej, až vyrosteš, třeba že jsi chud, však se budeš strojiti v pěkně vyšívanou „frýdku“, v čistý „lajblík“ s červenými střapci a zatkneš si za klobouček kytici z umělého kvítí s dlouhým kosírkem a pak bude ti některé děvčátko chystati kraslice onačejší, různobarevné, s uměle narýsovaným srdéčkem a nejkrásnějšími květy dokola.

Jak zde u vás, v Boršicích (vesnice na západ od Uherského Hradiště), umějí vajíčka krášliti,

*

z vlastního pohledu sice neznám, ale myslím, že ne hůře nežli tři hodiny dále, v Ježově (u Kyjova), odkud mám roztomilých vajíček celou sbírku.

Na černé nebo červené půdě je tu vyrýsována nekonečná rozmanitost bílých, vkusně provedených ozdob: tulipánů, karafiátů a jiných květů i listů všech možných tvarů, srdéček, hvězd, ptáčků, nádob, slunečníků a přerozmanitých ornamentů. Zde jsou tyto okrasy samy hlavní ozdobou, kdežto na malé sbírce z Kunovic (jižně od Uherského Hradiště) hlavní úkol má zase barva. Tu na černé půdě v bílých, červených, žlutých, modrých, zelených, tam na fialové půdě v bílých, zelených, žlutých, červených barvách, tu na bílé půdě žlutě a červeně provedeny jsou krásné vzorce hvězd, kol, růží, klikatých čar, tříhranů a čtverců v tak pěkném barvitém sestavení, že se až srdce na ně směje, a člověk jemnému vkusu prostých vesničanů ani vynadiviti se nemůže.

A v každé vesnici moravského Slovácka mají zajisté své zvláštnosti v ozdobování těchto vajec, jako se kroj v každé vesnici alespoň nějakou maličkostí liší od vesnic sousedních.

A Slováci na Moravě jsou snad už jediní, kteří se drží pevně nejen svých národních obyčejů, nýbrž i malebného svého kroje. Tam kvete ještě samorostlý národní život v plné, pestré, neporušené rýzosti své.

Tu a tam jsou arci místa, kde zdá se blednouti, alespoň povrchnímu pozorovateli. Hlavně blízko měst. Příkladem budiž dědina Staré Město, která jest arci spíše předměstím Uherského Hradiště. Když jsem tam přijel před lety po prvé, smály se

ty dlouhé řady domků po obou stranách silnice nejpestřejšími okrasami; rok od roku řídly ty okrasy, bledly ty smavé barvy, a letos našel jsem většinou jen obílené stěny s modrými podrovnávkami, leda tu a tam ještě nějaký pestrý výklenek, nějaké kvítko ve výplni oken nebo červené, modré a žluté tříhránky v rozích zdí. Ale že jinak i zde národní život zachoval své utěšené květy, poznal jsem letos v předvečer prvního máje.

Přijel jsem v tento večer do Uherského Hradiště a zasedl v hostinci. V Uherském Hradišti činím zase rok od roku radostnější pozorování: pozvolna sice, avšak stále zjednává si tam živel český i v zevnější fysiognomii města větší platnosti. Tak i v tamějších hostincích. Štíty jejich zůstaly sice podnes pouze německé, ale uvnitř ozývá se již čeština a české noviny leží na stolech. V hostinci, kde jsem právě seděl, jest sice „historický kout", kdež zaslechl jsem již před lety zvuky české; ale tehdáž zněly dosti skromně, kdežto letos ozýval se tam již zvučný hlahol. Dva noví příchozí znali mne z Prahy, přisedli ke mně, k nim přidružili se jiní a brzy zapředli jsme živý hovor. Když jsem prozradil, jak mne zajímají národní obyčeje, učinili mi návrh, že mne doprovodí do Starého Města, kde se budou vztyčovati máje. Bylo již pozdě na noc, když jsme se tam odebrali.

Brzy zpozoroval jsem vysoko v nočním vzduchu vrcholek, teprve šikmo vypjatý, obrovské máje a uslyšel pokřiky, jaké se obyčejně ozývají ze skupiny dělníků, zaměstnaných při nějaké důležité práci. Přišed blíže, spatřil jsem v šeru nočním chumáč lidí kolem ohromné hladce oloupané máje, vysoké

jako stěžeň korábu. Dolejším koncem vězela ve vykopané jámě a vrcholek vznášela šikmo do vzduchu, jsouc podepřena tyčemi, provazy a žebříky, kolem nichž se hemžili statní šohajové i starší lidé, věnujíce se horlivě dobrovolné robotě. Podporovali, tahali, opírali se vší silou o tyto nástroje, povzbuzovali se hlasitým křikem, jeden radil přes druhého — bylo viděti, že snaží se každý, aby dobyl sobě platných zásluh o zdárné dokonání vážného díla. Za křiku toho vytýčiti strom o kus výše a znovu sobě odpočinuli; všechny zraky byly upjaty vzhůru na vrcholek máje a kruh zvědavců, dětí i dorostlých, mužského i ženského pohlaví, stopoval postup díla s nejživějším účastenstvím.

Stejná manipulace odbývala se s druhou májí na jiném místě dědiny, ale nejživější ruch soustředil se na místě třetím, kde vyrůstala máj největší.

— — — — — —

□

Obrázek z cesty.

Za tichého, slunného večera vracel jsem se z toulky po horách k Nové Pace. Krajina přede mnou byla jednotvárná; mírně stoupající stráň, rozdělená v různé čtverce a pruhy rolí, z části teprve zoraných, z části již se zelenajících mladou úrodou. Nikde téměř stromu, nikde živé duše. Jen prostý dřevěný kříž s klekátkem vynikal nad blízkou čáru obzoru, na vršku stráně přede mnou.

Abych ušel nudě, která z toho obrazu loudila se do mé duše, urychlil jsem kroky. Ale když jsem došel kříže, zívalo na mne opět stejně jednotvárné údolí, beze stromů, bez života; jen pustá polní cesta plazila se zvolna po stráni dolů a pak zase do stráně protější, za níž vyčuhovala jen střízlivá báň špitálského kostela Novopackého.

Avšak co to? Jaký to kus podivné romantiky zabloudil sem do té hluché prósy? Jaký to bizarní zjev plahočí se cestou vzhůru ke kříži? V prvním okamžiku nerozeznal jsem ani, je-li to mužský či ženská, a skoro jsem se lekl pitvorné postavy v té čiré samotě. Prolétla mi hlavou fantastická před-

stava baby čarodějnice, belhající se o sukovaté holi a nesoucí na křivém hřbetě černého, huňatého raracha...

Strašidelná představa zmizela ovšem ihned, dříve než se v duchu určitě vyhranila, jako rázem zaniká příšera, kterou jsme, vstoupivše do šerého pokoje, na okamžik místo zavěšeného šatu zahlédli.

Je to zkrátka nějaká babice v nezvyklém trochu úboru — řekl jsem sobě. — Snad stará cikánka-hadačka, s cikánětem na zádech — či spíše stará nábožná poutnice, s tlumokem na bedrách — ano, již rozeznávám určitě, že to ranec — v ruce drží poutnickou hůl se zatknutým nahoře křížkem...

Tento křížek byl poslední cetkou mizící pozvolna romantiky a rozplynul se také, když jsem došel ještě blíže.

Byla to prostě obyčejná vesničanka, ovšem stará, velmi stará. Celá hořejší půle vetchého těla byla k zemi nahrbena, vlasy jako len, tvář jediná vráska. Veliký černý ranec houpal se jí na šíji; kostnatou, scvrklou pravicí opírala se o hrubou, vysokou hůl, trčící až nad sehnutou její hlavu svým hořejším koncem, jímž byl provlečen řemínek, který ve mně z dálky vzbudil představu křížku. Jedna z velikých nemotorných nohou byla obuta v tlustou bačkoru; druhou bačkoru nesla v levici. Plahočila se velmi bídně a pomalu do stráně; již z daleka bylo slyšeti její klopotný, sípavý dech. Oděna byla sešlým, starosvětským šatem.

Bezpochyby žebračka! pravil jsem sobě a čekal, že mne požádá o almužnu.

Oslovila mne sice, ale pouhým pozdravem a dodala, tuše patrně, že činí ve své úpravě nezvyklý dojem: „Našla jsem tuhle hul. Jdu z nemocnice z Paky, měla jsem nohy špatny, vyhojili mě tam."

„A kam jdete?"

„Do Studence." (Vesnice asi dvě hodiny za Pakou.)

„Máte tam živnost?"

Usmála se trpce: „I to to! Syn mě živí — jsem horší nežli žebračka — mezi lidi pro ty nohy nemůžu."

Pocítil jsem s ní upřímnou soustrast. Chudák stará! Je prý vyhojena a zatím se ti zdá, že spíš teprve jde do nemocnice. A jak dlouho již vůbec povleče své schátralé tělo pod božím sluncem? Co zkusí, než se pod tím svým břemenem, tou svojí nemotornou nohou dobelhá do rodné vesnice — a co ji tam očekává?

Dal jsem jí almužnu — tolik, aby alespoň dnes mohla se řádně posilniti po cestě. Pro mne byla to nepatrná maličkost, ale jí zdálo se to patrně darem královským.

Ruce se jí třásly, když přijímala můj dárek, brada se jí chvěla, dobré staré oči hleděly na mne u vděčném pohnutí. A pojednou začaly sebou škubati všechny rysy zvětralého obličeje — rozplakala se. „Zaplať Pánbůh!" děkovala plačky. „Zaplať Pánbůh!"

A když jsem chtěl jíti dále, ještě na mne pohlédla, jakoby chtěla něco říci a nevěděla co. Bylo

to, jakoby přemítala, čím by se mi odsloužila, co by mi navzájem dobrého učinila.

Konečně pronesla: „Pomodlím se! Pomodlím se!“ a rukou ukázala na kříž do výše.

Tato prostá slova hluboce mě dojala.

□

Výlet do Kutné Hory.

Dne 14. srpna vyšli jsme z Obříství odpoledne s Václavem pěšky k Štěpánu, bylo hezky. Dali jsme se převézti a šli pak hezkým listnatým lesem a loukami (v lese hrozně rozjetá cesta) kolem Tuhaně za horka ku Všetatům. Svátečně oděná děvčata; bylo to v neděli. Roztrhaný tulák k tomu kontrast. V polích dále samé okurky, cibule a česnek; pole k tomu zvlášť hřebenovitě upravena. V nich trčí malebně strašáci, velmi pečlivě celým oděvem upravení a tak postavení, že se z dálky skutečně zdálo, jakoby tam člověk s holí stál nebo stařena cosi robila. Do Všetat přišli jsme k vlaku pozdě, ač nadešli jsme si od Přívor pěšinou podél potoka. Za Všetaty k východu viděti lesy, ale dali jsme se níže podél holých výšin, na nichž dáma se slunečníkem a psem se procházela a patrně vyhlídkou do dálky se bavila. (Před tím stavili jsme se na nádraží ve Všetatech; u jednoho stolu Němec. U jiného opilý slušně oděný mladý muž zpíval si „Bývali Čechové statní jonáci". Jeden Čech u toho německého stolu špatnou němčinou druhému, který dobře uměl česky, povídal cosi o své vojenské službě.) Za Všetaty

šli jsme kolem skupinky malých domků a hřbitova dále; vyhlídka daleká až k Ladví a Rozhledně na Petříně. Ale kraj rovný. V předu objevily se lesy a kostel Staroboleslavský. Vesnice většinou ze dřeva stavěná s plotovými ohradami, ale svérázná, čistá, s vyřezanými kalichy na štítech. Humna kolem, právě český ráz. Ženská se synáčkem, jehož pilností se chlubila, ukázala nám cestu podle dráhy ke Dřísům.

Tam u nádraží pouze hostinec přízemní, se dvorkem vzadu a prostým dřevěným stolem a lavicí pod akáty v předu. Po straně za ním trávník se stromy, kde též podobné dva stoly. „Park.“ V předu viděti na lesnatém vrchu malebně skoro jako Hvězda vypadající Hlavenec, je prý to však pouze sýpka a zůstává tam jen fořt. Stranou k severu vesnice Dřísy a v pozadí též lesnaté vršiny. K jihovýchodu Stará Boleslav a Brandýs a od nich k Hlavenci samý les. Usedli jsme před hostincem, kde byla mladá dívka z okolí, doprovázející na nádraží hosta strýce, který spal. Dcera hostinského, slečna, přišla nás obsloužit; byly tu též její sestry, hezké. A přišel pan hostinský, starý pán v mysliveckém oděvu, který se s námi dal do rozprávky. Tu jsme zvěděli, že hostinec patří P. Srdínkovi a že hostinský má jeho sestru. Býval fořtem, má pensi a vedle toho tento hostinec, v němž odbírá staroboleslavské (kanovnické) pivo. Žertovný pán. Smluvili jsme se, že byl jeho švakr u mého otce adjunktem, a o mnohých jeho a mých známých, kněžích. Dostali jsme k pivu sýr a uzenky. Dívčina nemohla svého „strýčka“ vzbudit a měla mnoho trampot, než ho dostala do vozu. Uvnitř hostince viděli jsme pěkně zařízený

pokojík a hostinský pravil, že mívá často pány návštěvou, kteří si nechají vařit. Mluvili jsme spolu také o semináři. Večer jeli jsme dále ke Kutné Hoře. Ve vlaku elegantní rodina česká; chlapeček s krásnými zlatými vlasy a dívka jemu podobná. Z jiných kupé ozývala se němčina. U kutnohorské lokálky nečekal žádný dostavník; musili jsme se tedy doptat k „černému koni".

Ačkoliv šlo již na dvanáctou, seděla tam dosud společnost pánů u plzeňského a mohli jsme tedy v klidu povečeřeti. Mluvili o úrazech, které se staly při závodech cyklistů, a má-li tento sport ještě budoucnost čili nic. Jeden, že to pouhý sport, jiný, že je užitečný, že i rolníci již jezdí na pole velocipedem. Pak přešli na horšící se hmotné poměry a nedostatek většího průmyslu v městě. — Hostinec byl velmi dobrý; ráno mě překvapila na terase malá zahrádka a pěkný výhled na staré budovy kutnohorské. Procházka městem přímo mne okouzlila; bylo tu vše čisto, pořádno a přece tak malebno! Nemohl jsem se nasytit pohledů na ty staré budovy, v pěkném pořádku udržované a z části vkusně restaurované. Prohlédl jsem si znovu všechny ty staré známé — jen při restaurovaném Vlašském dvoře postrádal jsem toho sivého pelu starožitnosti z venčí a zvláště těch starých, špičatých, bizarních střech na zadní části, směrem ke kostelu sv. Jakuba. Za to uvnitř se mi restaurace znamenitě líbila. Podíval jsem se také nahoru, na sv. Barboru. Kostelník prováděl nás vnitřkem chrámu, který je prozatím bez oltáře a v němž se nekonají bohoslužby. Naučenou dosti pěknou řečí vysvětloval nám všechno, ukazoval, odkud lze nejlépe viděti krásy které fresky a

kterého novějšího obrazu. Obnovení chrámu statně pokračuje; zvláště v zadní části, která bývala náhle ukončena chatrnou slepou zdí. Krásný pohled od chrámu na Kutnou Horu. Slyšeli jsme, že poslední dobou cizinci častěji přicházejí do města.

Kostelník chválil, že žádná ozdoba se neopakuje, a posléze nám ukázal i sakristii, kde jsme se zapsali do pamětní knihy. Pak jsme se vydali na cestu do Malešova. Šli jsme dolů k Vrchlici, starým stavením přes ni, pak hezkými městskými sady kolem Páchu; tam místy idyllické domky u čisté struhy. Na pravo stále pěkná vyhlídka na Kutnou Horu a zejména na chrám sv. Barbory na skále. Všude jsme slyšeli mluviti česky; jen zde, v sadech, na lavičce dvě staré dámy se starým pánem němčili, ač nemohli zapříti svůj český původ. Ze sadů dostali jsme se na silnici (v sadech leckde srázné sklony k Vrchlici, že mysleli jsme na neštěstí, které by tu mohlo potkati někoho s nachmelenou hlavou), kolem cihelen, po pravici kostel sv. Trojice, pak do výše. Dohonili jsme poštu, jedoucí k Malešovu, a vlezli do ní. Za námi po levici bylo viděti Čáslavskou věž i Železné hory, ale tyto zamlžené, takže jsme Lichnici nerozeznali. Na pravici Vysoká, u ní jakés pece, pak lesy Roztěžské. Před námi později objevily se lesy Malešovské a Sionské. Vyptávali jsme se na leccos hovorného pošťáka. Ukazoval nám, kde je Roztěž; prý se říká, že se tam nejdéle drželi Němci, ale jak to a proč, nemohl nám vysvětliti. Nyní patří hraběti, je tam nějaká slečna, která zámeček opatruje. Chválil ohromné tamější lípy. Hraběte prý čekají; ale nepřijíždí. Pak nám ukazoval, kde leží Sion a kudy si tam můžeme nadejíti. Škoda prý, že nás nemůže

provésti sám. Jeden pan páter (nebo učitel), ten prý se nejraději těmi starými věcmi obírá a provedl by nás s radostí.

U osamělé hospody „Na májovce" se zastavil a přijal od starého listonoše, který tam čekal, nějaké zásilky. Pak vypravoval o trampotách svého stavu a jak vezl nedávno jednoho učitele (z Kácova?), který cestoval až v Číně. A kterak před několika dny hrom udeřil do jednoho topolu, jen několik kroků před ním; vezl učitelku, která po té ráně hned byla pod sedadlem. Ukazoval nám také na topolu rýhu (ale bez opáleniny) od toho blesku. Když jsme došli k jedné pěšině, nechal nás již vystoupiti a sdělil, že si tudy nadejdeme. Bylo to již blízko Malešova. Viděli jsme tu vesnici, údolí s rybníkem a protější zalesněnou výšinu, na níž kdysi Žižka svedl svou bitvu s pány a Pražany. Šli jsme pak po silnici; na pravo dole v zarostlém olšemi údolí veliký mlýn, pak rybník po levici. Odtud dali jsme se za mostem pěšinou na pravo k malé vísce před Sionským lesem. Před tím ptali jsme se nějakého mladíka nezdravého vzezření, vypadajícího jako řemeslnický tovaryš, na Sion. Nerozuměl, co to je, a sdělil nám, že je Němec a teprve týden mešká v Chlistovicích.

Vesnička doškových baráčků, k níž jsme přišli polemi od zadu, s ploty kolem zahrádek a dvorků, byla jako vymřelá; avšak na jednom domku seděl stařec, který k naší otázce stran cesty na hrad Sion mínil: „Znám, ale my tady o ty věci nedbáme." Ochotně provedl nás pak skrze dvorek a travnatou zahrádku, že tudy přijdeme hned k lesu, jehož blíz-

ký okraj nám ukázal, a tamtudy abychom se dali výše.

Došli jsme brzo lesa a po některém bloudění dostali jsme se výše na místo, kde pod hustým lesním porostem spatřili jsme vyvýšeniny a vyhloubeniny, které se nám zdály stopami pevného hradu. Nepohodlnou chůzí mezi houštinami vystoupili jsme po hřebenu jedné vyvýšeniny až tam, kde bylo viděti dole mlýn a dřevěný(?) kostelík, pak vesnici Chlistovice a na pravo protější lesnaté stráně, kde mezi stromovím vyčnívaly skaliny. Na té straně a proti mlýnu vrch spadal příkře do údolí, kdežto na straně, odkud jsme přišli, táhla se polnatá pláň vysočiny (hrad je na pokraji lesa) a odtud byl hrad chráněn jen příkopem. Sekáč, který přišel touž cestou, potvrdil nám, že jsou to všechny zbytky hradu, a pravil, že sem přicházejí cizinci, ale že tu není již nic viděti. Dříve prý to nebylo tak zarostlé a bylo viděti více; tu prý se sem odbývaly výlety a bývaly v hradě i slavnosti. Provedl nás ještě trochu těmi zbytky; na jednom místě viděli jsme ještě trochu starého zdiva, zbytek bývalé hradby. Ubírali jsme se pak odtud lesem a pěšinou do údolí s potokem, pak nahoru k jedné vesnici a odtud silnicí; ale zašli jsme si po ní a lidé na poli pracující ukázali nám pak, kudy přes pole, abychom nejdříve došli k lesu nad údolím, jímž vine se potok k Roztěžskému zámečku. Našli jsme tu v lese pěkně prosekanou a upravenou cestu pro pěší, kterou jsme se brali zpátečním směrem; avšak chtěli jsme si nadejíti postranní stezkou, vedoucí do údolí, kdež jsme pak přišli k potoku a shledali, že ta stezka vede jen přímo dále do protější stráně. Poněvadž však zá-

meček okazoval se nám dále v údolí samém, pustili jsme se necestou přes luka a les údolím v tom směru. Byla to cesta neschůdná, mokřinou a hustým podrostem, až jsme se konečně dostali na cestou; tou šli jsme dále, stále dále pod temnem stromů, údolím, které se vinulo a jevilo vždy jen malý obzor před námi — avšak vždy jen zase nový les. Také zámeček nad strání se nám ztratil. Tak šli jsme dlouho a dlouho bez výsledku, až nás to omrzelo. Dle našeho výpočtu již mohl býti zámeček i s lázněmi, o jejichž poloze jsme nevěděli, dávno za námi, a v lese nepotkávali jsme živé duše, jíž bychom se byli optali. Bylo to jako v zakletí. Konečně nás došla trpělivost, zvláště když i cesta stávala se horší a horší, takže jsme pochybovali, že by v takovém stavu vedla do místa tak navštěvovaného. A poněvadž jsme nechtěli celou tou dlouhou cestou jíti zase zpět, dali jsme se lesní cestou vzhůru do stráně směrem k silnici. Ale ta cesta byla teprve ošklivá, plná vody a po nějaké chvíli vedla zase zpět do údolí. Tu jsme od ní odbočili a škrábali se bez cesty přímo lesem do vysoké příkré stráně. Konečně jsme se dostali nahoru a vyšli z lesa — před námi jevila se jen pole. Na nich pracovali však lidé a od těch i od ženy, která se právě na pokraji lesa vyskytla, zvěděli jsme, že se nacházíme proti téže vesnici, od které jsme vyšli, ale že prý k Roztěži vede blízká cesta, po níž tam hned můžeme dojíti.

Ale to „hned" protáhlo se po určitějších našich poptávkách ve čtvrt hodinky, pak v malou půlhodinu, pak při obyčejné chuzi v dobrou, a když jsme ještě zvěděli, že ta cesta jde nejdříve dolů do údolí,

pak vzhůru k zámečku, pak na druhé straně do vsi a teprve k lázním, ztratili jsme chuť a dali se prostě na cestu zpáteční, kterouž jsme notně ušlí, žízniví a hladoví došli do Malešova. Tam jsme se zastavili v hospůdce a sedli si na dvorek, kdež nebylo právě lákavě upraveno místo pro hosty u kuželníku; ale jinak seděl se tu pěkně při pohledu na potok a hojné stromoví při něm. Hostinská přisedla k nám a mluvili jsme o Sioně, pak jsem jí řekl, že i Malešov je slavný bitvou Žižkovou, jejíž průběh jsem jí vylíčil; ona se usmála: to byly vojny, s vozy a kamením! Ale pak pravila, že i u nich je jedna koule z těch starých dob zadělána do zdi, a ukázala nám ji, byla natřena barvou. Pak přišel mladý pan učitel a mluvilo se o velocipedech, literatuře a všeličem. Potom šli jsme za pěkného večera po nové silnici a zabočili stezkou do údolí, kudy jsme přišli zas na promenádu u Páchu a do hostince, kde mne hosté jaksi nápadně pozorovali. Bezpochyby mne poznali; později četl jsem v N. L. dopis z Kutné Hory, že jsem tam byl „na zapřenou". Druhý den šli jsme pěšky do Sedlce na dráhu. Jeli jsme do Lysé, kde nás hostinská na nádraží uvítala německy, ale když jsme odmítli, zvolala horlivě: „I vždyť jsme Češi." Vůbec se na nádraží v Lysé i na perronu silně rozléhala němčina. Jeli jsme pak do nádraží v Staré Boleslavi; nádražní domek pěkně položen uprostřed samých lesů.

Odbyvše v lese oběd, šli jsme stále lesem za krásného dne, až jsme konečně blízko před Dřísy z něho vyšli. Pěšinou podél dráhy šli jsme k Dřísům. Tam před hostincem bylo plno lidí a vozů a hned jsme poznali, že se tu odbývá slavný okur-

kový trh. Lavičky před hospodou byly úplně obsazeny, zašli jsme tedy do „parku“ a usedli u prostého stolu na kůlech. Nedaleko ve stínu zdi spal žebrák ve svých hadrech. Zle bylo o pivo; museli jsme si pro ně dojít a bratr přinesl konečně sklenice, ale bylo špatné. Láhvové došlo. Na nějaký zákusek nebylo ani pomyšlení. Ale při tom se dcery hostinského procházely kolem, slyšeli jsme také, jak jedna zpívá uvnitř nějakou romanci. Konečně zjednali jsme si protekci přijednaného k obsluze hostů mladíka, který nám podával pivo přímo okénkem dřevěné boudy, v níž točil. Ale i tak nebylo valné. Pozorovali jsme okurkový trh. Kupující, které jsme viděli, byli jen Němci, mužští i ženské, kteréžto poslední měly vzezření žen z trhu a hokyň; každý a každá měli k ruce jakéhosi agenta a tlumočníka, jenž nadbíhal přijíždějícím vozům, smlouval s rolníky a pak prostředkoval při uzavření koupě. Jedna tlustá Němkyně pak u našeho stolu se svým agentem účtovala; povstala mezi nimi difference; ona ho ostře plísnila, on rozpačitě se bránil a ohlížel se po nás, že jsme svědky jeho ponížení.

Všude na stolech byly tužkou neb křídou psané součty a zelené okurky válely se po zemi dokola. Mluvili jsme s kupci; pravili, že jsou ze Sas, že dříve kupovali kolem Žatce, ale tam že jsou jim okurky příliš drahy, a že se proto již od 18 let pouštějí hlouběji do Čech. V poslední době že zdejším sedlákům dodávají i semeno, aby vypěstovali takové zboží, jakého oni v Sasku potřebují. Jak jsme viděli, kolísala cena od 50 až do 90 kr. za kopu. Kopyty se pak přímo z vozu házejí do vagonu po koších, v nichž dva lidé vhazované okurky počítají. Také na

*

nádraží po zemi plno okurek. Jeden sedláček prý stál s vozem celý den a nechtěl sleviti, až se konečně smluvil. Hledány jsou okurky veliké a úplně zelené. Kupci vyměňují si již na hranicích rakouské peníze a jen ty zdejší prodavači přijímají. Jeden tlumočník ze Všetat (lámal němčinu všelijak) pravil nám, že již dlouho s Němci obchoduje a že mu svěřují na koupi leckdy i veliké peníze. Dvakrát týdně i vícekrát je v Dřísech trh. Kupují také cibuli a česnek. Němkyně a její agent měli každý svou knížku, jejíž zápisy na konec porovnávali. Po trhu odjíždějí kupci, bezpochyby do nejbližších (německých) měst na noclech. Když jsme ve Všetatech vystoupili, bylo jich tam na nádraží večer plno. S hostinským jsme se tentokrát nedostali do řeči a odjeli jsme večerním vlakem přes Všetaty do Neratovic, odkud jsme došli nazpět do Obříství, kde již vše ve spánek bylo pohříženo.

□

Několik listů z okružní cesty.

I.

Takové soužení mívají redakce rok co rok v tuto dobu. Kdo si dopřál jakékoli cesty — a kdož by si jí za našich času nedopřál? — a cítí v sobě spisovatelské nadání — a kdož by ho necítil z Čechů sběhlých jakž takž v českém pravopise? — zkrátka každý desátý člověk shledává, že by bylo hříchem nechati sobecky pro sebe poklad zkušeností a dojmů, kterých nasbíral na své delší nebo kratší letní projížďce. Mám dokonce podezření, že mnohý vůbec jen za tím účelem si kupuje italský neb jiný okružní lístek, aby nabyl potřebné látky k sepsání „cestovních upomínek". Moje cesta neměla sice tento hlavní účel — ale abych po vykonání výletu téměř čtyrnedělního, k tomu až do Paříže, redakce nechal vubec s pokojem, k takovému sebezapření bylo by třeba většího mravního hrdinství, než jakého jsem schopen.

Avšak pozoruji, že jsem užil nevhodného výrazu. Upírati sobě hrdinnosti neb jakékoli jiné krásné vlastnosti nenáleží docela k obyčejum našeho cechu.

My cestopisci rozumíme všemu, známe všechno, dovedeme všechno a jsme vůbec lidé veskrze dokonalí v každém ohledu. Či znáte nějaký cestopis, v němž by se vám byl autor jeho jinak presentoval?

Toť tedy črta všem cestopiscům společná. Ale jinak je mezi nimi dosti rozdílů.

Jsou na příklad cestopisci důkladní. Ti neodpustí vám v městě, které navštívili, ani jednoho pozoruhodného patníku, počítají schody na každou věž a přeměřují znova každou výšku a šířku, kterou zaznamenali jejich předchůdcové. Je ovšem chvály hodno zjišťování takových závažných věcí, jakou je dejme tomu počet schodů vedoucích ke kupoli svatopetrského chrámu v Římě; poněkud vadí jen, že do Říma putují ustavičně celé zástupy důkladných cestovatelů a že pak v celé spoustě římských cestopisů jednotvárně se opakují tytéž počty, míry a váhy, nehledíc ani k historickým přehledům, které beztoho vtipný čtenář přeskakuje jako v románech dávno známá líčení jarní krajiny. Učinil bych důkladným cestopiscům návrh, aby ta věčně stejně se opakující data nahradili pouhým poukázáním k dotyčným stránkám Baedekera, Meyera, Mourraye — jen že, co by pak vlastně zbylo z leckterého takového důkladného cestopisu?

Naopak jsou zase cestopisci, kteří cizí města, kraje, jimiž se projeli, a lidi, odbývají ledabyle jen jako podřízenou stafáž své vlastní osoby. Jest sice chvály hodno, že nás nenudí suchopárnými daty odjinud vypsanými a že také ošumělá poetická líčení přírody nahražují prostým slůvkem: „úchvatný, —á, —é“, které přidávají ke každé krajině, každému

vodopádu a jezeru; ale nejeden hřeší zase tím způsobem, že nám vypisuje zevrubně všechny mísy každého svého table d'hôte a ostatek vyplňuje duchaplnými vtipy, pro něž nemusel jezditi až někam na Vesuv, nýbrž které mohl pohodlně sebrati mezi známými ve své denní pražské kavárně.

Avšak někdo mohl by mi další třídění cestopisců přetnouti vybídnutím, abych raději naznačil jaká bude moje vlastní methoda. A tu bych byl v úzkých. Neboť vyznávám, že jsem se dostal mezi cestopisce ani nevím jak. Šel jsem náhodou kolem nádraží Františka Josefa, z jehož vestibulu právě vycházela malá společnost s miniaturními sešitky v rukou, a slovo „Rigi" zavadilo o můj sluch. Bylo proneseno hlasem tak vesele svěžím, a v obličeji mladé dámy, která je pronesla, jevilo se tak blahé rozjaření, že zbarvilo ihned příjemně mou vlastní náladu. Ah, nesou si okružní lístky, pojedou na cesty, do Švýcar, snad i dále. A pojednou zaujala rozkoš takové cesty celou moji mysl, tak že jsem, přecházeje bezděčně sem tam podél nádražní budovy, spřádal nejkrásnější obrazy blažené potulky světem.

A pojednou mi napadlo, že vlastně není žádné závady, proč bych sám nemohl se vydati na nějakou cestu, třeba hned, třeba zítra. Byť skutečně okamžitý stav mých záležitostí takový, že jsem si mohl dopřáti toho požitku a osvěžení — v té chvíli přiznal jsem si také, že mám již skutečně nějakého osvěžení svrchovaně zapotřebí. A divil jsem se, že mi již dříve cestování nepřišlo na mysl.

Nebudu čtenáře nuditi všemi úvahami a finančními i jinými kalkulacemi, jimiž jsem vyplnil as

hodinu svého přecházení dosti neschůdnými cestami a stezkami před nádražím Frant. Josefa; oznámím jen, že výsledkem bylo náhlé odhodlání, jímž jsem zabočil do vestibulu nádražního a odtud po krátké orientaci do pravé postranní chodby ke kanceláři, v níž vydávají se lístky okružní. Tu jsem se na chvilku zarazil. „Eh, což, prozatím jde o pouhou informaci.“ Po tomto uchlácholení posledních námitek vstoupil jsem do kanceláře, vlastně kumbálku, který byl patrně předpokojem kumbálku druhého, z něhož jakýsi pán zdvořile vyprovázel elegantní starší dámu, poroučející se ovšem německy. Když se šťastně kolem mne z „předpokoje“ dostala, obrátil se pán ke mně a musím říci, že neměl na sobě pranic z toho, co při vstupu do úřadních kanceláří z pravidla očekáváme. Pravím-li „na sobě“, nemyslím uniformu (které ovšem také neměl), nýbrž známé úřední vzezření a jednání s těmi, kdož pomoci jejich potřebují. Byl to pán téměř jovialní a přijal mne tak přívětivě, jakoby ani nebyl úředníkem a já obtěžujícím jej obecenstvem.

Jestliže svůj přívětivě a zdvořile tázavý posunek neprovázel i laskavým oslovením, bylo i to patrnou známkou jemného taktu. Přiznávám se, že jsem očekával oslovení německé a již napřed se posiloval ve své vlastenecké neustupnosti; avšak úředník přisvojil si patrně němou diplomacii, jaká zavládla v pražských obchodech českých vzhledem k návštěvníkům neznámé národnosti. A na můj český dotaz nejen že se nezamračil aneb alespoň nepolevil ve své zdvořilosti, nýbrž odpověděl mi hned česky a to nejvybranější češtinou, což mne překvapilo tím příjemněji, poněvadž jsem podle svých fysiognomi-

ckých zkušeností mohl na jisto pokládati, že nebývá-li hostem německého kasina, alespoň nenáleží k českým chauvinistum. Ale přiznávám, že mé fysiognomické zkušenosti nejsou dosti spolehlivé, jakož snad vubec celá soi-disante věda fysiognomická.

Ale trochu mne jeho odpověď uvedla v nesnáze. Odpověděl mi totiž na mou zbytečnou otázku, mohu-li zde dostati okružní lístek (vždyť to hlásal nápis zvenčí na dveřích), dotazem věcnějším, kam bych se rád podíval.

Byl jsem sice již za svého peripatetického rozjímání před nádražím o tom přemítal a dospěl k úsudku, že bude nejlépe, podívám-li se do Francie; ale nyní vynořily se mžikem některé pochybnosti a myšlenka, že bych měl přece věc tu ještě zraleji uvážiti. Spatřil jsem však, že úředník zatím již ke svému stolku přisedl, nějaký formulář k sobě přitáhl a namočiv péro v tázavém očekávání na mne se zahleděl, i vyklouzlo mi: „Do Francie, do Paříže."

„Do Paříže?" Poněkud nespokojeně odložil zase péro. „Ah — ale do Francie nemáme žádných okružních lístků. Jen až na hranici a zpět."

„Jen týmž směrem?"

„Nikoli. Můžete jeti na příklad do Paříže přes Belfort a zpět přes Nancy nebo i jinými směry. Ale lístky mohu vám dáti jen až k francouzské hranici a odtud nazpět; ve Francii musel byste si pak obyčejné jízdní lístky koupiti sám. Nechtěli se k nám totiž připojiti," dodal s vyčítavým vzhlédnutím tam kamsi na západ.

Když jsem později doma prostudoval Waldheimova „Conducteura", shledal jsem, že skutečně síť

okružních lístků spojuje nás hlavně jen s územím trojspolku a jeho dependencí. Souvisí-li ten úkaz opravdu s politikou, nevím. Že Rusko je pro nás jako zabarrikádováno, seznáváme při každé příležitosti a nikdo se proto nepodiví, že nemožno v Praze dostati ani přímého lístku do Petrohradu, Moskvy, Varšavy, Oděssy a vůbec do každého ruského města; ale s Francií představoval jsem si přece mnohostrannější spojení než jen pomocí přímého lístku nejkratší cestou do Paříže a zpět. Za to tím intimnější je naše spojení s Německem; to můžeme pohodlně a lacino procestovati kříž na kříž všemi směry. Jest patrno, že Rakousko s Německem již se sblížilo v každém ohledu co nejtěsněji. Němci, mající veliký národní cíl před očima, mohou se z toho jen radovati.

Řekl jsem úředníkovi, že není-li jiného výběru, nutno ovšem spokojiti se alespoň s výhodou až po francouzské hranice. Ale že bych se také rád podíval na Bodamské jezero a dotknul se alespoň okraje Švýcarska.

„Ah, po Německu můžete dělati okliky jakékoli a také Švýcarskem se můžete projeti, nepotrvá-li jen celá cesta přes 60 dní.“

„Měsíc, nejvýše půl druhého stačí mi úplně.“

— — —

□

Z Paříže.

Přijeli jsme náhodou do Paříže právě den před velikou slavností republiky a procházejíce se v sadech Tuillerií stali jsme se svědky demonstrace vlastenecké ligy. Před sochou „Quand même" kupil se zástup lidu, za assistence strážníků; brzy jsme poznali, že se to chystá ověnčení dotčené sochy, znázorňující nezlomenou věrnost odervaného Elsaska postavou dívky v elsaském kroji, stojící družně u klesajícího francouzského vojína. Zástup před pomníkem cosi očekával a zatím kupily se kolem na náměstí svornosti zvědavci. Po nějaké době přihrčel automobilní vozík a z něho vystoupili dva pánové, při jichž objevení ozvalo se volání: „Vive Déroulède!"

Byl to známý tribun lidu, který živě vítán čekajícím zástupem a rukama všem kolem potřásaje bral se jich středem k pomníku, kdež proslovil několik slov, načež upevněn byl na sochu veliký věnec s nápisem „Quand même". Zástup, který zatím značně vzrostl, provolal slávu Elsasku a na konec znovu hlučně aklamoval Déroulèda, který se pak v průvodu vzdálil.

Večer bylo veliké osvětlení města. Na stromech byly lampiony v podobě žlutých pomerančů, které pak ještě následující dni stromořadím a sadům dodávaly vzezření oranžových jižních zahrad. Zejména kavárny a hostince byly slavnostně dekorovány a osvětleny. Místy před nimi na ulici i tančeno. Sami jsme viděli takový improvisovaný uliční bál jen na jednom místě, před malou restaurací na jednom nároží ulice Lafayettovy. Tančily tam nejprve jen dítky při zvuku houslí, které se z restaurace ozývaly; ale pak šel kolem mladý muž s dívkou, chvíli se oba dívali na drobné tanečníky, pak pohlédli ve stejné myšlence na sebe a již kroužili spolu vedle dítek. Jich příkladu následoval jiný mimojdoucí párek, a brzy otáčelo se celé klubko tančících, z nichž pak někteří ke stolkům před restaurací usedli a po chvilkách znovu tanci holdovali. Ale kankán to nebyl, nýbrž zcela slušný tanec do kola.

Druhý den, jdouce kolem Theâtre Français, spatřili jsme kolem něho zácpu lidstva prostě, namnoze chudobně oděného, jež tu pod dohlídkou strážníků čekalo. Bylať toho dne ve všech divadlech zadarmo představení pro lid a zástupy tísnily se již dávno před otevřením kolem vchodů, aby našly v čas uvnitř místo.

Pak jsme byli svědky nové vlastenecké demonstrace před ověnčenou sochou Štrasburku v tuilerijských sadech a na to vypravili jsme se na slavnostní přehlídku vojska.

Šli jsme do Boulognského lesíka. Již cestou spousty lidu pěší, v drožkách (vždy jen s 1 ko-

něm), s drožkáři v (často bílých) cylindrech, v soukromých povozech všeho druhu, v omnibusech a tramwayích (nejvíce obecenstva — i tam — na imperiálech), na velocipedech, v hrčivých, drkotavých automobilech, valilo se týmž směrem. Velocipedy, náramně mnoho ženských v širokých spodkách, které nosí na ulicích, i když nejedou; někdy pán v předu a k jeho velocipedu vzadu připoutáno kolo damy. Kroj veloc. ženským zpravidla nesluší, zvláště od zadu, ale některým při jízdě přece velmi dobře padá. Velocipedy troubí a zvláště automobily, v nichž veze se někdy několik osob, dělají veliký hřmot. I mnoho vojáku a strážníku. U mnohých lidí, zvláště společností a rodin, viděli jsme v rukou síťky, plné zaobalených potravin, láhví atd. I v elegantních povozech měli potraviny. V boul. lesíku hned od kraje byly na trávníku sem tam hloučky vojáku a strážníku, pak skupiny sedícího obecenstva za ohradami, uprostřed trávníku. Seděli tu, někteří i polovysvlečení, s ubrousky kolem krku a před sebou v trávě, na nich pak potraviny a láhve vína, veselí, bavíce se, žertujíce i všelijaké hry provozujíce. Ženy koketovaly nedbalými polohami a velmi nonchalantním okazováním nejen elegantních botek, ale i punčoch a vubec hezkých nožek. Zvláště to překvapovalo našince, když beze všeho překračovaly dosti vysoko napjaté dráty, jimiž trávníky — ač zcela zbytečně — byly ohraženy. Jen zřídka kdy dala si některá galantním pánem přišlápnouti dráty k zemi, aby nemusila okázati více než svoji botku. Obyčejně mladé i staré, elegantní i prosté, přestupovaly neb přeskakovaly beze vší pruderie. Dámy i na ulici vubec rády ukazují nožky a spodní svuj

oděv; z části se to ovšem vysvětluje okolností, že nosí šátky a tobolky obyčejně v kapse spodniček.

Bylo velmi parno a proto zastavili jsme se pro uhasení žízně v restauraci na kraji lesíku; ale drahota, jakou jsme tu poznali, zdála se vysvětlovati, proč téměř všichni návštěvníci sadů měli s sebou potravní zásoby i nápoje. Vnikli jsme pak dále stinnými stezkami do lesíku; širokou cestou hrčelo nepřetržité pásmo různých povozů, zvláště dam na velocipedech v elegantních a koketních krojích, i jezdců; všude pak byly trávníky pod lesním stromovím zpestřeny a oživeny hloučky hodujících měšťanů, kteříž se zdáli většinou náležeti k malému řemeslnictvu a úřednictvu. Čím dále tím více přibývalo obecenstva a konečně dostali jsme se s jedním proudem k pěknému trávníku se stromy a skupinami květin u malého umělého vodopádu; odtud otvíral se pohled na veliké volné prostranství, na němž se již shromažďovalo vojsko ke slavnostní přehlídce. Pod jedním košatým stromem u vodopádu sedělo a leželo již ve stínu množství lidí, i usedli jsme tu také do trávy s ostatními. Avšak dlouho jsme se netěšili z příjemné pohovy. Nedaleko střežila okraj cvičiště řada strážníků a velitel jich, nevím z jakého důvodu, rozkázal, aby i trávník u vodopádu byl vyčištěn. Dálo se to však velmi zvolna a zdvořile; několik strážníků vstoupilo mezi obecenstvo na trávník a vyzývalo je přívětivě, aby své stanovisko opustili; lidem, kteří se tu již pohodlně uvelebili, nechtělo se z příjemného stínu a výhodného hlediště, skytajícího volný rozhled po vojenském cvičišti. Nikdo se tedy nehýbal a jen úsměvy a žertovné poznámky dávaly strážníkům na sroz-

uměnou, že asi tak zle nebude. Avšak tito mrkli na sebe, zvolna se všech stran vstoupili mezi skupiny a dostavše se až ke stromu uprostřed, obstoupili jej a odtud zvolna postupovali na všechny strany ku předu, vybízejíce obecenstvo stále přívětivě, ale již důtklivěji, aby se stěhovalo jinam. To poznalo konečně, že rozkaz je opravdový, a začalo ustupovati; ale co nejzdlouhavěji a nejpohodlněji, nejsouc policisty nijak tísněno nebo brusquováno. Tak se trávník z ponenáhla vyprázdnil a pojat byl do prostranství, jež řetěz strážníků chránil před záplavou zvědavců.

S jinými uchýlili jsme se jinam, na zalesněný pozvolný svah nad cvičištěm. Pod stromy vše se tu již pestřilo jediným táborem sedícího a ležícího lidu, vesele se bavícího kolem potravních zásob. Octli jsme se tu rázem uprostřed pravé lidové slavnosti pařížské a mohli nahlédnouti z blízka v život toho lidu. V mnohém podobalo se to našim nedělním táborům pražských rodin v lese krčském nebo snad ještě spíše slavnosti ve Hvězdě; mezi tábořícím lidem byly tu stánky a vozíky prodavačů různých potravin a nápojů, všude pak obcházeli lidé, nabízející voláním sodovou vodu, pivo, víno, chléb, různé pečivo, salámy, noviny, slavnostní odznaky a p. Měli hojný odbyt. Došly mi doutníky a byl bych si rád nějaké koupil; když se konečně také mladý prodavač kuřiva objevil, zavolal jsem jej a vybral si dva doutníky z jeho zásoby. Ale cena za ně žádaná byla ku podivu veliká, tak že jsem je položil zpět a koupi odmítl; prodavač nepoznamenal ani slova a se stejnou zdvořilostí, jak mi krámek svůj byl nabídl, odešel od neochotného kupce. Musím

říci, že mne to vzhledem ke zkušenostem z domova překvapilo; u nás jistě byl bych si utržil ne-li nějakou hrubost, alespoň nějakou štiplavou poznámku, zvláště když jsem si doutníky byl již vybral. A toť právě zvláštní rys pařížského lidového života: je živý, veselý, nenucený, třeba bujný a rozpustilý, ale z mezí slušnosti a zdvořilosti nevystupuje nikdy. A tato zdvořilost nemá oněch někdy spíše odpuzujících forem jako u nás. Vstoupí-li někdo do vagonu, do hostince atd., nepozdravuje zbytečně cizí lidi, po nichž mu nic není; ale za to, otáže-li se ho kdo po něčem, pozná-li, že někdo něčeho potřebuje, poslouží mu dle možnosti přívětivě a ochotně. Když jsme se z lesíka vraceli, octli jsme se na jedné stezce proti proudu valícímu se teprve do sadu; zastavili jsme se a uvažovali, nejdeme-li snad směrem od města. Naše nerozhodné zastavení stačilo, že z vlastního popudu přistoupil k nám elegantně oděný mladý člověk, aby se nás — poznav bezpochyby z naší rozmluvy, že jsme cizinci — optal, chceme-li ku cvičišti či již nazpět do města, a dle toho nejkratší cestu nám ukázal.

Ale vrátím se k ležení lidu na zarostlém svahu. V sadě byly plakáty s upozorněním, aby se nelezlo na stromy; ale to nebránilo hbitým šplhačům vylézti vzhůru na větve, aby mohli odtud pohodlně cvičiště přehlédnouti. Na některém stromě byly jich celé chumáče. A dole bylo všechno zaujato lidmi sedícími prostě na zemi, neb na rozestřených novinách. Zatím přibyly nové oddíly vojska na cvičiště a náhle povstal mezi obecenstvem živý ruch: vše se hrnulo k cestě, kudy přijížděla nová četa, a všechno volalo rozjařeně „Vive Marchand“. Stejně

hlučně uvítán byl Déroulède, který se také dostavil. Za to nápadně skoupé a chladné bylo uvítání presidenta Loubeta; i mohli jsme z vlastního názoru a dojmu potvrditi dotyčné večerní a zítřejší referáty listů nynější vládě francouzské nepřátelských, ač listy vládní také o vřelém akklamování presidenta psaly. Pak začala přehlídka a skytala při pěknosti francouzských uniforem malebné divadlo, v němž zvláště červená barva živě vynikala. Originelním dojmem působily zvláště žíněné červené neb černé hřívy vzadu s přilbic jízdy dlouze splývající.

Vrátili jsme se do města proti proudům lidstva stále ještě do lesíka se valícím. Ruch a hluk na živějších ulicích je vskutku neobyčejný, a když jsme poprvé po příjezdu do Paříže na boulevardu se octnuli, šla nám skutečně hlava kolem. Chodníky hemžily se lidem, před každou kavárnou a restaurací sedělo plno obecenstva kolem malých stolků, i lavičky pod stromy (platany), vroubícími po obou stranách jízdní dráhu, byly obsazeny, a středem ulice letělo několikeré nepřetržité pásmo povozů, automobilů, velocipedů, s hrčením, troubením, pískáním — bouřící směs tak divoká, až nám bylo s podivením, že ty různými směry střelhbitě se kmitající povozy nevrážejí každou chvilku do sebe. Přejíti — zejména na křižovatkách — bylo v pravdě uměním; hodnou chvíli bylo mnohdy třeba čekati, nežli se v tom shonu povozu místo k rychlému přeběhnutí ulice na okamžik uvolnilo. Vítány byly proto povýšené dlažby kolem svítilen neb pomníku uprostřed takových křižovatek, kam ses mohl v nouzi uchýliti z toho ječícího moře povozů jako na ochranný ostrov. Časem ovšem pokynul na místě přílišné

zácpy strážník rukou a tu musely na chvilku všechny povozy zaraziti, aby propustily pěší obecenstvo na druhou stranu ulice. Ovšem je takto jen v ulicích živých, kde ovšem leckdy slyšíš hádky kočů a stanou se také neštěstí; ostatně jsem se divil, že za tříměsíčního pobytu četl jsem jen jednou o přejetém starci a o poraněném jednom hraběti se soudruhy, kteří při srážce s jiným povozem vyletěli z automobilu. Případy, kdy na ulici padl kůň a po delší teprve době dostal se opět na nohy, viděl jsem za to téměř každý den. V některých ulicích je ovšem méně hlučno, ba místy dokonce ticho. Je zvláštní, jak zhusta se často mění ráz jediné ulice, ovšem delší, na příklad rue Lafayette. Jdeš jí v nejživějším ruchu a vidíš samé výstavné domy, s elegantními krámy, skvělými kavárnami a restauracemi; avšak pojednou ruch tichne, dostal jsi se do oblasti podobné některé postranní šlechtické ulici malostranské; tu zase jsi náhle ve víru hlučného života, ale domy, krámy, hostince i obecenstvo nabyly rázu jako předměstského, proletářského, že se udiven ohlížíš, jsi-li ještě v Paříži. A tak se to střídá v mnohých ulicích.

Z veřejných místností sluší líčiti kavárny, pijárny, hostince a restaurace. V pijárnách líhových nápojů bývají často zároveň trafiky, označené z venčí velikým emblemem v podobě stylisovaného doutníku. V pijárnách obyčejně nedostane se nic k jídlu, než leda šunka nebo „plat du jour“, jediné jídlo bez výběru, které právě ten den mají. V kavárnách pijou se také rozličné líhové a chladivé nápoje, ale není tu nic k jídlu. Pivo prodává se v mnohých místnostech toho trojího druhu, a sice někde hlavně, jinde vedle jiných nápojů, výhradně samo však ni-

kde, pokud jsem alespoň mohl pozorovati. Je pak buď mnichovské „Bière de Münich", mnohdy s udáním německým dotyčného pivovaru „Löwenbräu", „Spatenbräu", „Hofbräu" atd., nebo francouzské, zvláště „du Nord", „de la Mense" v boutelkách (dosti dobré), světlé, nebo anglické. Prodává se „un boc", malá sklenka, nebo někde „un double-boc", odpovídající asi naší slušné sklenici piva. Pijí ho velmi mnozí hosté kaváren a hostincu, ale vždy sotva více nežli jednu nebo dvě skleničky (boky). „Bière de Pilsen" viděl jsem jen jednou. Vedle vína (obyčejně červeného) v některých pijárnách nalévá se mošt (z Normandie) v malých hliněných džbáneckách. Mnoho se pilo sodové (selterské) vody, která se vedle obyčejné vody přiměšovala k vínu neb ovocným šťávám a ruzným nápojům líhovým, jichž mají zde veliké množství a které rádi po dvou i po třech směšují. K černé kávě dává se obyčejně koňak. Bílá káva („café au lait" nebo „café-crême") nebývá v kavárnách valná a k tomu drahá; lepší a lacinější dostane se v mnohých mlékárnách. Pečivo není valné; obyčejně bílý chléb v podobě dlouhých tenkých válcu, který nemá pranic společného s naším chlebem a chutí spíše upomíná na naše žemle. Sklepníci nosí zástěry, bývají většinou oholeni a upomínají na naše herce. Od pánu nejsou placeni a žijí ze zpropitného, které jim proto každý dává a to dosti vysoké. Viděli jsme, jak v jednom restaurantu, kde starší paní nechala na talíři příliš malé zpropitné, sklepník s nevolí za ní pospíšil a ji žádal, aby si zanechaný malý peníz vzala. Při větší útratě přináší sklepník vždy na požádání účet již sestavený; množství vypitého nápoje kontroluje

*

zanecháním u hosta každé vyprázdněné láhve nebo tácku každé přinesené sklenice piva. Mimojdoucí ovšem nikdo do restaurace nevybízí; výminku činily dva restauranty u severního nádraží, kde sklepníci i sami hostinští před hostincem na přicházející od dráhy cizince číhali a velmi lákavě k usednutí je vybízeli. Ale jinak byly to hostince dobré, ač poněkud drahé.

Potulní prodavači navštěvují hosty před kavárnami a restauracemi ustavičně. Tu přichází stařec, drží v ruce nějakou loutku, která při zdvíhání komicky třepetá rukama. Tu jiný nabízí kovové pletené sáčky na peníze nebo klobouky s širokou střechou, jež možno však smáčknouti v malý chumáček a schovati do kapsy. Tu přichází výrostek, sbírající hbitě pode všemi stoly nebo i přihrabující sobě zvláštní motyčkou zbytky cigar. Tu slepec, vedený ženou, žebrající a nabízející nějaká čísla na lístkách; tu odkvetlá prodavačka květin (byly zvláště v tu dobu karafiáty); pak zase s křikem přibíhají prodavači novin a časových brožur. Koupil jsem tak knížku o svobodných zednářích od Lemaître. Jiný přiběhl s parte, na němž byla umrlčí hlava a pod tím velikými literami jméno Dreyfussovo; bylo to „úmrtní oznámení a testament a f f é r y Dreyfussovy". Mezi literárními těmi produkty hojně lascivních se smělými obrázky, pak časových pamfletů (antisemitských atd.). Koupil jsem na př. časopis „L'Antijuif" ze dne 23. července; na jedné straně listu byl obraz znázorňující pevnostní zeď, u níž se svázanýma rukama a zavázanýma očima stojí postava, u jejíchž nohou na zemi se válí důstojnická čapka a zlomená šavle; je viděti, že to degradovaný

důstojník, jenž bude právě zastřelen; u jeho hlavy na zdi je psáno: „Mort au Traitre“ a nadpis obrazu zní: „Aux Membres du Conseil de Guerre de Rennes“. A jako na omluvu krutého dojmu toho odsouzence čte se pod obrazem: „Zdaliž on váhal, když pro trochu peněz chtěl své soudruhy ve zbrani vydati kulím Němců a učiniti vdovami všechny ženy Francie?“ Na druhé straně uveřejňuje list pokračování románové přílohy: „Le juif du cloître Notre-Dame. Roman antisèmite par G. La Banège.“

„La Patrie“, organe de la defense nationale (hlavní redaktor: Lucien Millvoye), přináší také illustrace, na př. číslo ze dne 15. července Marchanda a jeho sudanské tirailleury, pak plánek vojenské revue v Longchampu. Číslo začíná vždy na té stránce, která bývá u nás poslední, a pokračuje na naší první, pak na druhé a třetí, což je praktické; neboť třeba obraceti list, rozestřeš-li jej, pouze jednou. Celé číslo vůbec plno oslavy armády a vyzvání k hojnému účastenství. V čele čísla je: A Longchamp — Vive l'armée! Nevybíral jsem při koupi časopis; bral jsem zkrátka takové, jaké se právě vyvolávaly, a proto snad má přece něco váhy, že v té slušné vrstvě listů, kterou jsem si přivezl do Čech, téměř všechny jsou opposiční.

Prodavači novin, jakmile číslo vyjde, běží s ním ulicemi jako poplašeni a vykřikují titul časopisu do ochraptění. Zvláště mnoho slyšel jsem volati odpoledne „La Patrie“ a večer „La Pré-é-é-s“ (Presse). Někdy s titulem listu vykřikují také název nějakého sensačního článku, v listu obsaženého. Někteří mají čísla novin upevněna na tyči, aby je mohli podávati obecenstvu sedícímu na imperiálech omnibusů.

Také někde na boulevardech rádi se zastavují rozličtí potulní umělci a dryáčníci. Na boulevardu méně elegantním stranou k Montmartru viděl jsem na příklad skupinu lidí stojících kolem člověka, který prodával nějaký prostředek na čištění zubů; vedle něho seděl na židli nějaký muž, který se k tomu propůjčil z obecenstva, ale snad prostě byl jeho tajným důvěrníkem, a tomu ubožákovi pracoval dryáčník jakýmsi mýdlem a kartáčem na zubech nejinak než jako podomek leštící boty. Za té operace měl s velikou výmluvností k obecenstvu přednášku o znamenitosti své zázračné methody, jejíž výsledky pak ukazoval po skončení manipulace na běloleskłém chrupu své oběti. Jinde shromáždil se dav kolem potulného „umělce", který rýsoval hbitě a dosti dovedně křídou na dlouhé násadě upevněnou na kamenu chodníku jakous dosti povedenou karrikaturu a při tom prodával nějaké obrázky. Byl jsem také svědkem produkce šumařů před malou kavárnou atd.

Nejen hostince a kavárny, i některé živnosti rády zabírají část veřejné ulice. Na příklad za Louvrem na ohradní zdi proti Seině měl rozložen svůj výklad antikvář; zaujímal svým zbožím tuto ohradu téměř po celé délce ulice. V zavíracích skříních i na zdi samé byly tu v nekonečném pásmu vyloženy knihy všeho druhu; v každé z otevřených skříní trčela obyčejně cedulka s vyznačením ceny, někdy báječně levné, za kterou bylo možno kteroukoli jednotlivou knihu z té skříně si vybrati. Passanti zastavili se často na kraji toho výkladu a postupujíce zvolna podél zdi, hrabali se volně ve vyložených knihách, leckdy i dosti dlouho v některé se probíra-

jíce. Učinil jsem také tak, ale nic z těch pokladů mě nepřivábilo; povrchním pohledem spatřoval jsem věci nejrozmanitější (i německé a anglické Baedekry a Murraye, jízdní řády železnic, spousty románů atd.), ale nic stářím svým nebo jménem autora vábného nebo předmětem svým pro mne zvlášť zajímavého. Při podrobném prohlížení byl bych asi ledacos kloudného vylovil, a kdybych byl v Paříži na delší dobu usazen, bezpochyby stalo by se mi prohlížení těch pouličních antikvariátů — které jsem viděl i v jiných ulicích — milým sportem. —

Do Versaillu jsme vyjeli ráno z nádraží St. Lazare. Malé vozy železniční, skoro jako v našich elektr. tramwayích, prosté, ale velmi dlouhá jich řada, tak že jsme v kupé druhé třídy zůstali sami tři. Může se také seděti na střeše vagonů. Vůbec dráhy francouzské chuději a prostěji zařízeny než u nás a v Německu. Klosety jsou jen při některých málo expressních vlacích. Zastávky na stanicích jen krátké. Konduktéři nestarají se o to, kam si kdo sedne; na vlacích je vždy nápis, kam který pojede, a dle toho má si každý vyhledati svůj vlak a může si v něm vybrati místo, jaké se mu hodí. Kouřiti smí se však pouze v některých odděleních vozů, jež z venku označena jsou nápisem „Fumeurs“. Jinak musí požádati kuřák všechny osoby v dotyčném voze, nemají-li nic proti tomu, aby si zapálil. Ostatně jsem pozoroval, že se kouří ve Francii méně než u nás, a to více cigaretta nebo z kratičkých miniaturních dýmek. V nádražních čekárnách bez výjimky je kouření zapovězeno; rovněž nekouří se v lepších jídelnách. Ani v kuřáckých vagonech nejsou žádné schránky na popel. Ve vlaku museli jsme

lístky ukázati jen jednou; ostatně se nestaral nikdy nikdo o naše lístky, které jsme odevzdávali teprve po vystoupení z vlaku na nádraží, tak že nebyla skutečně žádná kontrola, zdali jsme nejeli ve vyšší třídě, než na kterou zněl lístek. Při tom nedostatku kontroly není ovšem s podivením, že plakáty na nádražích přísně varují obecenstvo, aby nevstupovalo do vlaků bez lístku nebo s lístkem jiné třídy. Ale na nezdvořilost konduktérů nemohli jsme si nikdy stěžovati; odpovídali ochotně na každý dotaz.

Krajina mezi Paříží a Versaillem je krásnější než jinde na venkově v těch stranách, kde jsem ji viděl. Od Belfortu přes Troyjes do Paříže a odtud přes Nancy do Avricourtu viděl jsem ploché krajiny málo malebné, většinou nudně střízlivé, a také vesnice jednoduchých a jednotvárných šedavých domků málo přispívaly k rozmanitosti pohledu; o vesnické idylle nebylo tu již proto řeči, poněvadž na všech nápadnějších domcích podle dráhy věčně se opakoval veliký plakát „Chocolat Menier" a tu a tam i jiná podobná návěští, tak že jsi spíše vzpomínal oplakátovaných domků předměstských. Lesů málo, zejména jehličnatých; výšiny nepatrné; u cest, rovných jako šňůra, jen řady lesních stromů, ne topoly; výstavnějšího zámku neviděli jsme téměř ani jednoho. Řeky upraveny tak, že vypadají jako úzké mlýnské strouhy, a podivno jest viděti v takové struze lodi tak veliké, že těžko pomysliti, jak se dvě takové v ní mohou vyhnouti. Ale zde za Paříží k Versaillu mnoho zeleni a letohrádků, dále i lesy, zvláště pěkná krajinka u Viroflay, kde mnoho vill a krásné rozsáhlé lesy. Ve Versaillu čisto, hezky, ale po Paříži ticho. Pěkné hostince, dokonce i jeden zahrad-

ní, což jsme v Paříži marně hledali. Přístup do zámeckých sálů nebyl ještě dovolen; prošli jsme tedy zámkem do sadů a byli skutečně nesmírně překvapeni jejich vzácnou nádherou. Pohled od zámku s terrasy s trávníky, květinovými záhony, přistřiženými keři a bassiny na všech stranách do nekonečného širokého průseku, též s trávníky, vodotrysky, sochami, protínajícího celý sad až tam, kde v daleku jako nadechnuto modralo se pásmo pahorků, byl skutečně velkolepý. Co mohl utvořiti umělý zahradník pro rozkoš královu, skutečně tu vykonal měrou vrchovatou pro rozmařilé vladaře francouzské. Rázem vzpomněl jsem posledních Ludvíků, vzpomněl milostnic Ludvíka XV., vzpomněl v zápětí i Pompadoury, v jejíž poslední nemoci dal Ludvík zaraziti všechny tyto vodomety, aby umírající svým hlukem nerušily, vzpomněl i hrozné tragedie revoluční, která učinila konec slávě toho dvora, tyjícího v nádheře a prostopášnosti z bídy země a národa.

Šli jsme tím parkem dolů a došli ke vchodu k Malému Trianonu; krásný park, ještě mnohé velmi staré stromy, vše dýchá vzpomínkami na Marii Antoinettu a její dvůr. Řada vesnických domků u velikého rybníka, sešlých, ale dosud zachovaných: mlýn, panský dům, mlékárna atd. Na rybníku lekníny. Byl tu nějaký dívčí ústav a z mladých dam obkreslovaly si některé tu neb onu budovku. Pak jsme vešli do Malého Trianonu, kde návštěvníci po skupinách vpouštějí se do pokoju Marie Antoinetty, v nichž dosud starý nábytek a památky na nešťastnou královnu, jejího manžela a dítky. Velký Trianon. Zpátky širokou, velmi dlouhou příční alejí

k průseku, v němž trávníky a vodotrysky. Tu již bába chystala se na odpolední hudbu, vykládajíc pečivo a nápoje. Šli jsme pak prohlédnout vnitřek, plno obrazů bitev, až to omrzí a zjeví se tu nejlépe šeredný rub t. zv. národní slávy. Překrásná vyhlídka do parku z oken velikého sálu, kde se Vilém prohlásil za císaře německého. Krásný nábytek. Skvosty. Odpoledne spuštěna část vodotrysků a hrála vojenská hudba části z „Hugenotů", „Fausta" atd. Pak k jeskyni s mythickými figurami, kde malý vodopád, jenž plní také misku, z níž vozataj napájí mramorové koně. Zápověď, aby tam nikdo nešel a netábořil na trávníku; ale v jeskyni bylo viděti nápisy jmen a na trávě ležela pohodlně společnost. Hostinec, v němž býval dříve dům Pompadourky. Poobědvali jsme v zahradním hostinci a vrátili se do Paříže.

Na Montmartre vystoupil jsem zanedbanými boulevardy; na jednom roztahovala se prostituce v malých kavárnách a hostincích a bylo tu mnoho bud: střelnic, kolotočů atd. Kolotoče jsou v Paříži velmi nádherné, se lvy, velikými koni, velocipedy atd., i s prvním patrem, velkolepě osvětlené. Bídnými uličkami, obydlenými chudinou, vede cesta příkře do vrchu, pak po schodech až k Novému Montmartreskému chrámu. S výše je krásná vyhlídka na Paříž; ale nebylo dosti jasno: z moře domů splývajícího v mlze vynikaly hlavně Notre-Dame, St. Sulpice, věže nádraží, Eiffelova věž a Veliké kolo. Na svahu pod kostelem bídné hostinečky zahradní; pak skrovné uličky. Vešel jsem do dvora, kde byla kaple P. Marie Lourdské a starý kostelík s obklopující jej křížovou cestou, ku které jsem musel za-

platit vstupné. Avšak k novému kostelu, který je již dostavěn, ale dosud lešením obklopen, odtud jsem se nedostal, nýbrž musel zase do uliček, v nichž prodávají se samé růžence, svaté obrázky a upomínky na Mont-Martre. Těmi dostal jsem se ke chrámu, kde za vstupné prohlíží se veliký zvon, krypty atd.

ajímavá je také návštěva parku v Buttes-Chaumont, romantické příkré skaliny, z nichž pěkný pohled na různé strany Paříže a zvláště na Montmartre, pak houpavý most, hučící vodopád, krásné trávníky a lesiny, krásné restaurace, jezero, jeskyně s krápníky. Za to Père-Lachaise mě poněkud zklamal: Vypadá to jako město, jehož ulice místo domů tvoří kamenné hrobky a náhrobky, hustě vedle sebe stojící, ulice ty mají i nápisy „avenue" atd., ale kamenné to město nepůsobí poeticky, nýbrž pustě a smutně, vypadajíc jako nějaké antické město vymřelé. Hrob Balzacův a jeho choti. Hrob dvou spadlých větroplavců.

Jardin zoologique d'Acclimatation. Jeli jsme tam drožkou a museli zaplatit vyšší taxu, poněvadž je boulonský lesík již za Paříží. Plameňáci, pštrosi, kasuáři, pelikáni, lamy, nádržka vody se lvouny. Vozíky tažené žirafami, pštrosy atd.; ale právě se nejezdilo. Vystupoval ballon captif. V restauraci byla hudba. Krásné palmy ve skleníkách. Oddělení psů, kteří se všichni rozštěkali, když tam přišli v zástěrách dva sklepníci z restaurace. V jednom pavillonu plazi, krokodilové, kteří vypadali ve své nehybnosti jako umělí, hadi stočení atd. Sloni za mřížemi, hrochové ve vodní nádržce, žirafy v stájích, mnoho pěkných tygrů, lvů, pardalů, palác opic, kde jsou pro opice i hračky, mlýn, který se točí, kuň, který

skáče, když naň některá opice sedne. Obecenstvo baví se jejich skoky a rvačkami. V obezděných jamách s oloupanými stromy různí medvědi, kteří na pokřik staví se na zadek nebo lezou na strom. Papoušci.

Jardin des Plantes. Botanické zahrady s přerozmanitými rostlinami, „labyrint", pahorek s glorietem, překrásné mohutné cedry, jeden zvláště obrovský, s lavičkou kolem.

Překrásný je Jardin de Luxembourg. Obecenstvu stále přístupen. Krásné aleje platanů atd. Uprostřed krásné trávníky se skupinami květin. Jedna paní tu krmila vrabce, ale holuby zlostně odháněla. Uprostřed prohlubeň s krásně upravenými květinami a sochami a pěkný pohled na palác.

Notre-Dame. Průčelí s množstvím soch znamenité. Dvě otupené, bezestřeché věže. Krásné brány s množstvím starých soch. Uvnitř působí v pološeru znamenitě pestré záře barvitých oken. Vzadu malý sad.

Část latinská je prostší a místy tišší. Ve věži Eiffelově v prvním patře divadélko. U Velikého kola zábavy.

Trocadéro zpustlý, porouchané kovové sochy slonů, nosorožců atd. na prázdných vodotryscích. Zde již všude viděti začaté stavby (Tunis, Alžír, dále stará Paříž se zdvihacím mostem) pro příští výstavu. Také za Eiffelovou věží a u Tuilerií staví se množství nových, velkých pavillonů.

V pařížských sadech mnoho menších vzácnějších stromků v přenosných, nad zemi zdvižených čtyřhranných dřevěných truhlících. Plno laviček

zadarmo, pak židle za plat, jež si každý postaviti může kam chce.

Socha Gambettova jako vyhlodaná. Obelisk atd. V Louvru navštívili jsme obrazárnu, pak sbírky jiné. Královské insignie pod sklem, ohražené; ve čtverhranné ohradě stále přechází zvláštní strážce. Mnoho malířek a malířů, zhotovujících kopie obrazů.

Německy slyšeli jsme v Paříži jen několikrát. Naše hostinská „že prý umí", ale neuměla. Na krámech nejvíce oznamení, že se tam mluví anglicky. Často také německy, řídčeji rusky, španělsky atd.

Palais royal. V krytých chodbách skvostné krámy klenotníků a podobné. Příležitostná koupě šperku za 100.000 franků. Jinde elegantní restaurace. Uprostřed dvůr se sady a pěknými vodotrysky, jež v určité doby „hrají", při čemž sesedá se na zaplacených židlích kolem obecenstvo jako k nějaké koncertní produkci. Tichost této části města a co o tom píše francouzský list.

Centrální Hally, nepříliš lákavé, ani jejich okolí. Lacině bouillony, ještě nejpodobnější našim obědům; polévka a maso. Jinak se diner liší hlavně nedostatkem našeho hovězího masa a za to obvyklým dessertem. Mnoho se jí zeleniny o sobě; na příklad dušených zelených fazolí. Také meloun tvoří jednu rubriku o sobě a sice ne na konci, nýbrž mezi jinými jídly. Jedlo se jich mnoho a byly výborné. Mezi zeleninami zvláště artičoky a šťovík sekaný na způsob špenátu. Oblíbena je omáčka z rajských jablek. Ryb a raků (říčních i mořských) jí se také hojně.

Ústavy bouillonové, kde posluhují stejně oděné dívky a paní. Závody tyto bývají plny.

Peníze jsou v oběhu všeho druhu; měli jsme v rukou a bez závady udávali kromě francouzských (z těch zamítli nám jen franky, na nichž byl Napoleon bez koruny) švýcarské, belgické, italské (liry) a řecké, pak rakouské 4 a 8 zlatové mince, které ovšem doma nevídáme. Však viděli jsme také jihoamerické, které nám chtěli mezi jinými vpašovati, ale jež k námitce naší s omluvou vzali zpět. Takto zatoulají se mezi ně i rozličné frankům podobné rumunské, španělské atd. stříbrné mince.

Dům Invalidů imposantní i při celkovém pohledu na Paříž.

Parníčky v Seině plny návěští. — —

Dne 6. července jsem vyjel z Prahy, jeli jsme západní dráhou do Plzně a pak k Brodu. Šumava nebyla viděti, ale v Bavorsku se poněkud vyjasnilo. Až k Mnichovu nebyla cesta příliš zajímavá, ač dosti lesů v krajině a pěkné bavorské vesnické domy. Do Mnichova jsme dorazili večer, nějaká ženská domlouvala nám, abychom u ní vzali soukromý byt; ale poněvadž nevypadala příliš lákavě, raději jsem řekl posluhovi, aby nám donesl věci do nějakého dobrého, ale ne drahého hostince. Tvrdil, že budeme spokojeni, a dovedl nás do blízkého hôtelu.

Pokoje pěkné; dole restaurace notně zakouřená, ne nádherná, ale dosti dobrá, s ženskou obsluhou, jako i jinde v Německu. Na cestách všude 1. psi bez náhubků (i v Paříži), 2. ženská obsluha často, 3. nikde jsme neplatili přes most.

Při prohledávání na hranicích šlo to všude hladce s jedinou výjimkou na cestě do Francie na poslední stanice elsaské; tu mě pruský úředník donutil,

abych kufr otevřel. Na zpáteční cestě na rakouské hranici v Brodu již celní úředníci Češi; konduktér, slyše náš český hovor, s úsměvem do coupé nás pozdravil. A tu nám napadlo ve vozech II. třídy návěští německo-české, aby se na podlahu neplivalo; nikde jinde jsme taková návěští v cizině neviděli. Přicházelo nám to jako ponížení před cizinou; první takové návěští rakouské ještě na bavorské půdě. Clo se muselo platit i z maličkostí v Paříži koupených; my jsme se svými nepatrnými nákupy šťastně proklouzli. V Mnichově jsme navštívili starou pinakotheku, pak jsme bloudili za deště ve Volksgarten. V Mnichově jsou vůbec hezké sady; lidé se zdáli bodří, nevtíraví, flegmatičtí, čistí; mnoho viděti osob obtloustlých. U ženských někdy stín knírků; ale to není nic proti vousatým starým i mladým Francouzkám, kterých jsme dosti viděli. Pökkelfleisch (jako hovězí), Tellerfleisch, Weisswurst. Žalusie a roleau bývají zvenčí do ulice. V hostincích obyčejně housky a preclíky. Mladé hezké číšnice. Káva se nalévá ze dvou plechových konvic. Pivo černé i světlé. Byli jsme ve Franciskanerbräu; tam oznámena na terrase pěkná vyhlídka na Alpy, ale bylo mlhavo. Hospoda zařízena po prostu, ale čistě; mnohdy je tu zařízení po staroněmecku, police, mísy, vyřezávané stoly a židle. V hostinci ve Volksgarten jsme viděli, jak se Bavoráci umějí také zlobit. Úprava vousu často upomíná na † Ludvíka. Podívali jsme se na obrovský pomník Germanie a napadl mi Žižka na Žižkově. V sadě u král. dvora mezi freskami, jak bavorský kníže odmítá českou korunu.

Pak jsme jeli dolů k Lindavě, stále mezi ze-

lenými lesy a množstvím luk, na nichž byly nesčíslné řady štíhlých kopek, v nichž se seno suší na zvláštních trdlicích. Ženské měly všude slaměné klobouky, což poskytovalo zvláštní idyllický obraz. Pěkné vesničky. Domy bavorské široké s množstvím oken se zelenými odklopenými okenicemi, ve 2, 3 i více řadách nad sebou, někde třeba 6 a více oken v jedné řadě. U Šumavy v Bavořích měly domky na střechách kameny a kostely cibulovité báně; později vyskytovaly se též před Mnichovem kostely s věžemi nízkých hranolovitých střech. Takové věže za Mnichovem častěji, jak jsem je vídal v Německu severním a Dánsku. Během cesty objevily se v mracích na levo veliké hory, částečně v rýhách a brázdách zasněžené. Mraky se převalovaly, čímž horská temena tu se objevovala, tu se ztrácela. Některé jako v kouři. Zeleň lesů různě osvětlená až do zelenomodra a šedozelena. Zelené jezírko. Domky více dřevěné, jako šupinami pobité, kostelíčky malé se špičatými, štíhlými zelenými vížkami jako v Tyrolsku. V Lindavě jsme byli v hôtelu „Helvetia" a seděli v malé zahrádce; čisto, dobrá jídla i pivo. Sklepnice obstárlá, bodrá, rozšafná obsluhovala nás po sousedsku. Prošli jsme se městem, které má starožitný ráz a je plno vojska. Jedna věž u přístavu a jiná v městě se čtyřmi pobočními vížkami jsou kryty pestrými prejzy jako inkrustací. Na nábřeží krásně, teplo, ač byl pozdní večer. Jezero zelené a vzadu skvoucí od slunce; s jedné strany vchodu do přístavu v jezeře maják, s druhé lev hledící do jezera; s té strany vypadá imposantně, ale se strany jezera komicky, když dojdeš na hráz až blízko k němu a vidíš mu do šosáckého obličeje.

Na levo hory, v předu druhý břeh, na pravo nelze ke konci dlouhého jezera dohlédnouti. Později se jezero a okolní hory halily v jemný modravý flór. Na nábřeží na lavičkách seděli a vesele se procházeli lidé. Vlaští dělníci pospíchali na parník.

Ráno šli jsme na parník; ale bylo mlhavo, tak že jsme neviděli hornaté a četnými osadami zveselené břehy jezera. Později se mlha rozptylovala. Ale bylo viděti jen blízké břehy, na jihu jen silhuetu břehu. Na loď vystoupil nějaký spolek s hudebníky; když jsme přijeli k jednomu přístavnímu městu, velmi malebnému, začali hráti a se břehu vítala je střelba z hmoždířů, pak se pruvod spolkový slavnostně bral do města. Na severním břehu, podél něhož jsme pluli, všude vinice. Zabočili jsme pak na jižní břeh a objevila se Kostnice se svým dómem. Tam jsme se ubytovali v Inselhôtelu. Je vskutku nádherný. Po straně na ostrově sady, za hôtelem k jezeru terrasa se stromy, zkad překrásný rozhled po jezeře. Tu lodky, „Gondolier". Rackové křičí nad jezerem. Večer párky v loďkách se projíždějí a laškovně se předstihují. Badenské selky s černými křídlatými šátky. Ředitel hôtelu se sklepníky slavnostně nás uvítal a vykázal nám dva krásné pokoje s vyhlídkou na jezero. Můj pokoj byl zrovna nad vězením Husovým. Prohlédli jsme si nejdříve hôtel. Překrásně restaurovaný a přestavěný ohromný klášter. Rozkošná kvadratura, květinový sad obklopený křížovou chodbou s okny do dvora, s malbami na stěnách, tam také dvě o Husovi (jak jej vezou na Gottlieben a pak ve vězení, ale tu je jeho tvář — patrně úmyslně — poškrabána). Refektář obnovený, s dřevěným stropem. Vězení Husovo,

malá okrouhlá vížka, z hôtelu na terrase k jezeru vystupující, k severu po straně úzké zamřížované okno do podzemního sklípku; vchod ze západu z chodbičky uvnitř hôtelu. Dovedl nás tam „gondolier", vypůjčiv si v hôtelu klíče. Uvnitř je palanda, nahoře tři trámy, s palandy vedou dřevěné schody dolů, kde je prkenná podlaha. Zdvihne-li se v ní prkno, viděti ještě dolů na holou podlahu. Původní podlaha je prý v Rosgartenském museu, rovněž i kámen, k němuž byl Hus přikován, a dřevěné massivní dvéře žalářní s jakousi zástrčkou pro podávání jídla.

Z Inselhôtelu dali jsme se do města; v městském sadu, hezkém, blízko hôtelu u jezera, kde bývá v určité dni bezplatná hudba, koupil jsem si doutníky. Prodavačka zeptala se mne, jsem-li Rus, a když jsem řekl, že Čech, sdělila mi, že její muž je také Čech a že meška za výdělkem téměř stále v cizině, takže se jen málo vídají. Z města šli jsme nejdříve k Husovu kamenu, vede tam topolová aleje; kámen je obehnán železnou mříží, za níž leželo několik věnců a kytic s českými navštívenkami. Kámen je břečtanem celý obrostlý, tak že lze čísti jen německý nápis na jedné straně. V Kostnici též Husova ulice, „Gasthaus zum Husen".

Šli jsme pak pěšky do Gottliebenu pěknou silnicí s ovocnými stromy; brzy za městem pohraniční strážnice badenská a kousek dále švýcarská. Další cestou všude švýcarští venkované přívětivě nás pozdravovali „Grüss Gott!" Jeden ukázal nám kratší cestu, přes luka, blíže k jezeru. Bylo tu mnoho rákosí a štiplavých much. Malým parčkem prošli jsme do vesnice, čisté, přívětivé. Domky dřevěné i ka-

menné. Jeden s velmi originelní starobylou úpravou a malbami — kavárna. Dvéře však zavřeny a host. místnost byla v prvním patře; stejně i v druhém hostinci (hned vedle zámku), kde jsme pojedli kávu. Hostinský velmi prostý venkovan; sklepnice ostýchavá, pravila, že je zdejší: „aus Thurgau". Kroje jsme tu neviděli. Přišla četná společnost vesnických dívek. Obě čtyrhranné staré věže zámku jsou skoro až nahoru porostlé břečtanem. Dole našli jsme na jedné věži český nápis, že pamětní kniha je u p. Jeřičky. Klíč nám přinesl lokaj ze zámku a nechal nás samotné stoupat nahoru po kamenných a dřevěných schodech. Nahoře světnička zavřená, v níž jsme spatřili množství věnců s českými nápisy. Nejvýše jakási dřevěná klec s otvorem pro vstrkování jídla. Čeští touristé se zvenčí podpisují. — Lidé ve Švýcarsku jevili se nám velmi přívětiví a ochotní.

V Kostnici jsme ještě spatřili dum, kde bydlil Hus (s jeho podobiznou a také českým nápisem, vedle jiná podobizna a „O Weh mir armen Tropf atd."), pak dum, kde byl uvězněn Jeroným, dum ten neobydlen a podepřen trámy. Pak jsme byli v Rosgartenském museu, kde kromě oněch dveří atd. z vězení Husova též vozík, na němž prý přijel do Kostnice se svým kaplanem. Je to nemotorný, ale vyřezávaný, hrubý vozík dřevěný. Dále jsou tu hlavně sbírky předhistorické, z jehelních staveb.

V Münsteru uvnitř prostém, ale velebném řada mohutných sloupu a vyřezávaná kanovnická sedadla. Na místě, kde prý Hus při odsouzení stál, je v kamenu skvrna. V Kaufhausu sál s ozdobným dřevěným stropem, kde prý se odbývala sezení koncilia; fresky, jak Husa v lodi vezou na Gottlieben.

*

Tučný mnich, žoldnéři zpilí, jeden Husovi při září pochodně s pošklebkem ukazuje Gottlieben, k němuž plují a kde již vězně očekávají. Právě se odbývala v tom sále malá výstava malířů (tuším švýcarských). Prastarý Rheinthorthurm — dole zelený Rýn.

Ráno vyjeli jsme parníkem po Rýně, na levo švýcarský, na pravo badenský břeh. Kolem Gottliebenu do Untersee. Kostnice dlouho ještě za námi po další jízdě malebně se rýsovala svým Münsterem. Na levo pěkný pahorkatý a lesnatý břeh, v předu na pravo v dáli viděti strmé hory s Hohentwielem. Arenenberg na levo. Starý hrad Salenstein. Na pravo k ostrovu Reichenau, bez lesů, s osadami a vínem. Uprostřed zámek. Malebný starý klášter Feldbach, šedý, s podivnou massivní věží, dále též na levo knížecí zámek Glarisegg. Staré hrady některé. Pak Rýn, oba břehy odtud švýcarské. Na lodi byli dva mladí muži, z nichž jeden tropil všechny možné rozpustilosti, štípal číšnici, statnou, s krásným rusým, právě Thusneldiným vlasem. Stará dáma, sice líčená, s knírkem, šedými vlasy, ale velmi hezká; stále měla spuštěný závoj, i při pití. Jela se starším ještě pánem. Na Bodamském jezeru někdy, zvláště v mlze, to vypadalo, jako bychom pluli stále po širém moři; zde vždy již blízko břehy. Ve vodě rybářské tyče se sítěmi, pod vodou viděti husté vodní rostliny místy vzhůru k hladině vystupující. Voda zelená, v Bodamském jezeře i Rýnu. Krásné starožitné městečko Stein am Rhein, nahoře na skále imposantní hrad, starý Hohenklingen (Stein am Rhein na pravém břehu). Později viděti opět Hohentwiel. Pěkné břehy a konečně Schaffhausen.

V přístavišti vzali jsme posluhu, který s námi vystupoval vzhuru pěkným městem k nádraží.

Zastavili jsme se v prostém zahradním hostinci. Tam to bylo velmi jednoduché a poněkud nečisté; společnost nuzná. Jeden spící opilec. Jako asi u nás podobný hostinec venkovský poslední třídy. Papoušek modročervený křičel a kousal na třísky bidlo, k němuž byl připoután. Oběd jsme dostali prostřední. Pak šli jsme pěšky do Neuhausenu, městem dolu a kolem řídnoucích stavení, mezi nimiž na levo již se jevil zelený, místy v malých spádech bíle se pěnící Rýn. Prošli jsme Neuhausenem a u jednoho staveniště zeptali jsme se Vlacha, kudy k vodopádu; ochotně nám ukázal cestu, a když jsme šli dále, tu pojednou vedle nás objevil se bouřící, hučící vodopád jako spousta kypící smetany, padající shůry a tříštící se o balvany. Byla to vskutku okouzlující, velkolepá podívaná, ač jsme odtud nemohli přehlédnouti celý vodopád; avšak když jsme se vraceli odtud jinou cestou (dle rady onoho Vlacha), rozvinoval se znenáhla po straně za námi celý obraz vodopádu, až jsme spatřili celý ten široký, sněhobílý, kypící pruh zpěněné vody, řítící se s hromovým rachotem s černých skalin, za nimiž na druhém břehu se vypínal zámeček v lesích. Vrátili jsme se pak do Schaffhausenu, do jednoho hostince blízko nádraží. Byla tu veranda pěkně upravená, z níž viděti bylo na pahorek s vinicemi a letohrádkem. Hôtel ten byl malý, ale výborný. Posluhoval sám hostinský s dvěma dívkami, z nichž jedna byla bezpochyby jeho dcera. Byla to dívka neobyčejně hezká a svěží a švýcarská němčina z jejích krásných dětinných úst zněla roztomile. Rozkošně naivních,

prostých způsobů. Ráno jsme snídali dole na verandě sami. Mluvíme spolu česky; v tom přistupuje k nám mladý hezký pán, který se zatím též byl k snídaní dostavil, a představuje se nám jako krajan, dr. ***, z Prahy. Zvěděli jsme, že se vrací z Italie přes Švýcary. Všichni v hôtelu seskupili se v pozadí a byli jaksi překvapeni setkáním cizinců, mluvících spolu neznámou řečí.

Z Schaffhausenu jeli jsme do Basileje a znova viděli jsme z okna vagonu celé panorama rýnského vodopádu. Vystoupivše v Basileji z vlaku, šli jsme jakousi sadovou ulicí s krásnými sady, do nichž po obou stranách hleděly nádherné domy, hermeticky uzavřené, bez krámů a hostinců, se zahradami, patrně příbytky boháčů. Sady a paláce ty neměly konce, a majíce již hlad, vrátili jsme se raději v jinou stranu i sešli do města. I tam ulice pansky klidny a svědčící o zámožnosti i bohatství obyvatelů. Tím větší kontrast byl, když jsme spatřili v zákoutí ulice s dlážděním čistým jako sklo, u prahu nějakého skvělého paláce tábor špinavých, vyzáblých lidí v úžasných hadrech. Fysiognomie svědčily, že jsou to Vlaši, ale vypadali ve svých hadrech hůře než cikáni a budili soustrast, dojímajíce tím více uprostřed okolní nádhery. Skoro nám bylo divno, že Basilej ve svých zdech trpí takový obraz, neboť celé vzezření jeho upomínalo nás na bohatého sobce, který užívaje ve spokojeném klidu svého dostatku nechce být ani rušen pohledem na nějakou špínu a bídu. Ovšem i zástupy dělnic a dělníků, sice slušně oděných, ale nedobře živených, pospíchající proti nám postranní ulicí právě v tu odpolední hodinu do nějaké továrny, dosvědčovaly

nám, že ani ta klidná basilejská nádhera neobejde se bez mozolů bližních nuzně živořících v ukrytých koutech toho skvělého zevnějšku. Šli jsme pak dolů městem, jeho amfitheatralně na levém břehu se vypínající, mohutně solidní výstavnost učinila na nás značný dojem, ale přece odcházel jsem od toho obrazu chladně, právě jako od střízlivé, třeba krásné tváře, z níž dýše samo sebou spokojené sobectví. Upomínky historické. Z Basileje jeli jsme do Mülhausenu, viděli tu již Elsasko, v mlze vzadu výšiny, ale rovná jinak, dobře vzdělaná krajina, i ráz její připomenul nám Čechy. Viděli jsme tu množství čápů. Přijeli jsme do Mülhúz a usadivše se v hôtelu u dráhy, pospíchali jsme do města, zvědavi, jak Elsasko vypadá pod vládou německou. Mnoho francouzského jsme tu nespatřili; nápisy úřední jsou všechny jen německé, a i soukromé z pravidla. Jen tu a tam viděti nějaký nápis francouzský. Zřídka také slyšeti francouzský hovor. Pruské vojsko a úředníci všude se presentují.

Druhý den jeli jsme Elsaskem přes Altmünsterol, poslední německou stanici, do Petit Croix na franc. půdě. Na pravo bylo viděti pásmo hor. V Petit Croix vešli jsme k revisi do sálu, jenž byl vyzdoben množstvím francouzských praporů s nápisy „Vive la patrie“ a jinými vlasteneckými hesly. Byl to náhlý přechod do jiného světa. Tu již hlaholila jen francina a franc. douaniéři ve svých vkusných uniformách odbývali čile a šetrně revisi. Usedli jsme do franc. vozů, které nás za krátko dovezly do Belfortu. Ve voze byl elsaský sedlák, který se velmi přátelsky bavil s Francouzi, ač francinou trochu chybnou. Ale zřejma byla jeho sympatie k bývalé širší vlasti a

ke všemu francouzskému. „Bête," povídali franc. úředníci o jedné selce, s kterou se nemohli francouzsky smluvit. Před nádražím očekávaly drožky, avšak dali jsme se pěšky do města. Zde již ráz zcela jiný; částečně elegantnější a vkusnější, částečně méně pořádný proti německé pedantičnosti. Vše jaksi živější, lehčí, veselejší. Prošli jsme ulicí, plnou krámů, kde již byla zřejma záliba ve vyvěšování a vykládání rozličného zboží na ulici, jehož pestré směsi jsme se tu divili. Dále viděli jsme táhnouti oddíl vojska v modročervených uniformách, pak bylo viděti nahoře mohutná opevnění a ve skále velikého červeného lva Belfortského. Vrátivše se poseděli jsme v zahradě malé, ale elegantní kavárny a pak hned nastoupili další cestu.

Krajina se nám dále hrubě nelíbila; vše střízlivé a ploché. Ostatně mluvil jsem o tom již nahoře. Za to fysiognomie se nám líbily; elegantní namnoze obleky, nenuceně pěkné vystupování. Nevtíravost, ale zdvořilost a úslužnost. Pozorovali jsme také větší živost, jaká se rozpředla mezi pány v našem coupé o rozličných otázkách, týkajících se zařízení železnic a chování veřejných zřízenců. Vogesy zmizely dávno, rovina, údolí řek, vinice, pole. Zvláště ve vinicích viděli jsme pilně zaměstnané rolníky. V Troyes zastavili jsme se na nádraží. Před nádražím množství omnibusů; ale žádali jsme posluhu, aby nás dovedl do některého lacinějšího hôtelu. Dovedl nás do hôtelku, kde nebylo ani sklepníků ani portýra ani nic podobného. Přijal nás sám majitel, člověk velmi prostého zevnějšku, jako nějaký chudý řemeslník. Ale uvedl nás do pokojíků pěkně zařízených; a k večeři vedla nás obstárlá sklepnice do malého pro-

stého salonku, jehož zasklené dvéře vedly do miniaturní zahrádky. Chtěli jsme tam večeřet; ale pravila, že tam není večer možno sedět pro množství komárů. Poněvadž jsme v zahradním salonku viděli prostřeno k table d'hote, volili jsme raději vnitřní místnosti, dva pokojíky, oddělené od sebe zasklenou příčkou. Sklepnice udivena namítala, že tam nemůžeme sedět, poněvadž tam přicházejí kuřáci; a když mé dámy odvětily, že to nic nevadí, a hned se usadily v zadním pokojíku, nevědouc si s námi snad rady, přenechala obsluhování divných cizinců samému hostinskému, který přišel s úsměvem a chováním svým dával na jevo, že je světa zkušený a že ví, jinde že jsou jiné obyčeje. Prostřel nám bez námitky v tom pokojíku, dodávaje si jovialního vzezření a čině veselé poznámky. Jídel nebyl velký výběr, ale byla dobrá a z vlastního popudu přinesl nám hostinský veliký meloun, prý ukázka jeho vlastní úrody, a rozplývaje se jeho chválou rozřízl nám šťavnatý plod, při čemž sám labužnicky špičatil ústa nad jeho krásným nitrem. Meloun byl vskutku výborný. Do přední místnosti přišel jen jeden host, pil nějaký likér a kouřil z malé dýmčičky. Ostatní chodili k table d'hote do zahradního salonku, kde jsme druhého dne ráno také posnídali, při čemž nám přinesla sklepnice užité již ubrousky, s podotknutím, že jsou to naše vlastní z předešlého večera. Zkrátka byl to hostineček prostý, ale jinak dobrý a čistý.

Jízdou do Paříže opět v krajině nic pozoruhodného. Konečně začaly se objevovati hustěji řady domů mezi zahradami; již jsme vždy myslili, že to začíná Paříž, avšak vlak vyjel zase do prázdných

prostor; a tak se to opětovalo několikrát; až domy více a více houstly a pak již jeli jsme uprostřed samých stavení, pak nějakými hradbami a krytými průkopy a konečně jsme stanuli na nádraží východním. Zřízenci potravní daně propustili nás na pouhé ujištění, že nemáme žádných potravin, načež hemžením lidstva jsme se doptali kanceláře, v níž možno ponechati v „konsignaci" zavazadla. Volně mohli jsme se nyní vrhnouti do živých proudů pařížských ulic. Umínili jsme si, že především zcela pohodlně si vyhledáme nějaký hôtel meublé. Bylo teprve časně dopoledne a měli jsme k tomu téměř celý den. Nejprve jsme byli zcela zaujati pozorováním nevídaného pestrého ruchu v ulicích a na byt jsme téměř zapomněli. Po poledni začali jsme se však již bedlivěji po něm ohlížeti. Měli jsme s vyhledáním jeho dosti klopot. Jeden byl příliš vysoko, tmavý a nedosti čistý, druhý sice v přízemí, ale také se sestrám nelíbil, jiný zase příliš drahý a tak dále, že jsme si konečně umínili, že se ještě do jednoho podíváme, a nebude-li se nám ten hodit, že vezmeme z nouze některý z dříve prohlédnutých. (Rue de petits hôtels.) Ten „Hôtel du Nord" se nám však líbil; můj pokoj byl sice malý a s jedním oknem na dvůr, ale sestry měly pěkný pokoj s balkonem na ulici. Zařízení bylo dobré a vše čisto. Smluvili jsme (stravovati že se budeme v městě) cenu za oba pokoje na 8 a půl franku denně a pobyt udali jsme asi na 14 dní.

Hôtel byl v rue Lafayette, zcela blízko u nádraží severního i východního a náhodou též blízko ulice Chabrolovy, nyní tak proslavené „pevností Guérinovou". Paní přívětivá vedla hôtel a nám po-

sluhoval i stlal muž sympatický, živý a veselý, který byl jaksi faktotum hôtelku: portýr, čistič bot, uklízeč, nosič atd. Při tom měl ale vzhled intelligentní a vídal jsem ho zabývati se horlivě lekturou. Odcházeli jsme vždy ráno a vraceli se z potulek po městě teprve večer. S paní a portýrem vyměnili jsme vždy jen několik slov: zdravili nás, ptali se, jak jsme spali, kam se chystáme atd., a divili se, že můžeme choditi pěšky celý den. Při odjezdu nám pravili, že za výstavy náš byt bude státi nejméně dvakrát tolik. Z pokojíku svého viděl jsem na zadní části několika domů a jich malé dvorky. Byl tam papoušek. Služky vynášely odpadky do velikých plechových nádob, stojících vždy v rohu dvorku.

Dne 23. června ráno jsme odjeli z Paříže, zásobivše se na cestu trochou potravin. Museli jsme vzíti I. třídu, poněvadž vlak žádné menší neměl a jinými vlaky by jízda tak dlouhá byla bývala nepohodlná a bylo by se muselo jeti v noci, neb příliš zdlouhavě. Až ke hranici nebylo v krajině nic tak zajímavého, aby mi zvlášť bylo utkvělo v mysli. Místy vinice, řeky, kanály s loďmi — také přes Katalaunská pole — konečně Igny-Avricourt, poslední francouzská stanice, a Deutsch-Avricourt, kde nám němečtí celníci milostivě propustili zavazadla. Krajina stává se rozmanitější Vogésami — konečně vjíždíme do Štrasburku. V Štrasburku jsme opět se nechali sklepníkem dovésti do blízkého prostého hostince, kde nás uvítala elsasky zbarvenou němčinou prostá bodrá hostinská se sklepnicí. Místnost dole prostě „gemüthlich", jídel malý výběr, spíš jako

po domácku, ale pokoj pěkný. Hostinská i sklepnice uznávaly za svou povinnost chvílemi s námi hovořiti. O hostinském pravila paní, že umí francouzsky, dále o tom nemluvila, ale zdálo se, že p. hostinský i francouzsky smýšlí. Pokoje byly slušné; sestra nechala tam ležeti na nočním stolku zlatý prsten, ale k dopisu svému z Čech dostala jej poštou. Stran francziny učinili jsme podobné zkušenosti jako v Mülhausen; viděli jsme tu sice trochu více franc. nápisů a slyšeli více francziny, ale celkem ustupovala tato přece značně do pozadí. Münster překrásný, skulptury, růže — vedle kostela skvostný dřevěný starý dům a také jinde podobné zajímavé staré domy. e Štrasburku jeli jsme dále, krajina tu zase stále zajímavější, krásné lesnaté hory (Schwarzwald), pak přímo rozkošné krajiny až téměř k Norimberku. Údolí, lesy, pahorky rozmanitě se střídající, vesnice zajímavých, výstavných, čistých domů, jejichž průčelí s mnohými okny a vysokými, špičatými střechami byla jako síťovaná rozličně obarvenými trámy, s rovněž různě (červeně, bíle, žlutě atd.) zbarveným zdivem. Střechy cihlové. Vinice, stromoví, luka. Zvláště krásná krajina u Hessenthalu, kde na vrchu velmi pěkný kostel s 3 věžemi. A pak rozkošný rozmanitý kraj a Karlsruhe, jako rozptýlený malebně po údolích a pahorcích mezi sady a zelení vůbec, i výstavný, a plno vill. Po cestě ve vesnicích byly prapory běločervené, v jedné vesnici viděli jsme také bránu s „Willkommen", myslili jsme, že je to nějaká idyllická místní slavnost. Ale možná, že to bylo vítání rakouských Němců; alespoň jsem hned po návratu četl, že podnikli do Stutgartu nějaký výlet a řečnili tam o svých útra-

pách v Ostmarce. Při pohledu na tu smavou, idyllickou krajinu a přívětivý, bodrý lid ovšem nám ani na mysl nepřišly národnostní vášně a boje. Před Norimberkem krajina poněkud střízlivěla.

S hôtelem jsme se tentokráte přepočetli. Ač jsme od posluhy žádali hôtel menší, uvedl nás do nádherného, snad největšího, „u Virtemberského dvora". Plno sklepníků, lift, samé koberce, zrcadla, elektr. osvětlení. Dostali jsme skvostné pokoje v prvním patře, s vyhlídkou na ulici. Cena byla ovšem dle toho a ráno zpropitné na všechny strany. Starožitnou, úplně zachovanou branou prošli jsme do města; vedle jsou ovšem hradby prolomeny, kudy jde tramway. Město ve svém zachovaném starobylém rázu učinilo na nás znamenitý dojem. Zvláště procházka za městem podél hradeb, před nimiž hluboké příkopy, kde ovšem místy zahrady a zelenina, s vystupujícími věžemi, někde dvoje hradby s věžemi za sebou, staré brány opět s hláskami, něco opraveno, něco dosud černé, rozestouplé, s hustým povlakem břečtanu. Zkrátka to všechno rázem kouzlilo před nás malebný obraz středověku. A i nové domy předměstské jako v městě samém byly většinou přizpusobeny slohem tomu starožitnému rázu celku.

Pak šli jsme vzhuru k starému, ale dosud zachovanému, nadmíru malebnému a mohutnému hradu. Tam již čekali jiní cizinci a dcera dozorcova uvedla nás dovnitř. Prováděla nás starými komnatami se středověkými kachlovými kamny, starožitným nábytkem a obrazy, vše zachováno. I ukazovali nám, kde naposled ještě bydlili a spali členové nynější vládnoucí rodiny; i tam bylo zařízení středo-

věké. Prastará zámecká kaple s řezbami Víta Štwossa, který vedl zde v Norimberce tak žalostné stáří. V zámku ukazuje se také stará studně, podobná oné na Karlštejně. V jedné komnatě je seznam všech císařů a kdy na hradě meškali. Mezi nimi také náš Karel IV. a Václav. Ale jinak na Karla, největšího dobrodince města Norimberka, mnoho tu neupomíná. Pěkná vyhlídka z hradu na Norimberk, zejména starou nejbližší jeho část; bohužel zakalovala vzdálenější partie mlha. Při návratu s hradu hned blízko zachovaný dům Dürerův; dále mnohé jiné zachované domy norimberských slavných umělců a rodáků s nápisy. „Bratwurstglöcklein", kde prý se shromažďovali s Dürerem norimberští mistři. Chlapec nám to povídal a leccos nám vysvětloval. Znamenité kostely, kašny atd. Z Norimberka jeli jsme dále. Krajina méně zajímavá, ale lesnatá a mezi lesy mnoho chmelnic. Pěkný hrad blízko před českou hranicí. V Brodu byla zase prohlídka zavazadel. Tu již byli mezi pasažéry i celním úřednictvem Češi. Jeli jsme zase šumavským lesem, ale pršelo. Na nádraží domažlickém spatřil jsem dra. Thomayera. V Domažlicích ještě některé staré věže zachovány. Pak jsme jeli nezajímavou krajinou k Plzni; tato nás velmi nemile překvapila nepořádkem, nečistotou, bídným vzhledem lidu. Dojem ten nenapravilo ani dláždění a vzhled náměstí, tím méně nové šablonovité domy, všude vznikající, ani konečně elegantní hôtel Waldekův, kde nám bylo při výhradně českých zvucích kolem velmi dobře. Ráno jeli jsme ku Praze známými krajinami, které se nám i po tom, co jsme viděli v cizině, mile zamlouvaly. Bavili jsme se s dů-

stojníkem hovořícím česky; přijel prý z Vídně, kde meška, na návštěvu svého rodiště. Přijeli jsme do Prahy a tu slyšel jsem, že bylo také v Čechách stále takové vedro jako v Paříži. Přinesl jsem dárky: čapky a klobouky, v nichž stiskem péra objevil se kalamář, kravaty, jejichž ústrojí je téměř nezrušitelné, kdežto naše hned se kazí, zlatou jehlici a zlatý prsten. Po našem příchodu hned se počasí obrátilo a churavěl jsem delší čas silnou rýmou. Přinesl jsem z Paříže také množství časopisů (opposičních), testament affairy Dreifussovy, vyobrazení zpěváků a pod.

□

Paris! Gare de l'Est!

Vystupujeme z coupé a proud lidí unáší nás k ohradě, před níž stojí zřízenci potravní daně. Máme-li nějaké potraviny? „Non.“ Máchnutí rukou — smíme projíti.

Ještě jen zbaviti se vaku! Po některém čase doptali jsme se „konsignační“ místnosti; ohromná síň byla tu v regálech i na podlaze naplněna nejpestřejší spoustou zavazadel, k níž zřízenec v modré bluze připojil i naše cestovní kufříky. Úředník odevzdal nám stvrzenku s číslem a mým jménem — a volni, lehci jako ptáci mohli jsme již vyhlédnouti do neznámého pařížského světa.

Znáte ty chvíle příjemného napjetí, když se chystáme na první dojem čehos nového, o čem jsme třeba mnoho četli, co jsme si třeba domyslem jakž takž mohli představiti, ale co nám přece jen bylo neznámo, dokud jsme to skutečně sami nespatřili a nepodrobili vlastnímu úsudku. Jak se tu soustřeďuje všechna energie naše do zraku, jímž snažíme se obsáhnouti rychle hlavní rysy obrazu, po němž jsme toužili, načež pak bedlivě pozorujeme a stíháme všechny podrobnosti, abychom vystihli co nejúplněji význačný ráz celku.

Spěcháme na příklad v městě přístavním na místo, odkud poprvé v životě spatříme oceán. Již jsme tu! Mžikem přelétáme očima ohromnou vodní pláň — v prvním okamžiku spíše trochu zklamáni, neboť každý téměř cestovatel, kterého jsme před tím čtli, pokládal za svou povinnost povznésti na břehu moře svůj básnický vzlet k nadšeným dithyrambům. Avšak i ten, kterého snad moře neuchvátilo tak, jak očekával, vzdává v příštím okamžiku přece hold jeho majestátu a chtivě ssaje do duše jednotlivosti toho divadla, od mizivých dálek, v nichž nesmírný polokruh vodstva mlhavě splývá s oblohou, až nazpět ku sněžným chumlům kypící pěny, jimiž vlna za vlnou rozbíjí se o nejbližší černé skalisko břehu. A bedlivě pozoruje ustavičný příval těch zelenavých vln, kolísavé hemžení lodí v nedalekém přístavu, svítící sluncem širokou brázdu za odjíždějícím parníkem, plachtu zvolna se vynořující z daleké dáli, bílé racky oživující velkolepou jednotvárnost vod a nebes.

Leč nepoznal by moře, kdo by přestal na tom pohledu. Třeba vstoupiti na jednu z oněch lodí v přístavu a vyplouti až tam, kde ztrácí se i poslední slabá silhueta břehu a zrak na všechny strany těká jen po čiré vodní hladině, obepjaté shora vzdušnou kopulí blankytu; třeba plouti takto několik dní, pozorovati měnící se tvary a barvy vln, nádherná divadla východu a západu slunce, polet mořského ptactva a veselé hry delfínu, zjevy mimoplujících lodí a pak zase nových, cizích břehů; třeba poznati moře i v neklidu a hněvu jeho.

Ještě více je ovšem takového hlubšího vniknutí třeba, chceme-li poznati ráz a život cizího města.

Nevstupoval jsem do Paříže s napjetím přílišným. Neočekával jsem překvapení zvláštního; vždyť moderní města evropská, kromě zachovaných zbytků starobylosti a krajinného rámce, nemohou se lišiti značně od sebe; spatřím tytéž nekonečné řady nudných činžáků, jako ve Vídni nebo Berlíně, a mezi nimi totéž hemžení lidí ve známém všeevropském kroji, leda že ještě hustší a hlučnější.

Ale přece mi hlava šla kolem, když jsem se po krátké chůzi ocitl na rohu nejbližšího boulevardu. Čekal jsem ruch mnohem živější nežli na příklad v erlíně; ale co jsem shledal, přece mne překvapilo. Tu podobalo se množství na chodníku, kam jsi dohlédl, skutečně jedinému, nepřetržitému pásmu hrnoucích se postav, až bylo s podivením, že ta pohyblivá živá mosaika může bez ustavičných vzájemných srážek, tak hladce a lehce kvapiti ku předu dvojím opačným proudem, těsně za sebou, vedle sebe a proti sobě. Ale než se nadáš, uchvátí i tebe ve své vlny ta živá řeka a rázem ucítíš v nakažlivém dotyku bouřlivou tepnu světového města.

Pravda, Paříž je lidnatější nežli Berlín a Vídeň; ale poznáváš hned, že rušnější žilobití její pochází též z ohnivější a lehčí krve francouzské. Živější jsou oči a tváře toho množství, čilejší a svižnější jeho pohyby. Ale ta čilost nevybíhá z příjemných, ladných mezí: nebudí ani dojem horečného shonu po zisku aniž vybíhá v ten třeštivý neklid, jakým se letora vlašská projevuje v ulicích jihoitalských měst. Arci, mluvím o třeštivosti se stanoviska chladnějšího a vahavějšího severana, na kterého rej a vír jihovlašských davů působí dojmem abnormalnosti.

Vpadneš-li z vagonu, který tě přivezl od severu, náhle do vřavy ulic neapolských, zdá se ti, že obyvatelstvo šmahem trpí nervovou podrážděností. Na všech stranách vidíš prudce gestikulující ruce a vášnivé posunky; všechno jakoby bylo v ustavičném rozčilení a každá skupina jakoby se zmítala rozezleným sporem. K tomu přispívá, že i lhostejné dotazy a odpovědi se vyrážejí prudce a nejraději křikem, a že křičí a hlomozí téměř všechno. Ani pohřeb se tu neodbude s vážným klidem. Vzpomínám na fantastický dojem, jaký na mne učinil pohřební průvod, když vmísil do středu vírného uličního reje svůj předvoj z členů funerálního bratrstva, zakuklených černými hábity a špičatými kápěmi, jimiž zakryt byl i celý obličej kromě očí, jež strašidelně vyhlédaly dvěma otvory v tom černém mumraji. Avšak i ty posupné postavy stejně jako bíle oděné malé družičky za nimi jevily každým krokem a gestem neposednou neapolskou povahu a křížek s černým flórem povážlivě se kymácel nad malými ministranty, vrtícími sebou s ještěrčí pohyblivostí.

Jak jsem již pravil: Tak působí obraz jihoitalského života na chladnějšího severana, kdežto zase my asi připadáme Neapolci jako dřevění a fádní flegmatikové.

Vzhledem ku Francouzům není však rozdíl tak příkrý. Francouzský živý temperament, ač ohnivější našeho, nevybíhá přece z mezí pro nás normalních a přitlumen jest mimo to bedlivou péčí o zachování uhlazených společenských forem; Vlach má v tom ohledu přednost větší přirozenosti. Francouz jemnějšího společenského brusu a taktu. Každý v tomto množství pařížském, chvátající za svým osob-

ním cílem, dbá toho, aby rušivě nedotkl se ostatních a nevymkl se z úměrné, dobrým tonem prodchnuté harmonie celku. Zajisté, že tu je také dosti bezohledného shonu za ziskem a hrubých vášní, ale tyto živly nevystupují na povrch v povšechné fysiognomii, která převahou jeví lehkou, veselou mysl a snahu po zjemnělých požitcích života. Vlny toho lidského moře nezmítají tebou bouřlivě, nýbrž lichotivě tě objímají s šumem svůdným jako píseň sirény, že chápeš kouzlo, jímž sekvanská rusalka si podmanila svět.

Ale Neapol mi přece poněkud připomenula jiná věc: mnohostrannější používání ulice nežli u nás. eviděl jsem tu, pravda, ševce trůnícího se svým dílem na třínožce přímo uprostřed chodníku, jako v Neapoli, kde ovšem již samo podnebí svádí obyvatelstvo, aby dle možnosti všelikou svoji činnost přenášelo z dusných domů ven na ulici; ale hned při prvním kroku na boulevardu překvapila mne výbojnost, s jakou četné kavárny a restaurace opanovaly dobrou polovici chodníku.

□

Z denníku.

15. května 1901.

Snad omrzela ledové muže povinná mrzoutská role i zachtělo se jim jednou ztropit si z ní posměch: i Servác i Pankrác i Bonifác přišli letos jako miliusové, s nejkrásnějším májovým úsměvem. I zlá Žofinka má dnes oči plny slunce a na tváři téměř veselé kouzlo své nejroztomilejší chráněnky, Tadeuszovy Zošky; po modrém nebi pasou se bílí beránci a jen teplý větřík čechrá hladinu zeleného moře za mou zahrádkou — vlastně není čistě zelené, neboť leckde probělává se mladou travou řeřišnice a blatouch s pryskyřníkem na mnohých místech barví jeho vlny téměř do zlatova. Z dáli, z listnatého, již také pěkně zeleného lesa ozývá se kukání...

Hle, začínám svůj denník vypáchlým líčením přírody jako v staré idyllické povídce. Ale co na tom: chci psáti ledabyle a bez výběru, co se mi pod péro namane — vždyť píšu jen právě, abych psal, abych alespoň pokusem a zdáním nějaké práce oživoval jednotvárnost svého pensistského lenošení. Neboť čtení ledajakých knih, krmení holubů a za-

lévání zahrádky, čímž jsem dosud trávil svůj čas, nebylo přec možno vážně nazvati prací.

Pokouším se tedy alespoň napsati denně nějakou stránku, což jest jediná práce, jíž bych snad mohl ještě někomu posloužiti, ne-li jinému, alespoň sobě. Méně budu cítiti prázdnotu svého života, mohu-li si říci: Vždyť se alespoň pokoušíš konati i něco jiného než krmit holuby — a jsou-li tvé pokusy jalovy, není tvojí vinou.

A napíšu hned, jak ve mně vznikla ta spisovatelská nálada.

Vyšel jsem si onehdy na procházku, abych se podíval na krajinu v plném stromovém květu. Bylo jím všechno bílo kolem vesnice a třešňovka pana poštmistra mě přímo okouzlila. Jda tvrdě utlapanou pěšinou, vinoucí se přes pole, na němž v hustých řadách roste spousta starých višňových stromů, měl jsem pocit, jako bych se vznášel oblaky ze samých zářivě bílých hvězdiček. Zapomněl jsem na půdu, po níž nevědomky kráčely mé nohy, díval jsem se jen do těch rozlehlých kvetoucích korun nad ní, jak mne obklopovaly se všech stran, jak se vynořovaly přede mnou na pravo i na levo jedna za druhou, vždy zase některá nádhernější ještě než předešlé, a opodál splývaly v jediné radostně svítící bělo jako nakupení alpských sněhových hrbolů, ale bez jich mrazivého majestátu, naopak s dechem, světlem a vůní nejplnějšího jarního života.

Ano, ssál jsem do svého radostně vzníceného vědomí jen krásu těch živých sněhových chumáčů a závějí a stejně svěžího a čistého nebeského modra, které obklopovalo ty zářící chumle, třásně a krajky běloskvoucích hvězd.

Báseň, hotová báseň! vydechl jsem, opouštěje posléze třešňovku a ještě jednou obraceje se k ní, abych prodloužil svůj požitek posledním dlouhým pohledem.*)

Šel jsem dále podle lesíka, ovroubeného strouhou, z níž trčely již statné lodyhy a šťavnaté šavle kosatců; ale velicí žlutí motýlové okázalých květů, hlavní botanická ozdoba naší vlhké krajiny, neseděli posud na nich.

Za lesíkem sbíhala se má pěšina s jinou a tam narazil na mne pan starosta. Doprovodil jsem ho kus cesty k blízké vsi, Lukovu, kamž se ubíral za nějakou záležitostí.

Rozumí se, že probrány nejdříve meteorologické poměry. Poněvadž k poznámkám jako: že by snad malý deštík přece neškodil, není třeba zvláštního soustředění ducha, mohl jsem za toho úvodu dále prohlížeti krajinu, na níž zelenalo se již vzešlé osení a žlutaly pruhy rozkvetlé řepky. A stranou, na vzdálenějším panském pestřilo se cosi bíle, červeně a modře, co mne pojednou v starých touristických upomínkách zaneslo kamsi za Uherský Brod.

„Á, Slováci jsou už tady," prohodil jsem.

„Ano, předevčírem už přijeli. Neslyšel jste je včera zpívat, když se vraceli z pole?"

„Neslyšel, nebyl jsem k večeru doma."

---

*) Po straně připsáno:

Úvaha v nedostatečnosti poesie, podati pravý půvab přírody. Říká se, že básně přepínají líčení přírodních krás — ale naopak, ty lícně literární již nepůsobí, kdežto příroda sama zůstává vždy krásnou a vždy novou. Nikdy nemůže býti líčením lidským vystižena a vyčerpána.

„Však přestanou brzo zpívat, jako loňští. Taky se producírovali několik dní, ale nechali toho, když se jim zdejší lidé smáli.“

„Bohužel. Je viděti, že lid náš pokročil. Už se směje tomu, co náleželo ještě nedávno k nejkrásnějším květům jeho vlastního života.“

Pan starosta zastavil se na vozové, široce rozjeté cestě, na kterou jsme se zatím dostali, a po svém zvyku postaviv rázným úderem hůl přímo před sebe, složil masité, pihovaté ruce na jejím kostěném knoflíku a sklonil na chvilku nad nimi hluboko hlavu. Činíval takto, když chystal nějaký závažnější, z kolejí všední konversace vybočující výrok.

Zvednul prudce hlavu a jaksi vzdorně upřel na mne oči.

— — —

16./5.

Na slunci svítila ještě zelená louka se zlatými pruhy blatouchů i listnatý les v pozadí; ale nebe za ním bylo již zasmušile temné, nejtemnější v rozmanitých úhlech a zářezech, jimiž prolamovaly dolní jeho okraj různotvárné, vyšší a nižší vrcholky dubů, lip a topolů, tak že kontrastem toho mračného, téměř černého pozadí nebeského tím účinněji vynikaly shluky jasně osvětleného, v rozmanitých odstínech jarní zelenosti zářícího lupení.

— — —

□

OBSAH.

	Str.
Německá vesnice v Gruzii. (Cestopisný úryvek.)	5
Obrázky z Kolchidy	12
Několik zápisků z malého zimního výletu	42
Z Krakova	59
Z upomínek na bratra Vladimíra	76
Zahučaly hory. (Jarní obrázek.)	145
Kytice z Moravy	150
Obrázek z cesty	155
Výlet do Kutné Hory	159
Několik listů z okružní cesty	169
Z Paříže	175
Z deníku	217

PG
5038
C45
1899
díl 23

Čech, Svatopluk
Sebrané spisy

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY